

Området for Kultur og samfunn

Årsrapport 2000

Del II: Programbeskrivelser

**Norges
forskningsråd**

© **Norges forskningsråd 2001**

Norges forskningsråd
Postboks 2700 St. Hanshaugen
0131 OSLO
Telefon: 22 03 70 00
Telefaks: 22 03 70 01
Publikasjonen kan bestilles via internett:
<http://www.forskningsradet.no/bibliotek/publikasjonsdatabase/>
eller grønt nummer telefaks: 800 83 001

Internett: bibliotek@forskningsradet.no
X.400: S=bibliotek;PRMD=forskningsradet;ADMD=telemax;C=no;
Hjemmeside: <http://www.forskningsradet.no/>

Trykk: Norges forskningsråd
Opplag: 50

Oslo, august 2001
ISBN 82-12-01635-8

Antikkprogrammet	1
Program for bibliotekforskning	2
Etikkprogrammet	5
Program for kulturstudier	7
Kjønn i endring: institusjoner, normer, identiteter	9
Advanced Research on the Europeanisation of the Nation-State (ARENA)	12
Offentlig sektor i endring	14
Kunnskapsutvikling i profesjonsutdanning og profesjonsutøvelse (KUPP)	16
Samfunnsmessige og kulturelle forutsetninger for informasjons- og kommunikasjonsteknologi (SKIKT)	17
Bolig og levekår	19
Internasjonal migrasjon og etniske relasjoner (IMER)	22
Levekår, utvikling og omstilling i landbruket	24
Velferdsprogrammet - samfunn, familie og oppvekst	26
Regional utvikling	30
Sysselsetting og arbeidsmarked	33
Næring, finans og marked	37
Forskningsprogrammet om økonomisk kriminalitet	39
PETROPOL	40
Evaluering av Reform 97	44
Program for reiselivsforskning	45
Skatteøkonomi	47
Kommuneloven	49
Idrett, samfunn og frivillig organisering	52
Kompetanse, utdanning og verdiskaping	55
Byutvikling – drivkrefter og planleggingsutfordringer	57

Antikkprogrammet

Hjemmeside: <http://program.forskningsradet.no/antikk/>

Programperiode: 1996 – 2001

Finansieringspartner 2000: KUF

Disponibelt budsjett 2000: 3,8 mill. kroner.

Forbruk: 3,6 mill. kroner

Mål for programmet

Antikkprogrammet er et grunnforskningsprogram for gresk, latin, antikken og klassisk tradisjon, og det har som hovedformål å stimulere forskningen om antikken, bedre rekrutteringen til gresk og latin, og styrke integreringen mellom de klassiske fagene og andre fagområder. Programmet inviterer særlig til prosjekter med en overordnet resepsjonshistorisk tematikk: Antikken som fortid og framtid: kulturelle mønstre og historisk dynamikk.

Aktivitetsrapport

Antikkprogrammet finansierte 27 prosjekter i 2000. Det ble startet 5 nye prosjekter i 2000, mot 11 året før. Blant disse var det 13 studentstipend innenfor gresk og latin pluss 6 doktorgradsstipend. Den store andelen studentstipend reflekterer den vanskelige rekrutteringssituasjonen, og bruken av dette virkemiddelet er klart i samsvar med den hovedforpliktelsen programmet har når det gjelder å bidra til rekruttering i disse fagene. Samtidig er det realisert prosjekter som er relevante for programmets integrerende formål og overordnede tematikk. Dette er ivaretatt både gjennom en del mindre driftsbevilgninger, og gjennom bevilgninger til noen store, tverrfaglige samarbeidsprosjekter.

Kompetansehevingstipend er et virkemiddel som er spesielt for Antikkprogrammet og som det har vært betydelig interesse for. Dette er videreført også i 2000. Det er i utgangspunktet beregnet på hovedfagsstudenter, doktorgradsstipendiater og forskere som trenger å skaffe seg elementær skoloring i latin eller gresk i forbindelse med sitt arbeid innenfor et annet fag. De siste årene har det vært rettet inn mot studenter på hovedfagsnivå.

Resultatrapport

I tillegg til den innsikt som er vunnet i enkeltprosjekter, legger programstyret i en samlet vurdering vekt på følgende:

Antikkprogrammet har i sine første tre-fire år bidratt til å realisere mye av programmets målsetting. Det er skapt interesse og entusiasme på mange hold, og det er skjedd en klar styrking av den klassiske kompetansen i Norge. Isolasjonen av de klassiske fagene er i ferd med å overvinnes. At gresk og latin er blitt mer populære som studiefag, er også Antikkprogrammet en del av forklaringen på.

Det ligger i sakens natur at programmet må gjøre mange forskjellige ting på en gang. Det har både bidratt til å samle ressurser og fremme synergien i større prosjekter, og det har spredd ressurser og sådd kompetanse i små prosjekter. Programstyret mener det har vært svært viktig at satsningen har ført til så pass mange individuelle hovedfagsstipend.

Antikkprogrammet har bidratt til at vi har fått fram en ny generasjon antikkforskere, særlig innenfor klassisk filologi, og en ser allerede nå at en har bidratt til å styrke feltet, slik at en må kunne forvente flere søknader innenfor rammene av frie prosjekter etter at programmet er slutt.

Samlet vurdering av programmet

Aktivitetene har vært i samsvar med de planene som ble lagt i programmets startfase og midlene utnyttes godt. Programmet finansierer tre litt større samarbeidsprosjekter. Disse har styrket, og ført til nye, samarbeidsrelasjoner innenfor prosjektene, men nettverket er også utvidet ved at forskerne i disse prosjektene har kommet sammen til felles konferanser. I programperioden har en ellers sett en betydelig øking i antall hovedfagsstudenter i gresk og latin. Dette er en positiv utvikling som Antikkprogrammet har vært med å bidra til.

Referanseliste

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr/ferdigstilles
Two Lectures on Classics	småskrift 1	82-12-00763-4/
Middelalderlatin	småskrift 2	82-12-010953/
Lykke og moral hos Aristoteles	småskrift 3	82-12-01193-3/
Det kristne menneske: Konstruksjon av ny identitet i antikken	småskrift 4	82-12-01201-8/

Program for bibliotekforskning

Hjemmeside: <http://www.bibin.hio.no/bibforsk/>

Programperiode: 1996 - 2001

Finansieringspartnere i 2000: KUF, Statens bibliotektilsyn, Riksbibliotekstjenesten og Nasjonalbiblioteket.

Disponibelt budsjett 2000: 2,3 mill. kroner

Forbruk: 3 mill. kroner

Mål for programmet

Programmet er et tverrfaglig program som har som mål å utvikle akademisk kompetanse på det bibliotek- og informasjonsfaglige feltet, utvikle forskningsmiljøer og bidra til å knytte disse sammen i et nasjonalt og nordisk nettverk. Programmet er både et grunnforsknings- og et handlingsrettet program.

Programmet har som overordnet perspektiv å utvikle forskningsbasert kunnskap og forståelse om bibliotek og andre informasjonsformidlende enheters rolle i et samfunn hvor IT-revolusjonen skaper nye forutsetninger for disse institusjonenes virksomhet og organisasjon. Programmet har fire prioriterte områder: 1) Organisering og gjenfinning av kunnskap med spesiell vekt på elektroniske databaser og nettverk, samt forholdet mellom slike systemer og brukerne, 2) Bibliotekenes rolle som kultur- og informasjonspolitiske instrument, 3) Utforming, organisering og ledelse av bibliotek og bibliotek- og informasjonsfunksjoner og 4) Konsekvenser av IT-revolusjonen for kunnskapsbehov, lesning og nye former for informasjonssinnhenting, for bibliotekenes rolle som formidler.

Aktivitetsrapport

Tematisk dekker prosjektene alle programmets satsingsområder, men med flest prosjekter innenfor temaene Organisering og gjenfinning av kunnskap og Bibliotekenes rolle som kultur- og informasjonspolitisk instrument, de to øvrige områdene er representert med ett prosjekt hver. Bare prosjektene under første og tredje område er orientert i forhold til programmets overordnede synsvinkel: digitaliseringen av samfunnet. Programstyret har derfor hatt en løpende vurdering av tiltak for å få til en bedre dekning av hele satsingsfeltet. Nettverksprosjektet *Rammeverk for forskningsbasert digitalt bibliotek*, som programmet har initiert og finansierer, har satt i verk tiltak for å legge til rette for forskning om digitalt bibliotek, blant annet gjennom oppbygging av en *testbed* og gjennom nettverksbygging mellom forskningsmiljøene.

Programstyret har fra start prioritert kompetanseoppbygging innenfor fagfeltet, og gjennom programmet er det gitt bevilgning til doktorgradsstipend (9), fullføringsstipend for doktorgradsarbeid (1) og hovedfagstipend (6). Av doktorgradsstipendiatene er 7 kvinner og 2 menn, studentstipendiatene er tre kvinner og tre menn. Vel halvparten av stipendiatene er tilknyttet det etablerte fagmiljøet ved Høgskolen i Oslo. Programstyret har for å styrke forskningsmiljøene gitt midler til nettverksbygging i form av støtte til konferanser, faglige reiser og prosjektutvikling. De fleste miljøene på feltet har mottatt prosjektmidler fra programmet.

Programmet arrangerte vinteren 2000 sin årlige fagkonferanse. Konferansen er etablert som en møteplass for aktører fra fag- og forskningsmiljøene på det bibliotek- og informasjonsfaglige feltet og bidrar til å bygge opp et faglig fellesskap på tvers av miljøene. Den har samtidig en viktig funksjon som forum for presentasjon og utveksling av synspunkter på stipendiatenes prosjekter. Også stipendiater med faglig beslektede prosjekter finansiert av andre kilder enn programmet, og stipendiater fra de øvrige nordiske land, var invitert og la fram sine bidrag på konferansen. Konferansen har bidratt til å synliggjøre programmet i det internasjonale forskningsmiljøet generelt og det nordiske spesielt. Konferansen er den eneste av sitt slag i Norden, og det har på de to siste vært relativt bred deltakelse fra Danmark, Sverige og Finland. Det arbeides nå med å finne løsninger for å videreføre disse konferansene innenfor en nordisk ramme.

Programmet finansierer to nettverksorienterte prosjekter. Det ene, *Rammeverk for norsk forskningsbasert digitalt bibliotek*, knyttet til utvikling av et forskningsmiljø for forskning om digitalt bibliotek, har arrangert nettverkskonferanser i 1998 og 1999, med deltakelse fra de viktigste FOU-miljøene i landet. En tredje konferanse er planlagt til februar/mars 2001 med en mulig oppfølging høsten 2001. Prosjektet arbeider også med å utvikle en testbase som kan være tilgjengelig for hele FOU-miljøet. Det andre nettverksprosjektet har fokusert på folkebibliotekets rolle i menneskers og lokalsamfunns hverdagsliv og har hatt som mål å utgi en artikkelsamling om nordisk folkebibliotekforskning. Prosjektet arrangerte i oktober en nordisk konferanse i forbindelse med slutføringen av boka *Det siviliserte informasjonssamfunn: nordisk forskning om folkebibliotek*, som utgis våren 2001.

Resultatrapport

Programmet har prioritert kompetansebygging høyt ved tidlig i programperioden å tildele doktorgradsstipend og studentstipend. Fire av doktorgradsstipendiatene regner med å kunne avslutte sine prosjekter i løpet av 2001, noe forsinket i forhold til opprinnelig plan. For fire av stipendiatene strekker stipendperioden seg utover programperioden. To stipendiater har ekstern finansiering for det tredje året av stipendperioden som også går ut over programperioden. De seks hovedfagsstipendiatene som er tildelt midler fra programmet, har alle avsluttet hovedfaget med godt resultat. Tre av dem er i gang med doktorgradsarbeid finansiert av programmet (2) og av egen institusjon (1). Slik kan en allerede nå peke på positive ringvirkninger av programmet. Formidling fra programmet skjer fortløpende gjennom *Norsk Tidsskrift for Bibliotekforskning*. Flere av doktorgradsprosjektene ble presentert på Det 67. norske bibliotekmøtet som ble arrangert av Norsk Bibliotekforening i april 2000. Informasjon når også ut via programmets hjemmeside som har vært operativ siden 1997.

Samlet vurdering av programmet

Det har vært et mål for programmet å etablere møteplasser både for faglig utveksling og nettverksbygging, og den nasjonale fagkonferansen har fått en form som tilfredsstillende begge disse hensynene. Ved Høgskolen i Oslo/JBI er det vokst fram et miljø med 8 stipendiater, noen finansiert av programmet, noen med annen finansiering. Det er ansatser til *fungerende* nettverk mellom forskningsinstitusjonene på temaområdene digitalt bibliotek og bibliotekenes rolle i samfunnet. Det har også vært et mål å nå ut med informasjon fra programmet til forskningsmiljøene og til offentligheten. Når det gjelder informasjon til forskningsmiljøene har programmets årlige konferanser fungert som møteplass og diskusjonsforum på nasjonalt og nordisk nivå. Flere av stipendiatene har også i løpet av programperioden fått papers godkjent på internasjonale fagkonferanser på det bibliotek- og informasjonsvitenskapelige feltet og fått antatt artikler til publisering i sentrale internasjonale tidsskrift som *Library and Information Science Research*.

Det har vært tatt initiativ til formidling til brukerne gjennom konferanser, møter og seminarer i tillegg til bidrag i fagpressen. Formidling til offentligheten har vært vanskelig tidligere i programmet fordi så stor del av aktiviteten har vært konsentrert om doktorgradsprosjekter. Det tar normalt litt tid før prosjektene har resultater å formidle. Det vil derfor bli lagt større vekt på å nå ut til disse mottakergruppene gjennom programmets siste år og på avslutningskonferansen. For øvrig skjer det en løpende formidling om programmet fra hjemmesiden som er godt besøkt. *Norsk Tidsskrift for bibliotekforskning* når også mange lesere.

Eksempler fra forskningen

Prosjektet *Mellom elite og publikum : litterær smak og litteraturformidling blant bibliotekarer i norske folkebibliotek* har undersøkt bibliotekarers litterære smak. Folkebibliotekaren står i sitt arbeid med formidling av skjønnlitteratur overfor et dobbelt krav: Hun skal ta hensyn til den litterære kvalitet ved valg av skjønnlitteratur, og samtidig tilfredsstillende brede brukergrupper behov. Et slikt krav fordrer bevissthet om egen smak og egne normer som i sin tur gjør seg gjeldende i kontakten med brukerne, i bibliotekenes bokvalg og utviklingen av boksamlingene. Undersøkelsen viser at bibliotekarene legger mer vekt på skjønnlitteraturens underholdende, kommunikative og erkjennelsesutvidende funksjon, og mindre på dens estetiske funksjon. Deres litterære normer er preget av den sterke stillingen som den psykologiske realisme har hatt i norsk litteratur, og kravet om nyanserte personskildringer står sterkt. Mye tyder på at bibliotekarer for en stor del rekrutteres fra storlesere i alle sosiale lag, og det ser ut som om verken sosial herkomst eller kjønn slår avgjørende ut i bibliotekarenes litterære smak. Det er en uttalt ambivalens til populærlitteraturen i profesjonen, og det ser ut som en positiv holdning til innkjøp av lettere litteratur til bibliotekene er i framgang, gjerne begrunnet ut fra likhetstenkning og demokratiske argumenter. Disse holdningene er gjerne koblet sammen med en uttalt skepsis eller avstand til det elitære og akademiske.

Referanseliste

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr/ferdigstilles
Det siviliserte informasjonssamfunn: nordisk forskning om folkebibliotek	bok	Utgis av Fagbokforlaget vår 2001

Etikkprogrammet

Hjemmeside: <http://www.uio.no/etikkprogrammet/>

Programperiode: 1991 – 2001

Finansiering 2000: KUF

Disponibelt budsjett 2000: 4,5 mill. kroner

Forbruk: 3,2 mill. kroner

Mål for programmet

Etikkprogrammets mål er å bidra til å bygge opp den nasjonale kompetanse i grunnlagsetikk og etikk på samfunnsområder som teknologi, samfunnsorganisasjon/politikk, miljø/utvikling, næringsliv/arbeidsliv/profesjoner og medier/kunst/litteratur. Programmet skal kvalifisere minst 25 personer til forskning i etikk på internasjonalt nivå innen programperiodens utløp. Programmet har et nasjonalt ansvar for rekruttering på tvers av faggrensene, ikke minst med tanke på de spesielle flerfaglige utfordringene forskning innen områdeetikk innebærer. For å nå disse målene har programmet særlig brukt virkemidler som dr. gradsstipend, ettårige kvalifiseringsstipend for å kvalifisere personer til forskning innen etikk, og studentstipend for å stimulere studenter til å satse på etikkforskning. I tillegg har programmet også gitt publiseringstipend til kandidater med avsluttet doktorgrad. En viktig del av programmets virkemidler er dessuten et omfattende veilednings- og forskerutdanningsopplegg .

I programmets første fase lå vekten på rekruttering, kompetanseoppbygging og nettverksdannelse. For perioden 1997-2001 har programmet prioritert å 1) føre de pågående prosjekter frem til en vellykket avslutning, 2) videreføre det nasjonale forskerutdanningsopplegget, 3) involvere institusjonene i forskerutdanning og stimulere til etikksatsing, og 4) formidle resultater fra sentrale prosjekter til offentligheten.

Aktivitetsrapport

I løpet av 2000 har programmet hatt 22 prosjekter hvorav 12 helt eller delvis eksternt finansiert. Prosjektene fordeler seg med 1 publiseringsstipend, 18 dr. gradsprosjekter, 1 kvalifiseringsstipend, og 2 forskningsprosjekter (post doc). Kvinneandelen er 43% (9 av 21 forskere). Forskningen foregår ved universitetene, NHH, andre høyskoler og forskningsinstitutter. Forskningsprosjektene dekker både grunnlagsetikk (8) og områdeetiske felter som samfunnsorganisasjon og politikk (8), miljø og utvikling (1), medier/kunst/litteratur (1), næringsliv/arbeidsliv/profesjoner (3), teknologi/genteknologi (1). Stipendiatene har bakgrunn fra følgende fagområder: filosofi (6), samfunnsfag (7), teologi (3), naturvitenskap og teknologi (1), andre humanistiske fag enn filosofi (2), og økonomi (2).

Resultatrapport

Ved utgangen av 2000 er det avlagt 12 dr grader innenfor rammen av programmet (4 disputaser i 2001). Videre er det avsluttet 20 studentstipend, 31 kvalifiseringsstipend og 4 publiseringsstipend. Programstyret vurderer fremdriften sett under ett som god, ikke minst i lys av at kompetanseoppbygging er tidkrevende og at områdeetisk forskning reiser særlige utfordringer.

I 2000 ble det arrangert forskerkurs innenfor temaene Bioteknologi: Opinion, etikk og innovasjon, Ethics and the Professions, Human Rights and Conflicts of Norms, og Bioethics: Ethical Perspectives on Animal and Plant Biotechnology. I 2000 samlet kursene et totalt deltagerantall på rundt 80.

Etikkprogrammets stipendiater, assosierte deltagere (eksternt finansierte), veiledere og kursdeltagere utgjør sammen med programmets ledelse et omfattende nettverk for etikkforskning. Programmet bidrar reelt til økt forskerkompetanse i ulike forskningsmiljøer: Dels ved forskerkursenes brede nedslagsfelt og dels ved at stipendiatene etter endt dr.grad i stor utstrekning går over i ulike typer forskerstillinger. Kursene fungerer dessuten som virkemidler til å bygge opp samarbeid med andre institusjoner om etikksatsing. For eksempel har samarbeidet med *Program for grunnleggende bioteknologi* (NFR) gitt mange deltagere fra og bidratt til, kompetanseoppbygging i bioteknologiske fagmiljøer. En rekke av programmets stipendiater har deltatt i den offentlige debatt, både i aviser, radio og fjernsyn. To avhandlingene er antatt for publisering på internasjonale forlag. Programmets hjemmesider har en vesentlig funksjon i å formidle programmets aktiviteter, sammen med kvartalskriftet Etikkinformasjon som programmet i 2000 utga sammen med de forskningsetiske komiteer.

Samlet vurdering av programmet

Etikkprogrammet, som nå går mot sin avslutning, ble i 2000 evaluert av en internasjonalt sammensatt komité. Her konkluderes det blant annet med at programmet har etablert et unikt, kreativt og utfordrende miljø for etikkforskning og utviklet en innovativ og vellykket forskerutdanning i etikk på høyt nivå, med et kursopplegg som intet universitet i verden har kunnet vise maken til. Det pekes på at dette opplegget kan tjene som modell for forskerutdanning også på andre fagområder. Evalueringen konkluderer dessuten med at programmet har utviklet og fulgt en klar strategi for sitt arbeid, og ligger an til å nå målsetningen med hensyn til kompetanseoppbygging i etikk.

Eksempler fra forskningen

Avhandlingen *Free speech and political exclusion* diskuterer spørsmålet om hvorvidt og evt. hvordan det bør settes grenser for ytringsfriheten. Den er derfor høyst relevant i den pågående debatt om forbud mot nynazistiske og rasistiske organisasjoner. Det argumenteres for at ytringsfriheten er nødvendig i en demokratisk rettsstat. Samtidig forutsettes det at man anerkjenner andre borgeres rett til å være politisk deltager i samfunnet. Derfor har demokratisk valgte organer rett til å sette grenser for ytringsfriheten, hvis dette beskytter muligheten til politisk deltagelse. I avhandlingen tas det utgangspunkt i Høyesteretts domspremisser i saken mot Jack Erik Kjuus. Kjuus ble dømt for å ha sagt at innvandrere og adoptivbarn burde sendes tilbake dit de kom fra eller steriliseres. Høyesterett mente at ytringsfriheten i denne saken var mindre tungtveiende, enn retten til beskyttelse mot diskriminering. I avhandlingen tas det til orde for at retten viste liten forståelse for at ytringsfriheten er en betingelse for en demokratisk rettsstat, og ikke uten videre kan avvies mot andre hensyn. Imidlertid utvikler han en annen begrunnelse, som viser at ytringsfriheten ikke behøver å omfatte slike utsagn som Kjuus ble dømt for. Det sentrale punkt i avhandlingen er at ytringer som beskyttes av den politiske ytringsfrihet må tilfredsstille visse minimumsbetingelser. Ytringen må være forenlig med at andre borgere har samme rett til politisk deltagelse. Kjuus' program er neppe forenlig med et slikt krav om anerkjennelse av andre borgeres rett. Hvis det ble oppfylt ville programmet ført til at innvandrere og adoptivbarn med norsk statsborgerskap ble ekskludert fra sin rett til å delta i norsk politikk.

Program for kulturstudier

Hjemmeside: <http://www.uib.no/kul/>

Programperiode: 1998 - 2002

Finansieringspartnere 2000: KUF, KD

Disponibelt budsjett 2000: 15,4 mill. kroner

Forbruk: 15,8 mill. kroner

Mål for programmet

Programmets mål er å stimulere til en kulturforskning som setter søkelys på aktuelle og sentrale spørsmål i norsk kultur- og samfunnsdebatt og som gjennom aktiv dialog med relevante målgrupper kan bidra til økt forståelse for dagens kultursituasjon. Gjennom humanistisk og samfunnsvitenskapelig grunnforskning skal det utvikles kulturalytiske perspektiver som er tverrfaglige, kritiske og komparativt orienterte, og som bygger på en relasjonsorientert, dynamisk kulturforståelse.

Aktivitetsrapport

De tematiske hovedsatsingene i programmet er kulturforståelser, kulturbrytning og kulturpolitikk, og det var ved utgangen av programmets tredje driftsår en gjennomgående god dekning av alle de tre hovedtemaene. Når det gjelder kulturpolitikk, har det vist seg å være problematisk å få inn tilstrekkelig gode prosjektsøknader gjennom åpen utlysning. Programstyret tok derfor initiativ til å innhente og sette i gang et større prosjekt om *Norsk kulturpolitikks historie – 1800 til 2000*. Prosjektet ble startet som en forstudie i 2000 og vil bli gjennomført i perioden 2001 til 2003 med en forskergruppe på ca. 20 personer. Ved siden av den brede viften av temaer som generelt er dekket i programmet, har det vært igangsatt arbeid med å fokusere syntetiserende innsikter på tvers av enkeltprosjektene. Kunnskapskulturer, religion, språkutvikling, kjønnsrelasjoner og ungdomskulturer er eksempler på temaer som det arbeides med på tvers av prosjektene i programmet.

I 2000 hadde programmet gitt midler til 26 prosjekter, bestående av bortimot 150 delprosjekter. Om lag halvparten av disse utføres av forskere som har sin finansiering fra andre kilder enn Program for kulturstudier. Men de er alle tilknyttet den felles infrastrukturen som finansieres av programmet. Hovedtyngden av prosjektene utføres av forskere med humanistisk fagbakgrunn. De dominerende fagene er medievitenskap, religionsfag, språk og lingvistikk, historie, filosofi og kunstvitenskapelige disipliner, herunder kunsthistorie, musikkvitenskap, teatervitenskap og litteraturvitenskap. Men også samfunnsvitenskapene er rimelig godt representert – særlig sosialantropologi og sosiologi. De tradisjonelle kulturhistoriske fagene er svakt representert. Profilen på forskningen i programmet er i utpreget grad tverrfaglig, noe som sikres gjennom tverrfaglig organisering av prosjektene. Det har vært et mål for programstyret å bidra til institusjonell spredning av forskningsinnsatsen. De fire universitetene har fått omtrent jevnstore bevilgninger. Høgskoler og forskningsinstitutt er samlet sett representert med omlag samme omfang på bevilgningene som hvert av universitetene. Det er en god kjønnsfordeling blant forskerne i programmet, mens det blant de 15 dr. grads- og de 4 post doc stipendiatene er en noe høyere kvinneandel. .

Det har foregått aktiv formidling fra programmet i 2000. To prosjekter, ”*Kampen om kroppen*” og ”*Slang.no*”, hadde en framskutt plass under Forskningsrådets åpning av årets Forskningsdager. Det siste prosjektet tar for seg språkbruk blant ungdom og har dannet grunnlag for et interaktivt og internettbasert formidlingsprosjekt for elever i ungdomsskolen og videregående skole. Programmet la i 2000 om nyhetsbrevet slik at det i mer systematisk forstand presenterer innsikter fra prosjektene. Som tidligere år er det arrangert seminarer i programmets regi – bl.a. ett om forskningsformidling og ett om forskningens plass i kulturdialoger. Det har vært arbeidet med to fjernsynsserier. Og det er publisert bøker i og utenfor programmets skriftserie. En ny prosjektkatalog er produsert – både i papir- og internettversjon. I 2000 ble det opprettet et formidlingsutvalg som følger opp programstyrets formidlingsmål og strategier.

Resultatrapport

Det er fortsatt få avsluttede prosjekter i programmet. Til tross for dette kom det flere brukerrettede resultater av forsknings- og formidlingsinnsatsen i løpet av året. I prosjektene er det stor publiseringsaktivitet. Av andre resultater kan følgende eksempler nevnes:

- Tromsø museum åpnet i oktober sin nye basisutstilling ”*Sapmi – en nasjon blir til*”. Utstillingen oppsummerer mange års forskning som har bidratt til å refortolke etterkrigshistorien til det samiske samfunn. Den er produsert med utgangspunkt i de metodologiske perspektiver som er dominerende i Program for kulturstudier – en ikke-essensialistisk kulturforståelse med fokus på prosesser og brytninger mellom samiske grupper og det øvrige norske samfunn og internt i det samiske samfunnet.
- I forbindelse med at Kulturdepartementet skal legge fram en *ny kulturmelding* for Stortinget våren 2002, er det inngått et samarbeid mellom departementet og programmet der Kulturstudier produserer grunnlagsmateriale til en situasjonsanalyse om kultursituasjonen i Norge. Det er gjennom tre ekspertsamlinger hentet inn 30 artikler fra kulturforskere fra en rekke prosjekter. Tekstene gir bred oversikt over kunnskapsstatus i norsk og internasjonalt kunst- og kulturliv. Artiklene er overlevert departementet og vil bli publisert som tre bøker våren 2001. Programmet har i tillegg engasjert en forsker som skriver sammen materialet til en helhetlig analyse.
- *Verkanalysen*, som har vært et kjerneområde i humanistisk forskning, har hatt en relativt perifer plass i den tverrfaglige programforskningen. I Kulturstudier er det imidlertid flere prosjekter som har fokus rettet mot nettopp kunstverk og verkforståelse. Prosjektet

”Kunstverket som fortolket tegn” har resultert i en bokutgivelse der kritisk forståelse av samtidskunst står i sentrum. En gruppe forskere har tatt for seg hvert sitt nyere kunstverk og gjennom dette problematisert de forståelsesformer som dagens kunsthistorikere arbeider utfra.

Samlet vurdering av programmet

Programstyret gjennomførte høsten 2000 en egevaluering av virksomheten i programmets tre første driftsår. De mål som er formulert i programnotatet synes generelt å være i ferd med å bli oppfylt. Dette gjelder programmets ambisjoner på det teoretiske og metodiske område. Utvikling av nye perspektiver basert på tverrfaglig forskning er godt ivaretatt dels gjennom prosjektene, dels gjennom programstyrets og Senter for kulturstudiers prosjektovergrepene initiativ og arbeid. Tematisk er det god dekning, selv om det åpenbart er identifiserte forskningsoppgaver som ikke vil bli løst i programperioden. Formidlingsarbeidet har et høyt turtall, og det er allment stor interesse for forskningsresultatene. Programmets organisering og bruk av økonomiske virkemidler har i all hovedsak virket etter hensikten. Samfinansieringen mellom programmet og forskningsinstitusjonene har fungert positivt for omfanget av og kvaliteten på forskningen. For å følge opp de positive resultater som er oppnådd så langt, har programstyret besluttet å prioritere prosjektstyring, formidling, internasjonalisering og arbeid med syntetiserende perspektiver og kunnskaper.

Referanseliste

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr
På jakt i stereotypjungelen. Forestillinger om ikke-hvite sett gjennom norske ukeblad i 1952 og 1975	Bok i skriftserie	82-7634-378-3
Deterritorializations: Art and Aesthetics in the 90s	Antologi	82-430-0149-2
Kulturens materialisering	Bok i skriftserie	82-7634-375-9
Sociology and Aesthetics	Bok i skriftserie	82-7634-379-1
I møte mellom ord og bilde	Bok i skriftserie	82-7634-381-3

Kjønn i endring: institusjoner, normer, identiteter

Hjemmeside: <http://program.forskningsradet.no/kjonn>

Programperiode: 1996-2001

Finansieringspartnere 2000: KUF, BFD, NHO

Disponibelt budsjett 2000: 5 mill. kroner

Forbruk: 7 mill. kroner

Mål for programmet

Programmet skal bidra til å reise og belyse nye og fruktbare problemstillinger innenfor feltet kvinne- og kjønnsforskning. Hovedmålsettingen er å stimulere til ny, grunnleggende teoriutvikling innenfor humaniora og samfunnsvitenskap. Programmet ønsker å få frem fler- og tverrfaglige prosjekter og til utvikling av fagene. Det er en målsetting at programmet skal medvirke til en sterkere internasjonalisering av norsk kvinne- og kjønnsforskning.

Programmet konsentrerer forskningsvirksomheten rundt følgende temaområder: Nye former for arbeidsliv - Individuelle rettigheter og institusjonelle normer – Kjønn, tro og kulturkonflikter - Kulturell koding av kroppen - Seksualitet, kjønn og flertydighet og Feminisme som kritikk.

Aktivitetsrapport

I 2000 var programmet vel midtveis i programperioden, og om lag 30 prosjekter var i full aktivitet. Programmets prosjekter fordeler seg på et bredt spekter av virkemidler. Dr. grads-

stipend er høyt prioritert på grunn av programmets målsettinger om kompetansebygging (11 stipend). Det er tildelt en del flerårig miljø- og nettverksstøtte til oppbygging av forskningsområder (7 prosjekt), midler til større samarbeidsprosjekter (2), FoU midler til etablerte forskere (8) samt 3 post doktor stipend.

Det ble ikke tildelt midler til nye prosjekter i 2000, alle programmets midler var disponert. Noen prosjekter ble avsluttet i 2000, og programmet mottok sluttrapporter fra disse. Styrets hovedvirksomhet i 2000 var å utarbeide et erfaringsnotat om programmet etter vel 3 års virksomhet, samt å starte en planlegging av formidling av programmets resultater. Hensikten med Erfaringsnotatet var å foreta en oppsummering av programmets resultater så langt, i forhold til opprinnelige målsettinger og slik forberede sluttevalueringen som styret skal gjennomføre våren 2002. Erfaringsnotatet ble lagt fram for områdestyret og har dannet et grunnlag for beslutninger om igangsetting av et nytt kjønnsforskningsprogram når Kjønn i endring utløper 2001.

Når det gjelder formidlingsoppgaver for programmet, utarbeidet styret i 2000 en Plan for publisering og formidling av programmets resultater. I denne sammenheng ble alle prosjektinnehavere bedt om å innlevere planer for publisering og formidling av prosjektresultatene noe som har bidratt til å gi en god samlet oversikt og oppmerksomhet mot denne oppgaven. I programmets formidlingsplan inngår det flere elementer hvor noen ble påbegynt eller gjennomført i 2000. Programmet arrangerte ikke dette året en stor konferanse, som alle foregående år, men besluttet å samle ressursene om programmets sluttkonferanse tidlig vår 2002. Det ble som tidligere arrangert et programseminar for alle med prosjekter på programmet. Dette var viet temaet formidling. Seminaret tok opp forskningsformidling fra ulike vinkler, inkludert konkret skriveveiledning. Av andre formidlingstiltak kan nevnes etablering av kontakt med forlag (PAX), som er interessert i bokpublisering av utvalgte individuelle prosjekter, et særnummer av Tidsskrift for samfunnsforskning viet kjønnsforskning, samt separate bokprosjekt knyttet til utvalgte tema under programmet. I tillegg startet man planleggingen av sluttkonferansen.

Programmet engasjerte våren 2000 en ny ekstern koordinator (30% stilling) som fikk arbeidssted ved Senter for kvinneforskning ved UiO. Hun har hatt et hovedansvar for formidlingsoppgaver/-planer, planlegging og gjennomføring av programseminaret, programmets Nyhetsbrev, og har også ivaretatt oppfølgingsoppgaver i forhold til de enkelte forskningsprosjekter under programmet. Hun har nedlagt et viktig arbeid i oppjustering og løpende oppfølging av programmets nettsider.

Programmet har benyttet flere virkemidler for å innfri målsettingen om å bidra til sterkere internasjonalisering av norsk kvinne- og kjønnsforskning. Programstyret vedtok i 1998 å avsette en egen pott til finansiering av utenlandsopphold (inntil 6 mnd) for alle dr. gradstipendiatene på programmet. Nesten alle stipendiatene har benyttet seg av dette og gjennomfører i løpet av stipendperioden studieopphold ved universiteter i Europa og USA. Programmet mottok i løpet av 2000 flere positive rapporter om utenlandsoppholdene. Programmet har også bidratt til internasjonalisering og kontaktbygging ved å invitere utenlandske innledere til den årlige programkonferansen. De fleste av programmets prosjekter har nært samarbeid med forskere og forskningsmiljøer utenlands, og det er gitt finansiering som støtter opp under dette. Planer for internasjonal publisering både fra enkeltprosjekter og på mer samlet basis fra delområder av programmet, foreligger og er under oppfølging.

Programmet arrangerte høsten 2000 sitt årlige programseminar for alle som har prosjekter under programmet (se over). Det ble ikke prioritert å arrangere en egen programkonferanse dette året. Programmet støttet imidlertid gjennom nettverkene for Homoforskning og Mannsforskning to større konferanser innenfor disse respektive forskningsområdene. Programmet ga i tillegg midler til en stor internasjonal konferanse om "alternative seksualitetsformer" - Sexuality 2000, som bød på mange tunge internasjonale forskere på innledersiden, og stor oppslutning på deltakersiden. Denne konferansen fikk også ganske mye medieoppmerksomhet.

Resultatrapport

De fleste av programmets prosjekter avsluttes i 2001. Det er derfor for tidlig å kunne si noe utfyllende om resultater. Ett nettverksprosjekt er slutført, "*Kjønn og kyst*"- prosjektet som ble koordinert fra Senter for kvinneforskning og kvinner i forskning (Kvinnforsk) ved universitetet i Tromsø. Miljøstøtten har bidratt til gjennomføring av seminarer som igjen har resultert i publikasjonen "*Globale kyster - liv i endring, kjønn i spenning*", nr 1/1999 i Kvinnforsks skriftserie. Denne publikasjonen er også utgitt på engelsk og forelå til den store internasjonale konferansen Women's Worlds som ble arrangert av nettopp Kvinnforsk og UiTø i juni 1999. - Videre er et 2-årig post doc prosjekt avsluttet, om "*Promiskuitetens politiske og moralske økonomi*", om kvinners bruk av seksualitet som inntektskilde i Botswana. Kunnskap om de sosiale konsekvenser av slike praksiser er viktig for å utvikle gode strategier for å bekjempe AIDS.

- I prosjektet *Promiskuitetens politiske og moralske økonomi* studeres kvinners bruk av seksualitet som inntektskilde i Botswana. Kunnskap om de sosiale konsekvenser av slike praksiser er viktig for å utvikle gode strategier for å bekjempe AIDS. Prosjektet tar utgangspunkt i en landsby der en stor minoritet av kvinnene i reproduktiv alder har gavmilde elskere som en vesentlig inntektskilde. Alene eller i kombinasjon med ølbrygging og / eller lønnsarbeid, i noen tilfeller også kvegdrift og jordbruk, gir dette kvinner en mulighet for å etablere egne hushold. Men dette innebærer selvfølgelig ikke en uproblematisk, motstandsløs vei mot kvinners selvstendighet. Dessuten er dette en livsstil som fremmer spredning av AIDS. Epidemien er svært utbredt i Botswana – det er blant landene i verden med høyest frekvenser av HIV-positive. Nesten all forskning på AIDS i Afrika har vært kvantitativ og medisinsk basert. I prosjektet konkluderes det med at rent informasjonsarbeid i forhold til spredning av AIDs har svært begrenset effekt. For kvinnene i Botswana er sex noe som er direkte forbundet med deres økonomiske situasjon. Det betyr at hvis de skal endre sine seksualvaner radikalt så må det finnes reelle økonomiske alternativer. Det innebærer igjen at effektive tiltak mot AIDS blir svært omfattende og dyre.

Samlet vurdering av programmet

Programaktiviteten i 2000 var preget av at prosjektene var godt i gang, og begynner å gå mot sin avslutning. Mye av styrets virksomhet var konsentrert rundt planlegging av god formidling av resultater fra programmet, og egenvurderingen midtveis i perioden. Programmet har god framdrift, og styret mener at programmet har vært viktig i en prosess der kjønnsforskning markerer seg som et mer integrert forskningsfelt, et felt der også mannsforskning, forskning om homoseksualitet og kulturbasert kjønnsforskning kan finne en plass. Flere- og tverrfagligheten er en særlig styrke ved programmet. Styret er tilfreds med at så mange stipendiater nå knytter internasjonal faglig kontakt gjennom utenlandsopphold. Den store utfordringen fram

mot avslutningen av programperioden er å videreføre arbeidet med å legge til rette for og stimulere til publisering av forskningsresultater fra programmet.

Referanseliste

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr/ferdigstilles
Mannsforskning i Norge - en forskningsoversikt - en litteraturliste		82-12-01227-1/Oslo
Konferanserapport: Sexing the self - seksualitet, kjønn og flertydighet		82-12-01127-5/Oslo
Konferanserapport: Kjønn og arbeid - nye former for arbeidsliv		82-12-01303-0/Oslo
Erfaringsnotat - etter 31/2års virke		82-12-01501-7/Oslo

Advanced Research on the Europeanisation of the Nation-State (ARENA)

Hjemmeside: <http://www.sv.uio.no/arena/>

Programperiode: 1994 - 2003

Finansieringspartnere 2000: KUF, AAD

Disponibelt budsjett 2000: 8,7 mill. kroner

Forbruk: 8,6 mill. kroner

Mål for programmet

ARENA er et flerfaglig grunnforskningsprogram om Europa, med hovedfokus på hvordan EU og andre europeiske 'regimer' påvirker nasjonalstatens viktigste funksjoner og institusjoner. Et hovedmål er å styrke norsk forskningskompetanse på endringsprosessene i Europa og bidra til at norske miljøer kan hevde seg i den internasjonale forskningsfronten når det gjelder teoretisk og empirisk forskning om effektene av et mer aktivt europeisk styringsnivå.

Aktivitetsrapport

I februar 2000 ble det lagt fram for Områdestyret en omfattende statusrapport for programmets aktiviteter fra 1994 – 1999 (*Status og strategier for ARENA-programmet 2000 – 2003*). Videre har ARENAs styre og stab tatt fatt i arbeidet med å planlegge avslutning og rapportering av programmet i dets siste fase, men også arbeidet med å videreføre kompetansen ut over programperioden. I tillegg har det vært en meget høy publiserings- og formidlingsaktivitet ved ARENA i 2000 fra ca 25 prosjekter om temaer som: Ulike virkninger av EØS-avtalen, EU og demokrati, EU og norsk oljepolitikk, EU og velferdsstaten, EUs nye utenriks- og sikkerhetspolitikk, EU og Tyskland, EU og norsk økonomisk politikk, norsk politisk handlingsrom under EØS-avtalen og Europeisk skattepolitikk. Internasjonalt forskningssamarbeid gjennomsyrrer alle prosjekter ved ARENA. Både ARENA som program og hver enkelt forsker deltar i internasjonalt forskningssamarbeid.

Det har vært avholdt en rekke seminarer og møter:

- Konferanse om EUs sikkerhetspolitikk, - i samarbeid med det britiske Europaprogrammet One Europe or Several?: "Redefining security? The Role of the European Union in European security structures.". Rapport utgitt 2000.
- Workshop om institusjonelle tilnærminger til EU: "Institutional Approaches to the EU". Rapport utgis i 2001.
- Boklanseringsseminar i forbindelse med lanseringen av boka "Democracy in the EU".
- EU-finansiert konferanse om Europeanization, Collective Identities and Public Discourses (IDNET), "Socialization and Identity Change: Theoretical & Methodological Issues".
- ARENAs årskonferanse: "Shaping the EU - Nordic Presidencies in the EU".

- Flere enkeltforskere har dessuten hatt egne møter og presentasjoner i forvaltning og politikk.

Resultater

I 2000 har ARENA utviklet et sterkt nettverk innenfor forskning om legitime styreformers i Europa (LEGO), - et prosjekt som involverer 5-6 av ARENAs forskere og med et nært samarbeid til et ti-talls internasjonale forskningsinstitusjoner. ARENA har også bidratt aktivt til en faglig basis for den tiltagende norske Europadebatten bl.a. gjennom et stort antall kronikker, artikler og foredrag. Programmet har utført flere analyser om tilpasninger av nasjonal forvaltning som følge av påvirkning fra EU og EØS, bl.a. ferdigstilling av en doktoravhandling om dette emnet. ARENA har også styrket kompetansen både på rettslige sider ved Norge og EØS-avtalen og på den konkrete utviklingen innenfor EU, bl.a. på områder som konstitusjonelle forhold, utenriks- og sikkerhetspolitikk, velferd, skatt og demokrati- og rettighetsspørsmål. Det er i 2000 trykket 17 ARENA Reprints, som er særtrykk av artikler i fagtidsskrifter, publisert 26 titler i Working paper-serien, utgitt to bøker, og utgitt 8 ARENA-Reports i 2000, hvorav 5 er hovedoppgaver og to er konferanserapporter, og en er en doktoravhandling. Her presenteres to glimt fra ARENA forskningen:

- I EU arbeider en nå med å etablere *et felles europeisk regelverk for pensjonsfond*. Dette høres udramatisk ut, men dreier seg om hvem som skal ha makt i framtidens europeiske kapitalmarked. De nasjonale reglene for pensjonsfond skal erstattes med et felles europeisk regelverk. Pensjonsfond skal kunne selges i alle medlemsland, og en arbeidstaker skal kunne velge mellom tilbud fra fondsmeglere over hele EU. Dette berører også Norge gjennom EØS.
- *Norske tjenestemenn har blitt mer positive til EU samarbeidet*, særlig på eget saksfelt, etter å ha deltatt i EU-komiteer i Brussel. Dette viser en studie av læring hos norske byråkrater som deltar i EUs komiteer på veterinær- og næringsmiddelområdet. Hver tredje byråkrat har endret sin oppfatning om EU-samarbeidet i positiv retning underveis. Selv om mange var skeptiske eller usikre til EU i begynnelsen, svarer over 90 prosent at de nå er positive til økt EU-samarbeid på eget saksområde.

Samlet vurdering:

ARENA er godt etablert i den internasjonale forskningsfronten når det gjelder europa-forskning og publiseringsaktiviteten er høy. Programmet er også et kjernemiljø i Norge, og kompetansen ved ARENA blir stadig mer benyttet av presse og forvaltning. Mot slutten av 2000 startet ansatte ved ARENA arbeidet med å utarbeide en søknad om Senter for fremragende forskning. Mye arbeid vil legges ned i dette i 2001, og vil innebære fortsatt videreutvikling av et overordnet faglig grep og utarbeidelse av konkrete forskningsprosjekter som bygger på den eksisterende kompetansen ved ARENA. Samtidig går ARENA inn i en avslutningsfase som program. I den sammenheng settes fokus på faglig rapportering i form av bøker, faglige artikler og formidling fra prosjektene.

Referanseliste:

Forfatter(e) :	Tittel :	Forlag / ISBN :
Andersen, S.S.; Eliassen, K.A. (ed.)	Making policy in Europe	London: Sage. 2000
Eriksen, E.O.; Fossum, J.E. (ed.)	Democracy in the European Union: Integration through deliberation	London: Routledge 2000. ISBN 0-415-22592-2
Ulf Sverdrup	Ambiguity and Adaptation? Europeanization of Administrative Institutions as Loosely	ARENA Report 00/8

	Coupled Processes	
Helene Sjørusen (ed)	Redefining Security? Redefining the Role of The European Union in European Security Structures. Proceedings from an Arena Workshop	ARENA Report 00/7
Christian Henrik Berg	Implementering av EU-direktiv i Norge, Postdirektivet – Nasjonal tilpasning i forkant.	ARENA Report 00/6
Morten Dybesland	Til felles nytte? Interesser og verdier bak nordisk utenriks- og sikkerhetspolitisk samarbeid.	ARENA Report 00/5
Andreas Holm Bakke	National Welfare and European Capitalism? The Attempt to Create a Common Market for Supplementary Pension.	ARENA Report 00/4
Ingeborg Kjærnli	Ikke bare makt og nasjonale interesser? En analyse av EUs utvidelse østover i et integrasjonsteoretisk perspektiv.	ARENA Report 00/3
Jon Helge Andersen	Fra atlantisk sikkerhet til europeisk usikkerhet? En studie av utenriksdepartementets og forsvarsdepartementets responser på endrede sikkerhetspolitiske rammebetingelser.	ARENA Report 00/2
Various contributors	Nordic Contrasts. Norway, Finland and the EU." Proceedings from ARENA's Annual Conference 1999.	ARENA Report 00/1
Svein S. Andersen og Ole Gunner Austvik	Nasjonal handlefrihet - nye internasjonale rammebetingelser. Petroleum, makt og demokrati.	Makt- og demokratiutredningen, Rapport nr 21, 2000.

Offentlig sektor i endring

Hjemmeside: <http://www.nsd.uib.no/forskning/osie>

Programperiode: 1997-2002

Finansieringspartnere 2000: KUF, AAD, JD

Disponibelt budsjett 2000: 11,6 mill. kroner

Forbruk: 16,3 mill. kroner

Mål for programmet

Programmet Offentlig sektor i endring – om organisering, verdiskaping og demokratisk styring har som overordnet mål å øke innsikten i hvordan offentlig sektor bidrar til verdiskapingen i samfunnet i bred forstand. Forskningen skal rette fokus mot hva som sikrer kvalitet og effektivitet i offentlig forvaltning og tjenesteproduksjon, sett i relasjon til brukernes og samfunnets ønsker, behov og kravet til demokratisk styring og kontroll.

I programmet er tre forskningstema prioritert: Organiseringen av offentlig sektor, Kvalitet og effektivitet i offentlig forvaltning og tjenesteproduksjon og Politisk styring og legitimitet. Basert på dette er programmets prosjekter inndelt i følgende fire temaområder: "Konkurransesutsetting og kontraktutforming", "Legitimitetsgrunnlaget for offentlig politikk", "Organisasjonsformer og kvalitetssystemer" og "Økonomisk politikk og relasjoner mellom stat og lokale myndigheter".

Aktivitetsrapport

Virkemiddelprofilen i programmet er knyttet til FoU prosjekter, men innenfor disse delfinansieres en rekke doktorgradsstipender. Dette har resultert i at programmet pr. i dag til sammen har 9 doktorgradskandidater i prosjektporteføljen. Forskningen utføres i hovedsak i

instituttsektoren og ved universitet og vitenskapelige høyskoler, men det utføres også noen prosjekter ved regionale høyskoler og forskningsinstitutt. LOS-senteret er et tyngdepunkt i programmet med sine tre strategiske universitetsprogram. De fagene som er representert i programmet er statsvitenskap, økonomi, sosiologi, historie og sosialantropologi. Fagprofilen avspeiler de tematiske prioriteringene.

Internasjonalt forskersamarbeid er formalisert i to av prosjektene. Det ene prosjektet er et komparativt prosjekt om effekter av new public management. Landene som inngår i denne studien er Australia, New Zealand, Sverige og Norge. Det andre prosjektet omhandler desentralisering av offentlig forvaltning hvor fokus rettes mot design og hvor det trekkes på erfaringer fra ulike europeiske land. Videre har mange prosjektledere og medarbeidere gode internasjonale faglige kontaktnett som de aktivt benytter i sitt forskningsarbeid.

Det ble avholdt en konferanse med tittelen "*Hva skal offentlig sektor drive med... og hvordan?*" i regi av programmet i november. Det var ca 300 deltakere på arrangementet.

Resultatrapport

Forskningsaktiviteten og fremdriften i programmet vurderes som god. Prosjektprofilen har etterhvert blitt av en slik karakter at den kan bidra til å fylle de mål som er satt for programmet. Publiseringsaktiviteten har i 2000 tatt seg opp som forventet og betegnes som god. Flere av prosjektene er også aktive på formidlingssiden i hovedsak i form av foredrag og innlegg på møter og brukerkonferanser/seminar.

- Innen temaområdet "Konkurransetsetting og kontraktsutforming" viser prosjektet: "*Konkurransetsetting av kommunale tjenester*" at konkurransetsetting kan føre til både mer effektiv drift, forbedrede arbeidsforhold for de ansatte og økt tjenestekvalitet. Dette forutsetter både grundig forarbeid av kommunen og realisme i forventninger om hva man ønsker å oppnå. Undersøkelsen viser videre at erfaringene kan variere avhengig av hvilke tjenestetyper man ser på. Når tjenestekvalitet og arbeidsforhold ofte forbedres ved konkurransetsetting av pleie- og omsorgstjenester, kan noe av forklaringen være at kommunen som bestiller legger mer arbeid i å lykkes med konkurransetsettingen på dette politisk høyt prioriterte tjenesteområdet, enn når f. eks. renholdsoppgaver konkurransetsettes.
- Et annet prosjekt "*Organisasjonsformer i offentlig tjenesteyting*" konkluderer i en analyse av kommunenes konkurransetsetting med at økonomisk situasjon og interessegrupper påvirker organisering. Konkurransetsetting fremmes av økonomisk press, men hemmes av sterke lokale fagforeninger.
- Innen temaområdet "*Organisasjonsformer og kvalitetssystemer*" fokuserer et prosjekt på forståelsen av skjønnsutøvelsen i forvaltningen. Her hevdes det at de eksisterende styrings- og kontrollmekanismer ikke synes i seg selv å være noen garanti for at det som foregår innen organisasjonen/etaten har en tilfredsstillende kvalitet. Skal disse fungere må det finnes en interesse for de substansielle forhold mekanismene skal styre og kontrollere. Et slikt synspunkt vil kunne ramme bruken av "serviceerklæringer" og kvalitetssikringssystemer.
- I boken "*Forvaltning for politikk. Norske forvaltningspolitikk etter 1945*" presenteres for første gang en samlet fremstilling av norsk forvaltningshistorie etter 1945. Sentral-administrasjonen og dens politiske funksjoner og relasjoner står i sentrum. Et gjennomgangstema er balansen og spenningen mellom politikk og forvaltning, mellom politikere og embetsverk, og politikkenes stadige bestrebelser for å omdanne forvaltningen til et bedre

redskap for reformpolitikk. Forfatterne kaller politikken og den utviklingen som har foregått fra et klassisk byråkrati i retning av et redskapsbyråkrati, for politisering – og drøfter innholdet i politiseringen gjennom skiftende forvaltningspolitiske reformperioder.

- Under temaområdet "Økonomisk politikk" belyser arbeidet: *Global Economics and Domestic Politics* spørsmålet om hvorvidt forskjellene i økonomisk politikk mellom regjeringer utgått fra venstre- og høyresiden i politikken har blitt mindre. Følgende sammenheng presenteres og modelleres: Utgangspunktet er at den økte kapitalmobiliteten har økt kostnadene ved omfordeling (eller høye offentlige utgifter) via beskatning av realkapital fordi kapitalen lettere kan flyttes til andre land hvor skattenivået er lavere eller plasseres i internasjonale finansmarkeder. Dersom investeringene innenlands går ned, vil også lønnsnivået falle. Dermed skulle en forvente at regjeringer som har arbeidere som sitt velgergrunnlag vil være mer forsiktig med å beskatte innenlands realkapital. I så fall vil politikken til denne typen regjeringer bli mer lik politikken til regjeringer som har sin basis blant kapitalistene.

Kunnskapsutvikling i profesjonsutdanning og profesjonsutøvelse (KUPP)

Hjemmeside: <http://program.forskningsradet.no/kupp>

Programperiode: 2000-2004

Finansieringspartnere 2000: KUF

Disponibelt budsjett 2000: 9,3 mill. kroner

Forbruk: 3,2 mill. kroner

Mål for programmet

KUPP skal:

- utvikle forskningsbasert kunnskap knyttet til profesjonsutdanningene ved de statlige høgskolene
- utvikle forskningsbasert kunnskap knyttet til profesjonsutøvelse
- ta et særlig hensyn til fag- og yrkesdidaktisk forskning, lærerutdanning og helse- og sosialfaglig forskning
- utvikle faglig samarbeid mellom høgskoler og andre forskningsmiljø der forholdene ligger til rette for det

Aktivitetsrapport

Programstyrets viktigste oppgavene i 2000 har vært ferdigstilling av programplanen (videreføring av Hanestad-utvalgets arbeid) og behandling av prosjektsøknader. Det er tildelt midler i to runder. Totalt er det startet opp 19 prosjekter, hvorav 8 er dr. gradsstipender og resten 3-årige FoU-prosjekter. Samtlige av stipendiatene er kvinner. Seks av de 19 prosjektlederne er kvinner. Tretten høgskoler har fått bevilgninger på programmet. Elve av prosjektene er tverrfaglige innenfor samfunnsfag, 3 er tverrfaglige mellom samfunnsfag og andre fag, og 5 er pedagogiske. Det er engasjert to forskningsledere i 20 prosent stilling hver. Forskningsledernes primære ansvar vil være oppfølging av igangsatte prosjekter og nettverksbygging mellom prosjektene. Siden prosjektene er igangsatt i 2000, foreligger ingen resultater fra forskningen.

Samlet vurdering av programmet

Totalt har programstyret behandlet over 100 søknader fra 19 statlige høgskoler. Programmet har utløst stor aktivitet ved høgskolene, og betydelige forventninger om midler til forskning ved disse institusjonene. Behandling av søknader og øvrig kontakt med høgskolene, har vist stor spennvidde når det gjelder fagmiljøenes kompetanse og evne til å utvikle forsknings-

prosjekter som tilfredsstillter Forskningsrådets krav til kvalitet. Samtidig har KUPP bidratt til å heve høgskolenes kompetanse på dette feltet.

De igangsatte prosjektene dekker i hovedsak alle de temaene som er antydnet i programplanen. Den fordelingen på fag som er nevnt ovenfor passer mindre bra til et program som er mer orientert mot profesjoner. Programstyret vurderer det slik at fordelingen mot lærerutdanning, helsefag og sosialfag er akseptabel. Bare to av prosjektene er klart fagdidaktiske, noe som skyldes at mange innkomne søknader fra dette feltet ikke holdt tilfredsstillende faglige kvalitet. Oppsummerende må en si at programmets budsjetttramme er liten i forhold til det store antall institusjoner og fagmiljøer det skal dekke. Med økende engasjement og økende kompetanse i høgskolenes fagmiljøer, forutsettes det mer midler for å kunne følge opp fra Forskningsrådets side.

Samfunnsmessige og kulturelle forutsetninger for informasjons- og kommunikasjonsteknologi (SKIKT)

Hjemmeside: <http://program.forskningsradet.no/skikt/>

Programperiode: 1997 - 2002

Finansieringspartnere 2000: KUF, SD, NHD, AAD

Disponibelt budsjett 2000: 14,2 mill. kroner

Forbruk: 17,2 mill. kroner

Mål for programmet

Programmet skal utvikle den samfunnsvitenskapelige og humanistiske forskningen omkring IKT og bidra til å utvikle kunnskapsgrunnlag og kompetanse for myndighetenes teknologipolitikk på området og for næringslivets utforming av strategier for ny IKT. Det skal fokusere på samspillet mellom teknologi og menneske, både teknologiens betydning for sosial og kulturell endring og sosiokulturelle forholds betydning for teknologiens utforming. Programmet skal bidra til å utvikle sterke norske forskningsmiljø med internasjonal orientering. Programmet har 4 hovedtemaer som ble lagt til grunn ved den første utlysningen i 1998: "Kunnskap", "Verdier", "Organisering" og "Demokrati". Ved utlysning av nye midler i 1999 ble to del temaer prioritert: "IKT-baserte økonomiske systemer" og "Teknologipolitikk for demokratisk IKT". Da programmet fikk en mindre bevilgningsøkning i 2000 ble det lyst ut midler på temaet "Samfunnsmessige og kulturelle aspekter ved telekommunikasjon".

Aktivitetsrapport

Ved utgangen av 2000 besto programmet av 16 FoU prosjekter, to strategiske universitetsprogram (SUP) ved henholdsvis UiO og NTNU og 22 dr. gradsprosjekter hvorav 6 var finansiert av SUP'ene. Det var tildelt 2 post doc stipend. Bevilgningene i 2000 var fordelt med 10,7 mill. kroner på U&H sektoren og 1,3 mill. kroner på instituttsektoren. De forskningsmiljøene som fikk tildelt flest prosjekter er Universitetet i Oslo, NTNU og Universitetet i Bergen med henholdsvis 10, 6 og 4 prosjekter. De øvrige miljøene har 1 eller 2 prosjekter. Etter en utlysning i 1999 ble det gitt bevilgning til 9 FoU prosjekter og 3 dr. gradsprosjekter. Seks prosjekter lå innenfor det prioriterte temaet "IKT-baserte økonomiske systemer", 4 prosjekter lå innenfor temaet "Teknologipolitikk for demokratisk IKT", et prosjekt lå innenfor temaet "Kunnskap" og et lå innenfor temaet "Organisering". Prosjektporteføljen dekker nå de tematiske hovedområdene i programnotatet.

Det ble arrangert en konferanse i Oslo i oktober med tema "Dialogens og kunnskapens vilkår i informasjonssamfunnet". Hensikten med konferansen er å ta opp en del sentrale spørsmål

om hva utviklingen innen IKT området innebærer for demokratiske prosesser og for kunnskapsformidlingen innen samfunnet. Hovedinnlegget ble holdt av filosofen Hubert Dreyfus fra University of California. Målgruppen for konferansen var personer innen næringsliv, forvaltning, organisasjoner og forskning. Samferdselsdepartementet og Nærings- og handelsdepartementet var representert i programmet ved henholdsvis departementsråd og ekspedisjonssjef.

Det ble samarbeidet med Maktutredningen om arrangement av konferanse om *IKT og demokrati i 2000*. Gjennom medlemmer i programstyret er programmet knyttet til COST A-14. "Government and Democracy in the Information Age", ESF programmet "Changing Media – Changing Europe" og EUs rådgivende "Information Society Forum", og det er etablert kontakt til ESRC programmet "Virtual Society". Forskere fra universitetene i Oslo, Bergen og Trondheim med SUP- eller miljøstøttemidler fra SKIKT deltar i arbeidet med "Nordisk forskerskole for interaktive medier". To av programstyrets medlemmer har deltatt i Forskningsrådets koordinerende gruppe, IKT-forum, og bidratt til utarbeidingen av Forskningsrådets strategidokument: "IKT storsatsing i Norge".

Resultatrapport

Bedømt ut fra fremdriftsrapportene, er fremdriften tilfredstillende. Det ble ikke avsluttet prosjekter i 2000. Nedenfor gjengis viktige resultater fra noen av de prosjekter som har kommet lengst.

- En studie av *myndighetenes IKT strategier i Norge, Danmark og Irland* viser at det i alle tre landene legges vekt på at IKT har et demokratiserende potensiale. Det er påfallende at samtlige fokuserer på å utnytte IKT til å styrke dagens parlamentariske system, mens ingen eksplisitt nevner muligheter til direkte demokrati. Det framheves at IKT kan bidra til å gi flere kanaler for informasjon og kommunikasjon og nye muligheter for innsyn og åpenhet. Utfordringen som statene nevner er delvis knyttet til borgernes integritet (personvern etc.), men også til fordeling. Alle er opptatt av at det kan vokse fram nye sosiale skiller mellom de som har og bruker teknologien, og de som faller utenfor. De tiltakene som nevnes er også like på tvers av landene og varierer lite over tid. Disse omfatter utdanning og livslang læring, nettilgang på biblioteker, universell design, og telepolitikk for å sikre nasjonal dekning av tjenester og infrastruktur.
- En studie av *IKT, taus kunnskap og konkurransedyktighet*, viser at taus kunnskap i sin natur er konserverende fordi den er vanskelig å synliggjøre og dermed argumentativt kritisere. Den eksplisitte kunnskapen derimot kan lettere kritiseres og er dermed gjenstand for større endringstakt. En viktig grunn til å studere taus kunnskap som begrep og som fenomen er derfor den konserverende kraft den har på kunnskapsutviklingen og dermed på omstillingsevnen i sosiale system. På den annen side er taus kunnskap ansett som en viktig faktor for konkurranseposisjonen til sosiale system fordi taus kunnskap er vanskelig å imitere. Taus kunnskap har dermed en dobbel funksjon: den virker konserverende på omstillingsprosesser i sosiale system, og den fremmer konkurranseposisjonen til de samme sosiale system. Dette paradokset gjør undersøkelser av den tause kunnskapen direkte relatert til verdiskapingen i næringslivet særlig relevant.
- *Komitebasert standardisering* har spesielt i de siste 30 – 40 årene fungert som en viktig institusjonell ramme for utvikling av nettverksteknologi, eksempelvis telefaks, X-400 og GSM. Internasjonale standardiseringsorganer har brakt regulatoriske, akademiske og i økende grad kommersielle interesser sammen for å utarbeide grunnleggende løsninger som kan sikre kompatibilitet på tvers av tekniske og geografiske grenser. Med den eksisterende ramme for standardiseringsarbeidet, er politiske, kommersielle og tekniske perspektiver

representert, men i liten grad brukernes. Fordi komitebasert standardisering har til hensikt å korrigere for markedets svakheter som utvelgelsesmekanisme for nye nettverksbaserte teknologier, er sluttbrukeren ikke direkte involvert. Til gjengjeld er samfunnets behov for innovasjoner angivelig bedre tjent: formelle standarder skal hjelpe til med å sikre at tekniske løsninger generelt blir både av bedre kvalitet og raskere implementert.

Samlet vurdering av programmet

Utlysningene har vist at det var stor konkurranse om bevilgninger og at det i norske forskningsmiljøer er både stor interesse for IKT, og en variert, interessant kompetanse som er relevant for programmets problemstillinger. Hovedtyngden av programmene er samfunnsvitenskapelige og det har ikke lyktes å få etablert et tilfredsstillende antall humanistiske prosjekter. Et dominerende trekk ved prosjektporteføljen i SKIKT er en stor andel dr. gradsstipendiater. Hovedtyngden av disse vil bli avsluttet i 2001 og dette betyr at det da vil foreligge dr. gradsarbeider og forskere med høy kompetanse som kan konkurrere om ytterligere midler til forskning, eller som vil være tilgjengelige for norsk industri og forvaltning.

Referanseliste

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr/ferdigstilles
Hacking som fenomen	NIFU-skriftsserie 13/99	ISSN 0808-4572
Netts@mfunn	Bok. Tano Aschehaug	ISBN 82-518-3938-6
MOOiversity: A students guide to Online Learning Environments		ISBN-0-20527-144-6

Bolig og levekår

Hjemmeside: <http://program.forskningsradet.no/bolig>

Programperiode: 1997-2002

Finansieringspartnere 2000: KR D, MD

Disponibelt budsjett 2000: 9,2 mill. kroner

Forbruk: 7,4 mill. kroner

Mål for programmet

Programmet er den første samlede satsingen på samfunnsvitenskapelig boligforskning i Forskningsrådets regi. Norsk boligforskning har vært fragmentarisk og preget av enkeltstående undersøkelser med sterk empirisk forankring som i liten grad er samordnet i forhold til felles problemstillinger. Mangelen på systematisk kunnskapsakkumulering og teoriutvikling representerer en sentral utfordring for programmet. Det overordnede målet er å skape bedre betingelser for en langsiktig boligforskning av høy internasjonal kvalitet. Programmet skal bidra til å øke forståelsen for sammenhengene mellom bolig, boforhold og levekår, for boligmarkedets funksjonsmåte, effekter av offentlige inngrep og for ressurs-husholdningen på kort og lang sikt. For å nå målene, er det viktig å legge til rette for utviklingen av sterke norske forskningsmiljøer. Prioriterte forskningstemaer rettes mot:

- Forskning om boligmarkedet: problemstillinger om boligmarkedets funksjonsmåte og særtrekk, boliggetterspørsel, samt mobilitet, flytting og boligkarrierer
- Forskning om boligpolitikk: behov, iverksetting og effektene av boligpolitikk
- Forskning om bolig, boforhold og omgivelsene: nærmiljøet som velferdsarena, kvalitative sider ved boligområder og den gode bolig.

Aktivitetsrapport

År 2000 har vært programmets første år i full drift og det har pågått 21 prosjekter i 9 forskningsmiljøer. Prosjektene er forholdsvis jevnt fordelt mellom de tre temaer i programmet, imidlertid med noe overrepresentasjon på tema 1. De fleste prosjektene foregår ved Byggforsk, NIBR og SSB, men programstyret har lagt vekt på å bygge opp bolig-forskningskompetanse også i andre institusjoner, bla. NTNU/SINTEF-miljøet med to dr. gradsstipendiater.

For å styrke rekruttering og kompetanseutvikling innen feltet har programmet satset på dr. gradsarbeider og finansierer 9 dr. gradprosjekter. Med denne satsingen ønsker man også å sikre kompetanseheving for etablerte forskere som en viktig ordning innen instituttsektoren. Én forskere som er tilknyttet programmet har i løpet av året disputert i økonomi. Programmets tema er utpreget flerfaglig og har samlet forskere fra flere disipliner hvorav sosiologi, statsvitenskap og økonomi er de mest sentrale, men også arkitektur, samfunnsgeografi og historie er med. En tredjedel av prosjekter har kvinnelige prosjektledere og 60 prosent av dr. gradstudentene er kvinner. Den faglige framdriften anses være god for flertallet prosjekter. Tre prosjekter er avsluttet i 2000. Enkelte prosjekter er imidlertid noe forskjøvet. En viktig grunn for dette er at mange prosjektledere bidrar til kunnskapsgrunnet for Regjeringens Boligutvalg som skal levere sin innstilling til slutten av 2001.

Programstyret legger stor vekt på at forskerne bygger ut sine kontaktnett og samarbeider med internasjonale forskningsmiljøer. Det oppfordres til å utarbeide artikler med sikte på publisering i vitenskapelige tidsskrifter. Videre har programstyret stimulert til opphold ved utenlandske universitet. Ett prosjekt er gjennomført som samarbeidsprosjekt med Statens byggeforskningsinstitutt i Danmark. Instituttet for bostadsforskning ved Uppsala universitet i Sverige har også vært en naturlig samarbeidspartner, bl.a. gjennom prosjektvurderinger og engasjement av veiledere.

Flere av programmets forskere deltok med papers i den internasjonale forskerkonferansen "Housing in the 21st century: Fragmentation and reorientation" arrangert av European Network for Housing Research (ENHR) 26.-30 juni 2000 i Gävle. I tillegg har programmet engasjert seg aktivt i forskerseminar i regi av Nordisk samarbeidsgruppe for by- og bolig-forskning (NSBB). Gjennom disse aktivitetene har programmets forskere tilgang til deltakelse i internasjonale arbeidsgrupper hvilket gir mulighet for bedre faglig utvikling.

Programstyret har holdt et faglig forskerseminar med et begrenset antall forskere. Programmets forskere har også deltatt aktivt i flere konferanser med sentrale brukere av forskningen, bl.a. arrangert av Kommunale boligadministrasjonenes landsråd (KBL) og den årlige boligkonferansen arrangert av Norske boligbyggelags Landsforbund (NBBL) og Kommunenes Sentralforbund. Informasjon om programmets forskning er også formidlet gjennom ett nyhetsbrev som ble utgitt i mai 2000. Nyhetsbrevet er også oversatt til engelsk.

Resultatrapport

De fleste prosjekter er for tidlig i prosessen til å rapportere resultater. Resultatrapporten er basert på foreløpige konklusjoner av prosjektene som er i avslutningsfase.

- Et prosjekt har undersøkt *årsaker til hvorfor boligbyggingen ikke har steget i takt med prisene*. På bakgrunnen av at prisene på boliger har økt kraftig i perioden 1993 til 1999, ville det vært forventet at flere nybyggingsprosjekter ville blitt lønnsomme, og dermed økt

byggingen av nye boliger. Prosjektet viser imidlertid at etter en økning i 1994, har igangsettingen av nye boliger ikke endret seg vesentlig, og i flere storbyer har boligbygging til og med falt etter 1994. For å finne fram til årsaken til den lave boligbyggingen, har forskerne vurdert om forklaringen kan finnes i stigende bygge- og tomtekostnader. Analysene støttet ikke denne antakelsen. Det ble derfor i neste fase studert behandlingen av reguleringsplaner i Oslo kommune for å finne fram om det finnes forhold ved kommunenes praksis som kunne forklare hvorfor boligbyggingen har holdt seg på et lavt nivå. Studien viser at en økende mengde saker er blitt liggende ubehandlet i kommunen og forskerne antyder at dette er en av forklaringene til at boligbyggingen de siste årene ikke er blitt høyere.

- Et prosjekt har studert *forhold omkring det å flytte hjemmefra blant ungdom i aldersgruppen 17-22 år*. Studien viser at ungdom er mer tradisjonell i sine holdninger til fremtidig bolig og bosituasjon, enn det man kunne forvente, seg sett i forhold til en økende urban livsstil blant ungdom. Dette viser seg særlig relevant i forhold til ungdom med innvandrerbakgrunn. For mange i denne gruppen spiller familien en viktig rolle som institusjon, og fremtidig bo- og livssituasjon er ofte relatert til foreldrenes eller søskenes bosted og bosituasjon. Også blant etnisk norsk ungdom viser det seg at ønsker og preferanser kan være mer tradisjonelle, enn forventet. En relativt stor andel av ungdom i studien ønsker heller å bosette seg i utkanten eller utenfor byen, i nærheten av naturen, enn sentrum i byen. Det ser også ut til at eget hus er drømmen for mange, både for de som er vokst opp i eneboliger, og de som har bodd i mindre boliger.
- *Betydningen av boligkapital for inntektsfordelingen*, herunder hvordan ulike egenskaper ved boligen bidrar til markedsverdien, har vært i fokus i et prosjekt. Forskerne viser at tradisjonelle analyser av bolig og levekår som studerer faktorer om bl.a. fordelingen av fysisk bostandard, areal, tetthet, miljøbelastninger, etc. for ulike grupper av befolkningen, kan gi et unyansert, og i noen tilfeller, misvisende bilde av boligens betydning i fordelingssammenheng. En liten bolig sentralt i Oslo kan ha høy markedsverdi, men likevel framstå som lite attraktiv. Hovedresultat fra analysen er at boareal og hustype peker seg ut som viktige forklaringsfaktorer for markedsverdi. Tettstedets/byens størrelse har også stor betydning for markedsverdien. I denne studien har det ikke vært mulig å avdekke noen klar sammenheng mellom miljøbelastninger og markedspris. Dette resultatet kan tyde på at begrepet ”god bolig” ikke er så entydig som det ofte blir lagt til grunn ved indekser om boforhold, men mer avhengig av ulike husholdningers ulike preferanser. Dvs. at det finnes husholdninger som har høy betalingsvilje for miljøbelastede boliger og som legger vekt på andre egenskaper ved boligen.
- Et prosjekt som har sammenliknet det norske nærmiljøplanleggingen med miljøbyprogrammet og det danske kvarterløftprogrammet, viser at de har i høy grad karakteren av tradisjonell nærmiljø- og lokalsamfunnsplanlegging. De aktuelle planpolitiske målene har i mindre grad tatt hensyn til sentrale nye samfunnsmessige faktorer som bl.a. karriere-mobilitet, endringer i livsfase, kulturell og etnisk forskjellighet, med mer. Dette betyr at man mister muligheten for å planlegge for urbane livsstiler, urbane sosiale former og urbane verdier og ”betydnings skjemaer” som for eksempel retten for anonymitet, retten til forskjellighet, behovet for mange lokale forbruksarenaer, behovet for anonyme uformelle møtesteder og valgmuligheter, osv. Forskningen konstaterer bl.a. den ”etiske planleggingen” dvs. ønsket om å gjenskape det sosialt forpliktende nærmiljøet har vært et styrende prinsipp i bolig- og nærmiljøplanleggingen både i Danmark og Norge. På bagrunn av denne kritikken utvikles et nytt begrepsapparat som kan anvendes til å forbedre fremtidig bymessig bo- og nærmiljøplanleggingen.

Samlet vurdering av programmet

Prosjektporteføljen anses som tilfredsstillende innenfor de disponible budsjetttrammene. En viktig grunn for at programmet har hatt en forholdsvis lang etableringsfase, er at programstyret har brukt mye tid og engasjement på prosjektutviklingen, bl.a. gjennom forprosjekter. Denne erfaringen har styrket erkjennelsen av at det er et stort behov for en samlet satsing på området. Som vist ovenfor har programstyret satset spesielt på den langsiktige kompetanseoppbyggingen og rekruttering gjennom flere dr. gradsprosjekt.

Generelt vurderes framdriften av prosjektene som tilfredsstillende. Noen prosjekter har hatt forsinkelser i startfasen som bl.a. skyldes tilsetning og opptak til dr. gradsprogrammer. Som nevnt ovenfor har flere av programmets forskere bidratt til Regjeringens Boligutvalg og har derfor fått godkjent utsettelse av prosjektframdriften med noen måneder. En rekke av programmets prosjekter vil i tillegg inngå som en del av kunnskapsgrunnlaget for Boligutvalget.

Referanseliste

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr/ferdigstilles
Reguleringsplaner og boligbygging i hovedstaden av Erik Bruce og Jon Vatnaland	ECON-Forskningsrapport 37/2000	82-7645-394-5
Bygge og tomtekostnader av Erik Bruce	ECON-Forskningsrapport 36/2000	82-7645-393-7

Internasjonal migrasjon og etniske relasjoner (IMER)

Hjemmeside: <http://www.svf.uib.no/sefos/IMER/nfr/>

Programperiode: 1997-2001

Finansieringspartnere 2000: KR D, KUF

Disponibelt budsjett 2000: 12,9 mill. kroner

Forbruk: 9,5 mill. kroner

Mål for programmet

Målene for det flerkulturelle Norge er å sikre alle grupper like muligheter til samfunnsdeltakelse og kulturell utfoldelse, full sysselsetting, likestilling mellom kjønnene og utjevning av levekår. IMER-programmet skal i den sammenheng bidra til å øke den forskningsbaserte kunnskapen om den internasjonale migrasjonen til Norge, innvandringens konsekvenser for det norske samfunn og relasjonene mellom innvandrere og nordmenn. Et annet sentralt mål er å høyne kvaliteten på migrasjonsforskningen og å få fram høyt kompetente forskningsmiljøer. Prioriterte tematiske områder er kommunikasjon og samhandling, innvandring og storbyutvikling og analyser av forløp. Kvinners og jenters situasjon skal synliggjøres. I tillegg skal programmet stimulere til teori- og metodeutvikling.

Aktivitetsrapport

De planlagte aktivitetene for 2000 har i stor grad blitt gjennomført. Programmets prioriterte tematiske områder er godt dekket i prosjektporteføljen, dessverre med unntak av forløpsstudier. Programstyret har drevet en tett oppfølging av prosjektene gjennom "site visits" og møter med prosjektledere. Prosjektene har gjennomgående god progresjon og programstyret er særlig tilfreds med prosjektenes teoretiske og metodiske ambisjoner.

Snaut 30 prosjekter var i drift i 2000, herav 8 på området informasjon/formidling, seminarer og konferanser. Programmet finansierer 4 dr. gradprosjekter, herav 2 kvinner. Også blant de mange FoU-prosjektene er kvinneandelen høy (snaut 50%). Samfunnsfagene dominerer, men det er også et betydelig og fruktbart innslag av humaniora. I tillegg til IMER-Bergen ved SEFOS, UiB, har både ISF og NIBR flere store prosjekter. Geografisk er prosjektene med to unntak drevet av miljøer i Oslo og Bergen, og klart de fleste er i instituttsektoren. Programmet finansierer den norske aktiviteten i det internasjonale bruker-forsker-nettverket Metropolis-nettverket. Flere forskere har hatt utenlandsopphold i 2000 og særlig IMER-Bergen har gode internasjonale kontakter.

Programstyret arbeidet i 2000 med å ferdigstille programmets formidlingsplan. Av prioriterte tiltak for allmenn- og brukerrettet formidling nevnes spesielt formidling via bøker, bruker-seminarer, støtte til skriving og popularisering, visuell formidling og en bred avslutningskonferanse våren 2002. Arbeidet med og fordelingen av midler til formidling illustrerer behovet for, og viljen til å satse på, formidling på dette aktuelle samfunnsområdet.

Programmet startet i november en forskningsstrategisk kartlegging av IMER-relevant forskning de siste 6-8 årene, både innen- og utenfor IMER-programmet. I februar 2001 vil det bli lagt fram en rapport som gir en oversikt over fag og institusjoner, ressursfordeling, mv., og ikke minst hvilke problemstillinger og tematiske felter som har – og ikke har – vært forsket i. Dette vil gi Forskningsrådet og sektormyndigheter meget nyttig bakgrunnskunnskap i forhold til en eventuelt videreføring av migrasjonsforskningen fra 2002. I tråd med endringer i samfunnet, særlig knyttet til befolkningens sammensetning, gjør innvandringsperspektivet seg gjeldende i større grad enn før i forskningen generelt, noe som programstyret lenge har arbeidet for. Eksempelvis finansierte Forskningsrådet innvandrings- og migrasjonsforskning for ca 17 mill kr i 1999, og tallet anslås til det samme i 2000.

Resultatrapport

IMER arrangerte i mars den store konferansen *Utenfra, men hjemme – innvandrerungdom i storbyen*. Konferansens snaut 30 foredrag bl.a. på innvandrerungdom som *ungdom* og var omfattet av stor medieinteresse og hele 380 personer, hvorav 2/3 brukere, deltok. Konferansen var en vellykket møteplass mellom forskere, brukere og (innvandrers)ungdom..

Alle prosjektene, samt representanter for brukermiljøer og enkelte andre forskere, deltok på programseminar i desember. Fokus var brukerrettet formidling i tillegg til presentasjon og diskusjon av utvalgte prosjekter. Også slike møteplasser, primært for forskere, oppleves som vellykkede med tanke på samarbeid og styrking av faglige nettverk.

De aller fleste forskningsprosjektene avsluttes i 2001 og følgelig lar hovedresultatene vente på seg. Flere forskere driver likevel en flittig formidlingsvirksomhet på feltet. I det følgende presenteres resultater fra forskningen:

- Innvandrere i Oslo fra land som Sri Lanka, Vietnam, Pakistan, Tyrkia og Marokko bor mer segregert fra nordmenn enn innvandrere fra Vest- og Øst-Europa. Dette har vært tolket som et resultat av at gruppene har ulik grad av kulturell avstand til majoritetsbefolkningen. Prosjektet *Bokonsentrasjon blant innvandrere i Oslo* viser at forskjellene i segregasjon like gjerne kan henge sammen med inntektsforskjeller, eller hvor lenge de enkelte innvandrergруппene har oppholdt seg i Norge. Også ulikheter i familiestørrelse forklarer deler av den observerte segregasjonen.

- Prosjektet *Religion og kjønn i flerkulturelle samfunn* viser at såkalt annengenerasjons innvandrerungdom kontinuerlig skaper og reforhandler identiteter på bakgrunn av kjønn, generasjon, etnisitet og religion (islam). Elementene vektlegges forskjellig ut fra individer og situasjoner. Særlig interessant er det at studien viser hvordan islam ikke er et statisk idésystem som passivt overføres fra generasjon til generasjon, men snarere er en levende diskursiv tradisjon som brytes med den sosiokulturelle konteksten den eksisterer innenfor – dvs. at religion og religionsforståelse tar preg av sine omgivelser. Prosjektet viser derfor hvordan muslimsk ungdom i Norge forsøker å skape en *norsk-muslimsk identitet* som er forskjellig både fra de eldre generasjonenes religiøse identitet og muslimsk ungdom i andre land, bl.a. Frankrike som man har sammenliknet med. I den norsk-muslimske tradisjonen er bl.a. kvinner i muslimske ungdomsorganisasjoner mye mer aktive i styre og stell, enn det som hittil har vært vanlig i for eksempel moskeene.

Samlet vurdering av programmet

Programstyret har drevet en relativt tett prosjektoppfølgning og har ellers arbeidet langsiktig mht. formidling og annen strategisk virksomhet. Oppsummert er man fornøyd med IMER-programmets virke i 2000, selv om man framover vil møte store utfordringer mht. å ”få landet” alle prosjektene og ikke minst ved å få formidlet ny kunnskap om dette aktuelle samfunnsområdet til ulike grupper. Programstyret vil videreføre det strategiske arbeidet mht. utvikling av og gjennomslag for et innvandringsperspektiv i relevant forskning.

Referanseliste

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr/ferdigstilles
<i>Utenfra, men hjemme – innvandrerungdom i storbyen</i>	Konferanserapport	82-12-01-1488-6
<i>På jakt i stereotypijungelen. Forestillinger om ikke-hvite sett gjennom norske ukeblad i 1952 og 1975</i>	Bok i skriftserie	82-7634-378-3
<i>Etnisk atlas: En undersøkelse av kulturelt mangfold i det bergenske byrom</i>	Monografi	april 2001

Levekår, utvikling og omstilling i landbruket

Hjemmeside: <http://program.forskningsradet.no/noland>

Programperiode: 1996-2001

Finansieringspartnere 2000: LD, AAD og Jordbruksavtalen

Disponibelt budsjett 2000: 10,9 mill. kroner

Forbruk: 11,3 mill. kroner

Mål for programmet

Programmet skal belyse sentrale problemstillinger for norsk landbruk gjennom ny kunnskap på fire temaområder: Inntekt og levekår, Maktforhold, Fortrinnsanalyser og Prisdannelse. Etter gjennomføringen av et forprosjekt i 1998, inngår Strukturendringer i næringsmiddelindustrien som et nytt område under programmet.

Aktivitetsrapport

En større brukerkonferanse om temaet strukturendringer og styringsutfordringer i næringsmiddelindustrien ble arrangert i februar 2000. I mars ble det årlige programseminaret arrangert, med program basert på prosjekter som var under avslutning, og med deltakelse av politikere. Midtveis i året ble programmets nettside åpnet. Ved siden av generell informasjon om programmet og igangsatte prosjekter, blir forskningsresultater presentert etter hvert som de foreligger.

Det vesentligste av forskningen foregår i form av FoU-prosjekter; to dr.gradsstipendiater inngår i programmet. Hoveddelen av forskningsmiljøene er utenfor universitetene, spredt på Oslo, Stavanger, Bergen, Trondheim, Bodø og Lillehammer. Faglig/disiplinmessig er forskningen forankret i sosial- og bedriftsøkonomi, sosiologi og statsvitenskap.

Stadig flere av prosjektene er blitt avsluttet; i enkelte tilfeller har det oppstått mindre forsinkelser pga tilgang på data. Mange av forskerne har deltatt i formidling underveis, både på konferanser, seminarer og med publiserte artikler; flere prosjekter planlegger publisering i internasjonale tidsskrifter. Det har vært etablert faglig samarbeid mellom flere prosjekter (SNF, SIFO, NILF, NIBR, Senter for bygdeforskning).

Resultater og problemstillinger for forskningen har vært trukket inn i kontakten med Landbruksdepartementet, bl.a. knyttet til spørsmål om det multifunksjonelle landbruket og forberedelsene med den nye handlingsplanen for landbruksforskning.

Resultatrapport

- Gjennom SSB-prosjektet «*Inntektsutvikling for landbruksbefolkningen 1989-1995*» er det vist at husholdene har hatt en nedgang i gjennomsnittlig inntekt. Det er store ulikheter mellom ulike grupper, og eldre gårdbrukere kommer dårligst ut. Sterkest vekst i lønnsinntekt har vært blant de som har hoveddyrket utenom bruket. Blant yngre gårdbrukerkoner med høyere utdanning er arbeidsinnsatsen større utenfor bruket. Det avtegnes tilsynelatende motstridende trekk som også henger sammen med at yngre bønder har høyere utdanning og foretrekker blandede inntektskilder, noe som kan bidra til «sprik» mellom rekrutteringsmotiveer og politiske mål om å prioritere heltidsbonden og et profesjonalisert landbruk. Sånn sett har levekårsundersøkelsen bidratt til å belyse potensielle målkonflikter mellom sosiale og livsformsmotiverte aspekter og forhold basert på kommersielle og endrede politiske rammer for norsk landbruk.
- Selv om *mange bønder uttrykker tilfredshet med sin situasjon*, framkommer det også misnøye knyttet til lav timefortjeneste, stadige endringer i rammevilkårene som svekker selvstendigheten, og et generelt press på næringen.
- Fra prosjektet «*Marginundersøkelser for matvarer*», som er et samarbeid mellom SNF og SIFO, har en kartlegging av prisstrukturen for meieriprodukter i perioden 1983-1999 bl a. vist at for meieriene, grossistledet og detaljhandelen har andelene av inntektene holdt seg forbausende stabile (denne undersøkelsen er gjennomført av SIFO).
- Gjennom prosjektet «*Internasjonalisering og desegmentering*» ved Institutt for statsvitenskap (UiO) er sentrale spørsmål knyttet til WTO og EØS-avtalen belyst gjennom studier som viser at selv om konsekvensene av internasjonaliseringen foreløpig har vært begrensede, utformes norsk politikk innenfor snevrere internasjonale rammevilkår, enn for bare få år siden. Lite tyder på at denne utviklingen kan reverseres med det første.

Samlet vurdering av programmet

Det alt vesentlige av programmets budsjett er disponert for resterende del av perioden. Framdriften har vært i hovedsak tilfredsstillende. Hovedvekten vil nå bli lagt på formidling fra forskningen, samt arbeidet med programstyrets egenvurdering. Det planlegges utgivelse av to bøker i forbindelse med programmets avslutning.

Referanseliste

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr/ferdigstilles
-------------	--------------	-----------------------

Kari Skrede og Torkil Løwe: Er det størrelsen det kommer an på?	Økonomiske analyser 3/2000 SSB	
Andreas Benedictow: Inntektsforholdene i landbruket: 1992-1997.	Rapporter 14/2000 SSB	
Johan Fredrik Rye: Hvorfor bråkar bøndene når de har det så bra?	Rapport 3/2000 Senter for bygdeforskning	
Linda Marie Bye: Landbrukskvinnens hverdagsliv.	Rapport 1/2000 Senter for bygdeforskning	
Elin A. Aas og Marit M. Strand: Prispåslag for meierivarer 1983-1999.	Arbeidsnotat nr 12-2000 SIFO	
Frode Veggeland: Matpolitikk i Norge – fra et beksyttet landbruk til frihandel og forbrukervern, i Claes og Tranøy (red.): Utenfor, annerledes og suveren? Norge under EØS-avtalen.	Fagbokforlaget 2000.	

Velferdsprogrammet - samfunn, familie og oppvekst

Hjemmeside: <http://www.program.forskningsradet.no/vfo/>

Programperiode: 1999 - 2008

Finansieringspartnere 2000: KUF, SHD, BFD, JD, AAD

Disponibelt budsjett 2000: 69,3 mill. kroner

Forbruk: 39,8 mill. kroner

Mål for programmet

Velferdsprogrammet ble igangsatt i 1999. Programmet skal videreføre velferdsforskningen i bred forstand etter at programmene Velferd og samfunn og Barn, ungdom og familie ble avsluttet i 1999. Programmet skal videreføre og videreutvikle barne- og familieforskningen og forskning om velferdssamfunnet. Programmet skal bidra med både grunnleggende, teoriutviklende og sektorovergripende forskning, og til forskningsbasert kunnskap som grunnlag for beslutninger og praksis. Det er også et mål å utvikle forskning basert på humanistiske disipliner. Programmet er bygd opp med følgende innsatsområder: Velferd og levekår, Offentlig velferdspolitik, Markedet og velferden, Familien og Sosiale nettverk og sivilsamfunn.

Aktivitetsrapport

Programstyret hadde i januar 2000 sin første, store søknadsbehandling etter en skisserunde som ble gjennomført i 1999. Det har også blitt gjennomført fire separate utlysninger på feltene *trygdeforskning*, *forskning om funksjonshemmede*, *forskning om vold* og *oppvekstvilkår for krigsbarna*. Programmet har i utlysningrundene så langt vist stor åpenhet både ved å invitere mange miljøer med stort rom for forskernes egne idéer og problemstillinger. Programmet er nå i en fase hvor tematiske målrettede og strategisk begrunnede initiativer og satsinger vil stå sentralt. Her vil behovet for å styrke utvalgte forskningsmiljøer og rekruttering være viktige hensyn.

Det er utarbeidet programdokumenter for trygde- og sosialhjelpsforskning og forskning om funksjonshemmede. Et programdokument om oppvekst og sosialisering vil foreligge i løpet av våren 2001. Disse dokumentene skal supplere og utdype programplanen, og ligge til grunn for utlysninger. Det er dessuten utarbeidet notater om komparativ forskning, normativ forskning og forskning om homofile og lesbiske levekår.

Det er engasjert en faglig leder for programmet som inngår i programmets sekretariat og har ansvar for faglig ledelse og koordinering av programmet. Ytterligere seks forskningsledere er

knyttet til programmet på deltid med bl.a. ansvar for nettverks- og formidlingstiltak innenfor deler av programmet. Programstyret gjennomførte en studiereise til Storbritannia hvor man møtte et relevant miljø ved York University og Council of Economic and Social Research.

Over 100 FoU-prosjekter var i drift i 2000. Det ble også gitt støtte til to tidsskrifter, og til flere seminarer/konferanser. Velferdsprogrammet er utpreget flerfaglig med deltakelse fra mange disipliner. Sosiologi har fortsatt en dominerende stilling i velferdsforskningen. Dette er ikke overraskende tatt i betraktning den sentrale plassen sosiologi har hatt i norsk velferdsforskning. Programmet har gjennom sitt mandat en oppgave i å knytte de humanistiske disiplinene tettere til forskningsfeltet. Det er så langt gitt støtte til 8 humanioraprojekter, og ca. 12 % av budsjettet går til disse prosjektene. Det er stor spredning når det gjelder institusjoner. Programstyret vil i 2001 diskutere programmets institusjonsprofil, spesielt med sikte på kommende initiativer.

For å imøtekomme noen av utfordringene som knytter seg til å forstå endringene i velferdsstaten, besluttet Forskningsrådet i 2000 å utvide Velferdsprogrammets periode til 10 år. Dette vil gi større mulighet for langsiktige og strategiske satsinger med flere virkemidler. Forskningsrådet ønsker sammen med BFD og SHD å identifisere langsiktige kunnskapsbehov og mulige rammer for å styrke norsk velferdsforskning.

Programmets viktigste formidlingskanal er internett. En omfattende og aktiv nettside er bygget opp i løpet av 2000. Nettsiden har stor trafikk og benyttes av både forskere og brukere.

Konferansen *Utenfra, men hjemme – innvandrerungdom i storbyen* i mars ble samfinansiert med IMER-programmet, som hadde hovedansvaret for gjennomføringen av konferansen. Konferansen var omfattet av stor medieinteresse med 380 deltakere, hvorav 2/3 brukere, deltok. Konferansen var en vellykket møteplass mellom forskere, brukere og (innvandr)ungdom.

I august ble det arrangert en brukerkonferanse basert på forskningen om funksjonshemmede. I forbindelse med konferansen ble boken «Usynlighetskappen» utgitt. Med utgangspunkt i omtale i mediene foregikk en omfattende debatt på programmets nettside, med fokus på problemstillinger om integrering og segregering.

Resultatrapport

I forbindelse med avslutningen av taterforskningen utarbeidet forskningsleder Bjørn Hvinden en sammenfatning av forskningen som grunnlag for SHD og KRDs arbeid med stortingsmeldingen om minoriteter. Omtalen av tater er i stor grad basert på Hvindens sammenfatning, som vil bli utgitt som en egen NFR-publikasjon.

De fleste prosjektene under programmet er i oppstartsfasen og har derfor lite resultater å rapportere, men Velferdsprogrammet har overtatt en rekke løpende prosjekter fra Velferd og samfunn og Barn, ungdom og familie. Det er først og fremst disse prosjektene som kan presenteres resultater fra forskningen:

- Resultatene fra prosjektet *Nye familiemønstre – konsekvenser for barns levekår* viser at familietyper er med på å bestemme rammene rundt barns oppvekst: Det krangles mer i samboerfamilier enn i gifte familier, og det er betydelige større risiko for at barn født i samboerfamilier skal oppleve brudd mellom foreldrene, enn barn født i ekteskap. Samboerskap kjennetegnes ved at foreldre har relativt lav utdanning og inntekt, og mødre

har en større del av det økonomiske ansvar for barn, enn i gifte familier. Det er særlig i disse familier barn opplever brudd mellom foreldre. I neste omgang innebærer dette nye familier for barn, og med dette nye søskenforhold. Nye familiemønstre gir tilgang til flere søsken, på tvers av hushold og slektskapsbånd.

- I boken «*Romanifoket og det norske samfunnet*» oppsummeres resultatene fra en serie forskningsprosjekter om taterne. Romanifolket (de reisende, taterne) ble over en lang periode møtt med en hardhendt og undertrykkende politikk fra offentlige myndigheter og det norske storsamfunnet. Politikken tok sikte på å utrydde romanifolkets tradisjonelle livsform og kultur. De som tilhørte folkegruppen, skulle tvinges til å gi opp reisingen og bli bofaste. Samtidig ble det foretatt et målrettet og storstilt forsøk på å bryte opp familier og skille barn fra foreldre og søsken. Om lag 1500 barn ble tatt fra foreldrene og plassert i institusjoner og fosterhjem. I løpet av 1900-tallet ble også sterilisering brukt til å begrense folkegruppens fruktbarhet og reproduksjon.
- Konklusjonen fra prosjektet *Klientkarrierer i barnevernet 1990-1997* viser at langt flere barn kommer i kontakt med barnevernet, enn man tidligere har antatt. Minst 5 prosent av barnefamilier i Norge har så store problemer at barnevernet kobles inn. Årsaken til det høye tallet er at barnevernet fikk større ressurser på 90-tallet, og kan ta seg av barn som tidligere ikke fikk hjelp. Forebyggende hjelpetiltak i familiene - som økonomisk hjelp, barnehageplass, støttekontakt og avlastning - har hatt en eksplosiv økning, fra knapt 4000 saker i 1980 til nesten 18 000 i 1997. Det som kjennetegner barn som bortplasseres fra hjemmet er at de som regel ikke har gifte foreldre, men ugifte eller tidligere gifte, og foreldrene har lav inntekt - under 100 000 kroner i året. Barn som har svært unge mødre (15-20 år), løper dobbelt så stor risiko for å bli bortplassert. Sannsynligheten for å bli plassert bort fra hjemmet er 67 prosent større for by-barn, enn for barn fra små kommuner, og jenter blir i større grad bortplassert, enn gutter - selv om det totalt sett er flere gutter (55 prosent) enn jenter som omfattes av barnevernet. Det er spesielt på området adferdsavvik at guttene er i solid flertall.
- Prosjektet *Eldreomsorgen i storbyene. Evaluering av handlingsplanen for eldreomsorgen 1998-2001* viser at de som tildeler hjemmehjelp i norske kommuner, tildeler mindre hjelp enn de mener det er behov for. De gjør det først og fremst av hensyn til kommunens ressurser. Rike små kommuner gir mest, mens rike stor gir minst. De viktigste kriteriene som har betydning for beslutninger om å tildele sosiale tjenester, er fysisk og psykisk helse. Dernest følger sosiale forhold, og til sist kjønn og økonomi.
- Forskningsprosjektet *Individualisering, familie og kjønnsroller* har sett på endringer og holdninger i familier i senmoderne samfunn. Resultatene viser at selv om det å være kvinne, mann og familie utformes innenfor et større handlingsrom enn før, har kjønn fortsatt stor betydning. Parene som har blitt intervjuet, opplever at viktige sider av livet er styrt av normer, vaner og tradisjoner, så vel som økonomiske og sosiale begrensninger. Selv om det har oppstått nye valg, og familieliv er frigjort fra noen tradisjonelle bånd, skjer disse valgene og endringene innenfor klare begrensninger. Når det gjelder forholdet til velferdsstaten, så stiller det differensierte familielivet som parene representerer velferdsstaten overfor nye utfordringer. Velferdsordningene tar i liten grad utgangspunkt i det mangfoldet av familieliv som faktisk eksisterer.
- I boken «*Usynlighetskappen*» er en av konklusjonene at integrering av funksjonshemmede ikke alltid er den beste løsningen. Integrering kan gjøre at funksjonshemmede blir mindre akseptert i samfunnet. Det kan være problematisk at funksjonshemmede blir så lite synlige fordi funksjonshemmingen «privatiseres». Å skjule funksjonshemminger er en strategi som barn bruker for å bli integrert i skolemiljøet. Små barn har stor toleranse for forskjellighet og avvik. Denne toleransen forsvinner fra 9-10-årsalderen. I puberteten får

mange funksjonshemmede problemer i normalskolen. For mange ville det være en bedre løsning å gå i egne klasser i normalskolen eller i spesialskoler. I tillegg kan det være vanskelig å finne normalskoler som har god nok kompetanse til å jobbe med funksjonshemmede barn. Boken konkluderer med at det er viktig å få fram at de funksjonshemmede bør ha alternativer å velge mellom, og at ideologiske forestillinger ikke bør bestemme hva som skal tilbys den enkelte.

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr/ferdigstilles
Utenfra men hjemme – innvandrerungdom i storbyen.	Konferanserapport. Norges forskningsråd 2000.	ISBN 82-12-01-1488-6
An-Magritt Jensen og Sten-Erik Clausen: Barndom – forvandling uten forhandling.	NIBR prosjektrapport 2000:6.	ISBN 82-7071-233-7
Bjørn Hvinden (red.): Romanifolket og det norske samfunnet. Fagbokforlaget 2000.		ISBN 82-7674-663-2
Sten-Erik Clausen: Barnevern i Norge 1990-1997. En longitudinell studie basert på registerdata.	NIBR prosjektrapport 2000:7.	ISBN 82-7071-260-4
Liv Johanne Syltevik: Differensiert familieliv.	SEFOS-rapport 2/2000.	ISBN 82-7470-005-8
Tor Inge Romøren (red.): Usynlighetskappen. Levekår for funksjonshemmede.	Akribe 2000.	ISBN 82-7950-035-9
Programplan. Norges forskningsråd 1999.		ISBN 82-12-01352-9
Programdokument 1. Forskning om funksjonshemmede. Norges forskningsråd 2000.		ISBN 82-12-01419-3
Programdokument 2. Trygde- og sosialhjelpsforskning. Norges forskningsråd 2000.		ISBN 82-12-01420-7

Samlet vurdering av programmet

Framdriften av Velferdsprogrammet er i hovedsak tilfredsstillende. Programmet går nå inn i en driftsfase, hvor strategisk begrunnede initiativer vil stå sentralt.

Særskilte satsinger under Velferdsprogrammet

Aldersforskning

På oppdrag fra Sosial- og helsedepartementet ble det ved utgangen av 1999 igangsatt et forprosjekt ved NOVA om kunnskapsstatus for aldersforskning. Rapporten og rapporten «*Status og framtid for norsk aldersforskning*» forelå høsten 2000. Prosjektet vært lagt opp som et samarbeid mellom Medisin og helse og Kultur og samfunn. I februar 2001 ble rapporten behandlet av begge områdestyrene, og en samlet anbefaling vil bli lagt fram for SHD.

Krigsbarn

På oppdrag av Sosial- og helsedepartementet ble det utlyst midler til forskning om oppvekstvilkårene for krigsbarn, med en samlet budsjetttramme på vel 6 mill. kroner pr år for perioden 2001-2003. I utlysningen ble noen samlende perspektiver framhevet: Hva preget barndommen til krigsbarn som opplevde store vansker og lidelser? og Hvilke politiske, samfunnmessige og andre forhold gjorde dette mulig? Det ble også vist til at en rekke enkelttemaer hadde blitt omtalt i rapporten *Fiendens barn? Kunnskapsstatus og kunnskapsbehov* (Norges forskningsråd, Oslo 1999).

Det kom inn søknader fra to miljøer, og begge miljøene har fått midler til sine prosjekter. Et prosjekt ved Universitetet i Oslo. Livshistorien til norske krigsbarn og en realhistorisk undersøkelse av behandlingen av norske krigsbarn ved slutten av og de første årene etter

krigen, og bakgrunnen for dette. Et prosjekt ved Universitetet i Bergen skal undersøke krigsbarns oppvekst i Norge og i komparativt perspektiv.

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr/ferdigstilles
Fiendens barn? Kunnskapsstatus og kunnskapsbehov.	Norges forskningsråd 1999.	I SBN 82-12-01319-7
En hvitbok. Utvalgte offentlige dokumenter om krigsbarnsaken.	Norges forskningsråd 1999.	ISBN 82-12-01338-3

Evaluering av kontantstøtten

Norges forskningsråd har på oppdrag fra BFD gjennomført en (kortsiktig) evaluering av kontantstøtten. I februar 2001 forelå hovedrapporten fra evalueringen. Hovedkonklusjonen i rapporten er at ordningen har vært en stor reform med små virkninger. Kontantstøtten har ikke ført til at flere foreldre er hjemme med barna sine enn tidligere. En svak nedgang i mødrenes gjennomsnittlige arbeidstid oppveier ikke hovedinntrykket av at småbarnsforeldre bruker like mye tid på inntektsgivende arbeid som før. Ordningen kan imidlertid ha ført til at innvandrerfamilier har benyttet tilbud om barnehager mindre enn ellers.

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr/ferdigstilles
Bergljot Baklien, Lars Gulbrandsen og Anne Lise Ellingsæter: Evaluering av kontantstøtteordningen.	Norges forskningsråd 2001.	ISBN 82-12-01539-4

Forskning om vold

I regi av Velferdsprogrammet er det nå igangsatt 7 prosjekter innenfor temaene; Vold i familien, Kvinnemishandling, Overgrep mot barn, Seksualisert vold, og Ungdomsgjenger og voldskriminalitet. Blant annet er det igangsatt et stort prosjekt som studerer ungdoms voldserfaring og gjengdannelser i fire byer i Norge. Prosjekt inngår i internasjonalt forskningssamarbeid. Prosjektene er alle vurdert som faglig sterke og kommer fra faglig solide miljøer med høy kompetanse på området. Det er likevel å bemerke at prosjektene tematisk sett ikke gir en tilfredsstillende spredning.

Samlet sett vil voldsforskningen, gjennom denne satsingen, bidra til en betydelig kompetanseheving på feltet. Satsingen synes likevel ennå å være for liten og noe smal tematisk sett. Særlig savnes forskning som kan belyse vold i familien og forskning som fokuserer offentlige myndigheters håndtering av vold og voldskriminalitet. I tillegg må det nevnes at ønsket om komparativ forskning på feltet langt fra er innfridd. Nettopp på dette området synes det opplagt at norsk forskning kan dra nytte av erfaringer og forskning fra andre land, og benytte komparasjon mellom land som et middel for å forstå utviklingen i Norge.

Regional utvikling

Hjemmeside: <http://www.program.forskningsradet.no/regut/>

Programperiode: 1998 – 2003

Finansieringspartnere 2000: KRD, LD, MD, NHD, SD, FIN

Disponibelt budsjett 2000: 8,5 mill. kroner

Forbruk: 9,8 mill. kroner

Mål for programmet

Det overordnede målet er å frambringe ny forskningsbasert kunnskap om regionale utviklings- og omstillingsprosesser. Programmet skal også bidra til å bygge opp kompetanse og utvikle sterke norske forskningsmiljøer med internasjonal orientering. Hovedfokus for programmet er Distrikts-Norge, dvs. de delene av landet som ikke omfattes av de fire storbyområdene

omkring Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger. Programmet er organisert med tre typer aktiviteter: tematiske forskningsprosjekt, territorielle områdestudier og nettverksbygging. Programmets vektlegging av helhetsperspektiv og kunnskapsutvikling om sammenhenger og samvirkninger på tvers av tema og enkeltprosjekter gjennomføres ved hjelp av flere tiltak, særlig gjennom komparative områdestudier og nettverksprosjekter.

Aktivitetsrapport

År 2000 har vært programmets første år i full drift. Totalt har det pågått 27 prosjekter i 13 forskningsmiljøer hvorav 17 tematiske prosjekter, fem områdespesifikke studier og fem samarbeids- og nettverksprosjekter. Ca en tredjedel av prosjektlederne er kvinner. To doktorgradsstipendiater, begge kvinner, er tilknyttet prosjektene. En av programmets forskere har disputert i geografi om regionale innovasjonssystemer.

I programmets formidlingsplan som ble ferdigutviklet i løpet av året, er det lagt vekt på utvikling av formidlingsformer og – tiltak, gjennomføring av samarbeidsnettverk og faglig publisering fra prosjektene. REGUTs Nyhetsbrev har kommet ut i 4 nummer i 2000. Nyhetsbrevet blir både distribuert i trykt form og lagt ut på REGUTs hjemmeside på internett.

Nettverks- og infrastrukturaktivitetene skal fungere som faglige støttegrupper for enkelte forskere for gjennomføring og formidling av prosjekter. Det er satt i gang et prosjekt for samordning av data- og analysebidrag mellom prosjektene. Tre nettverksgrupper er etablert for samvirkninger mellom de tematiske og områdevis studiene, dvs. ”Menneske-sted”, ”Regionalpolitikk og planlegging” og ”Næringsutvikling”. De første nettverksamlingene ble gjennomført i november med et forskerseminarer om stedsidentitet, stedstilhørighet og forholdet mellom stedsbegrepet og regionbegrepet i Trondheim og et seminar om regionalplanlegging på Lillehammer med ca 20 deltaker hver. Gjennom forskerutdanningen deltar programmet i en tverrfaglig forskerskole for dr. gradsstudenter i regionalforskning i samarbeid med flere forskningsmiljøer i Norge og Norden – Nordic Research School On Local Dynamics (NOLD).

Programstyret legger vekt på utvikling av møteplasser og oppbygging av aktiv kontakt og dialog med brukere og forskere. Programmets første større programseminar ble avholdt i juni 2000 der prosjektene ble presentert og diskutert sammen med representanter fra flere sentrale brukere.

Det legges også vekt på stimulering av internasjonale kontakter og aktiviteter. I 2000 har programstyret knyttet kontakter med skotske forskere og myndigheter gjennom en studietur til Glasgow og Edinburgh med bl.a. orientering om aktiviteter i European Policies Research Centre (EPRC) ved Strathclyde University og om skotsk regionalpolitikk, inklusive regionale innovasjonsstrategier. Videre har programmet støttet en internasjonal geografikonferanse (European Urban and Regional Studies Conference) med tema ”A new Europe? Urban and regional economics, cultures and governance” som ble arrangert i september på Voss i samarbeid med SNF ved et av programmets prosjektledere og University of Durham. Konferansen er den tredje i rekken og et bidrag til internasjonal nettverksbygging blant økonomiske geografer. Konferansen var første arrangement utenfor Storbritannia og samlet et 70-tall deltakere fra Europa, Japan og Nord-Amerika. Det ble presentert 65 papers hvorav 11 fra norske forskere.

Resultatrapport

Samlet sett er det for tidlig å oppsummerer resultater fra programmet. De fleste av prosjektene er midt i driftsfasen. Tre prosjekter er under avslutning begynnelsen av 2001. I det følgende presenteres foreløpige resultater fra to prosjekter:

- I løpet av de siste 30 årene har det *foregått en omfattende veibygging i alle deler av landet*. Fergeser er avløst av vei, veistandarden har økt og reisetider er redusert. Samtidig har bilholdet blitt allment. Resultatet er en sterk økning av både tilgjengeligheten og mobiliteten i de aller fleste regionene. Et prosjekt retter oppmerksomheten mot endringer i senterstrukturen med særlig fokus på utjevnings- og konsentrasjonstendenser som kan relateres til endringer i samferdselen. Endringer i kommunikasjonsforholdene kartlegges gjennom sammenstilling av data fra eldre undersøkelser med resultater fra GIS-baserte beregninger av reisetider i tettstedenes omland. Forskerne viser at investeringene har hatt en relativt gunstig distriktsprofil. Det er særlig hensynet til basisnæringer med vareeksport ut av regionen/landet som har veid tungt. Det er imidlertid vanskelig å påvise effekter på basisnæringene. På den annen side kan veibyggingen og mobilitetsøkningen ha gitt konsekvenser for de ulike servicenæringenes geografiske rekkevidde. Omlandene rundt sentralstedene har trolig økt, samtidig som småstedenes naturlige avstandsskjerming mange steder kan ha falt bort.
- I et prosjekt analyseres *virkinger av deregulering og økt markedsorientering for samferdselstilbudet i distriktsnorge*. En sentral problemstilling har vært hvordan virkemiddelbruken på post- og flyområdet bør innrettes for samtidig å nå distriktpolitiske mål og oppfylle krav til markedsorientering og kostnadseffektivitet innenfor sektorene. Hovedkonklusjoner fra analyser av tilgjengelige databaser gir ikke holdepunkter for at deregulering skulle generelt gitt dårligere flytilbud i distriktene. På overordnet nivå oppsummeres konklusjoner/anbefalinger slik: For det første konkluderes at markedsorienteringen pågår for fullt og både vil og bør fortsette. EU/EØS-reglene setter i dag grenser for hvilken politikk som kan føres i Norge, og innenfor EU arbeides det med ytterligere liberalisering av markeder. Hensynet til økonomiske effektivitet og utviklingen av tjenestetilbudet nasjonalt, gjør at den økte markedsorienteringen er gunstig. Et annet resultat er at reduserte kostnader gir grunnlag for økt tjenestetilbud. Det har til nå vært forholdsvis mye fokus på potensialet for kostnadsreduksjoner for det offentlige, og en har vært mindre opptatt av pris, kvalitet og nivå i tjenesteproduksjon. Det er imidlertid ikke konflikter mellom mål om kostnadseffektivitet og et godt tilbud i distriktene. Tvert om bør midler som frigjøres for det offentlige gjennom effektivisering og konkurranse kunne anvendes til offentlig kjøpe av et bedre tjenestetilbud. Avslutningsvis konstateres at økt markedsorientering og –initiativ kan gi utvikling av tjenestetilbudet i distriktene. Myndighetene bør generelt legge til rette for utvikling av tilbudet gjennom bruk av markedsmekanismene, ikke vha. unødvendig regulering og/eller detaljstyring av selskaper. En bør i større grad bli oppmerksom på at avgiftsnivå og andre rammebetingelser er av betydning for tilbudet.
- Et prosjekt som har studert *omfanget, årsaker og samfunnsmessige effekter av utenlandsk eierskap i Distrikts-Norge* viser at ca 21 % i de fire storbyregionene (Oslo, Bergen, Stavanger og Trondheim) og over 9 % av sysselsettingen utenfor storbyområdene var knyttet til bedrifter med majoritet utenlandsk eierskap. Områdene utenfor storbyregionene har i løpet av 1990-tallet fått en litt større andel av den totale omsetningen innenfor utenlandsk kontrollert virksomhet. Dette kan tyde på at utenlandsk eierskap i økende grad spres utover til de mindre sentrale områdene i landet. Det viktigste motivet for utenlandske etableringer i storbyområdene er å få tilgang til et attraktivt marked. Tilgang til

ressurser (naturressurser, teknologi og kompetanse) er det nest viktigste etableringsmotivet i disse områdene. Studien viser klare regionale variasjoner: Ved etableringen utenfor storbyområdene på Østlandet er markedsmotivet helt dominerende, ved etableringer på Vestlandet har ressursmotivet en mer framtrødende posisjon. I følge studien er det innenfor industri og varehandel ingen signifikant forskjell i omsetningsvekst mellom utenlandsk eide og andre bedrifter i perioden 1991-1996. Innen forretningsmessig tjenesteyting hadde bedrifter med utenlandsk majoritetseie noe sterkere omsetningsvekst enn andre bedrifter i perioden 1991-1996. Bakgrunnen kan være at utenlandske eiere har investert i bedrifter med stort vekstpotensiale eller at de driver mer effektivt enn andre eiere.

Samlet vurdering av programmet

Framdriften i programmets går etter planene. Programmet har en forskningsleder og en ekstern programkoordinator som har bidratt til organisering og gjennomføring av programmet på en effektiv måte. Prosjektporteføljen er ferdig etablert i løpet av året og legger beslag på programmets totale forventede budsjett.

Referanseliste

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr/ferdigstilles
Regional utvikling – Prosjektoversikt 2000 Norges forskningsråd	Prosjektoversikt	ISBN 82-12-01482-7
Regional Development – Work programme and project information 2000	Prosjektoversikt	ISBN 81-12-01390-1
Jens Christian Hansen: Why Do Young People Leave Fishing Communities in Coastal Finnmark, North-Norway? in Byron&Hudson (red.): Local Enterprise on the North Atlantic Margin (1999)	Antologi	ISBN 1840149329
Roar Amdam: An organisational approach to the development of regional dynamism in Byron&Hudson (red.): Local Enterprise on the North Atlantic Margin (1999)	Antologi	ISBN 1840149329
Roar Amdam & Jørgen Amdam: Kommunikativ planlegging: regional planlegging som reiskap for organisasjons- og samfunnsutvikling (2000)	Monografi	ISBN 82-521-5601-0

Sysselsetting og arbeidsmarked

Hjemmeside: <http://program.forskningsradet.no/arbeid/>

Programperiode: 1997 – 2001

Finansieringspartnere 2000: KUF, AAD, NHD, KRD, FIN

Disponibelt budsjett 2000: 11,2 mill. kroner

Forbruk: 9,5 mill kroner

Mål for programmet

Det overordnede målet for forskningsprogrammet er å øke den forskningsbaserte kunnskapen om hvordan oppnå vekst i sysselsettingen og reduksjon i arbeidsledigheten. Gjennom å stimulere til teoretisk og empirisk forskning om hvordan sysselsetting og arbeidsledighet påvirkes av ulike forhold i samfunnet, er programmets mål også å forbedre kunnskapsgrunnlaget for politiske beslutninger og planlegging på ulike forvaltningsnivå. Programmet prioriterer følgende forskningstemaer: 1) Rammebetingelser for arbeidslivet og virksomhetenes sysselsettingsbeslutninger, 2) Årsaker til lav sysselsetting og 3) Lønnsstruktur og inntektsfordeling.

Aktivitetsrapport

Programmets prosjektportefølje omfatter 20 prosjekter. Prosjektene dekker alle de tre hovedtemaene, men har imidlertid overvekt på tema 2, hvor programstyret har prioritert forskning om hva som bidrar til eller hemmer høy yrkesdeltakelse i ulike befolkningsgrupper. Temaet omfatter også fire prosjekter knyttet til problemstillinger om innvandrere og arbeidsmarkedet som ble satt i gang i 1998 med en egen øremerket delfinansiering fra AAD og KR.D. Innenfor temaområdet Lønnsstruktur og inntektsfordeling danner fem prosjekter et større samarbeidsfelt. For å utvikle infrastrukturiltak som flere av prosjektene vil kunne få nytte av, har programmet også deltatt i finansiering og tilrettelegging av en registerbasert database med integrert mikrodata om personer, jobber og bedrifter som gir grunnlag for forløpsanalyser.

Prosjektene gjennomføres i instituttsektoren i 10 forskningsinstitutter med en viss konsentrasjon på Frischsenteret, ISF og SSB. Programstyret har lagt vekt på at prosjektene innenfor beslektede temaer vil bli gjennomført i samarbeid. Av fagdisipliner er økonomi den dominerende disiplinen i de fleste prosjektene. I tillegg er sosiologi et sentralt fag. Ca en tredjedel av prosjektledere er kvinner. Prosjektene har også tilknyttet flere kvinner som prosjektmedarbeidere.

Programmet har en betydelig internasjonal komponent og mange prosjekter samarbeider aktivt med utenlandske forskere i Sverige, England, Frankrike, Tyskland, Italia, USA og Canada. Gjennom forskningsopphold i utlandet har prosjektlederne lagt til rette for komparative studier. I mange prosjekter har forskere blitt invitert til å holde innlegg på internasjonale konferanser. Totalt er 15 artikler innsendt til vurdering eller akseptert til publisering i internasjonale tidsskrifter med referee og flere artikler er publisert i 2000. I tillegg er det publisert flere rapporter, artikler og monografier. Prosjektene har også vist stor aktivitet når det gjelder annen, både vitenskapelig og brukerrettet, publisering. I tillegg er det produsert flere hovedfagsoppgaver i prosjektene.

Programmet har arrangert et faglig forskerseminar med internasjonal deltakelse i oktober 2000 med temaet "Transitions in the Labour Market". Flere spesielt inviterte, anerkjente utenlandske forskere holdt innlegg og kommenterte papers som ble lagt fram av programmets forskere. Programmet har også vært med å støttet forskerinitierte aktiviteter. Seminar "Utdanning og arbeidsmarked" som ble holdt i juni med inviterte utenlandske forskere, er et samarbeidstiltak med programmet *Kompetanse, utdanning og verdiskapning* (KUV). Prosjektlederne har for øvrig hatt stor aktivitet i vitenskapelige konferanser både nasjonalt og internasjonalt med et 40-talls foredrag. Videre har programmet bidratt til gjesteforskeropphold ved SNF/NHH i høstsemestret for professor Chriss Ferrall, fra Queen's University, Canada, en anerkjent forsker innenfor økonometri med vekt på strukturell modellering. Han ga et dr. gradskurs i arbeidsmarkedsøkonometri med både norsk og nordisk deltakelse.

Programmets forskere har også deltatt aktivt i ulike offentlige utvalg. Det kan særlig nevnes *NOU 200:21 En strategi for sysselsetting og verdiskapning*. I tillegg har forskerne bidratt til brukerinitierte konferanser arrangert bl.a. av departementer.

Resultatrapport

Samlet sett er det for tidlig å oppsummere resultater fra programmet. Arbeidet med sluttrapporteringen av programmet har ikke ennå startet. Det har vært noen forsinkelser bl.a. på grunn av at datainnsamling har tatt mer tid enn forutsatt.

- En studie viser at *nivået på dagpengeutbetalingene har en klart identifiserbar, men ikke veldig sterk effekt på arbeidsledighetens varighet*. En økning i dagpengeytelsene på 10 prosent anslås å redusere sannsynligheten for å forlate ledighet på ethvert tidspunkt med 3,5 prosent for menn og 1,5 prosent for kvinner. Effekten er sterkere under lavkonjunkturer enn under høykonjunkturer. Studien konkluderer for øvrig med at begrensninger i dagpengenes varighet kan ha langt større betydning for de lediges søkeatferd enn små variasjoner i dagpengenes nivå. Det er en markert tendens til at utstrømming fra arbeidsledighet øker i tidsrommet rundt utløp av dagpenger (etter den gamle 80-ukersregelen). Dette gjaldt selv for den perioden der liberale unntaksregler gjaldt, slik at svært få personer virkelig mistet dagpengeytelsene.
- Et prosjekt om unge arbeidsledige er et større samarbeidsprosjekt innenfor EUs 4. rammeprogram. I en komparativ nordisk studie *analyseres effekten av marginalisering versus sosial integrering for mental helse blant arbeidsledige unge*. Resultatene viser at sammenliknet med eldre personer opplever arbeidsledige unge i liten grad isolasjon som et problem. Marginaliseringen tolkes i termer av deltakelse, og ønske om deltakelse, i ulike arenaer (bl.a. arbeidsmarkedet, økonomi, kultur og politikk).
- *Folketellingene viser at enslige mødre hadde høyere yrkesdeltakelse enn gifte mødre både i 1970 og 1980*. Men mens gifte kvinners yrkesdeltaking økte i løpet av 1970-årene, skjedde det en tilsvarende reduksjon blant enslige mødre. En studie viser at den ulike arbeidsmarkedsutviklingen for enslige og gifte mødre i hovedtrekk fortsatte på 1980- og 1990-tallet. Fra tidlig på 1980-tallet og fram til i dag finner forskerne et temmelig stabilt bilde av lavere sysselsetting og høyere arbeidsløshet blant både enslige fedre og mødre enn tilsvarende blant gifte foreldre med barn i samme aldrer. Resultatene så langt tyder på en særlig konjunkturømfintlighet blant enslige forsørgere, både mødre og fedre. En foreløpig konklusjon er at politikk som tar sikte på å øke yrkesdeltakelsen blant enslige forsørgere må ta i bruk flere virkemidler enn sosial- og trygdepolitiske. Det må satses mer på arbeidsmarkedspolitiske tiltak, ikke bare overfor eneforsørgerne som søkergruppe, men kanskje først og fremst overfor arbeidsgiversiden. At enslige mødre i følge analysene faktisk viser seg å ha lavere midlertidig fravær fra jobben enn gifte og samboende mødre, bør i så måte kunne bidra til å stille spørsmålsteget ved eventuelle fordommer blant arbeidsgivere mot å ansette enslige mødre.
- Et prosjekt studerer *pensjonsordninger, yrkesaktivitet og pensjoneringsatferd*. Resultatene styrker tidligere konklusjoner om at økonomiske forhold er viktige for pensjonsbeslutningen. Spesielt viser analysen at de gunstige skattereglene for pensjonister gir kraftige incentiver til tidlig-pensjonering. Det konkluderes også at effekten er størst blant lavinntektsektepar, slik at eventuelle innstramminger kan ha sterke fordelingsvirkninger.
- Fire prosjekter studerer *innvandrernes situasjon på arbeidsmarkedet*. Et prosjekt studerer utviklingen av innvandrernes relative inntektsnivå og arbeidsløshet siden slutten av 1980-tallet. Arbeidet er den første komparative studien av inntektsassimilering i Norge og USA. Konklusjonene så langt avviker til dels betydelig fra tidligere forskningsresultater om norske forhold. Studien viser bl.a. innvandrere som kom til Norge på 1970-tallet har forbedret sin inntekt, relativt til norskfødte, med i gjennomsnitt 6 prosent fra 1980 til 1990. Assimileringsprosessen varierer mellom innvandrergupper, slik at innvandrere fra OECD-land har et inntektsnivå på linje med nordmenn allerede ved ankomst og forblir der, mens innvandrere fra land utenfor OECD-området typisk starter på en lavere nivå og nærmer seg sakte inntekten til norskfødte. Likevel, i 1990 lå inntektsnivået for alle aldersgruppene av ikke-vestlige innvandrere betydelig under nivået for sammenliknbare norskfødte. Forskerne konstaterer at den høye arbeidsledigheten i 1990 kan være en viktig

grunn til de relativt svake botidseffektene som resultatene viser for innvandrere fra 1980 til 1990.

- Et hovedtema i programmet er å *belyse hvordan lønnsstruktur og inntektsfordeling kan påvirke sysselsettingen*. Flere prosjekter innenfor dette tema samarbeider om datagrunnlag og analyser. Et debatttema både blant europeiske og amerikanske arbeidsmarkedsøkonomer er om det eksisterer negative effekter av minstelønninger. Noen finner store negative sysselsettingseffekter og noen finner minimale eller ingen effekter. Et prosjekt har testet effekten av endringene i minstelønninger i perioden 1990-95 for industrien i Norge ved å ta hensyn til muligheten for å øke turnover av arbeidere mellom bransjer. Forskerne finner at økte minstelønninger ikke har noen negativ effekt i form av økt ledighet.
- Analysene i et annet prosjekt viser at *bedrifter med høyt utdannet arbeidskraft betaler alle sine arbeidstakere bedre enn bedrifter med mindre samlet kunnskapskapital*. Dette tolkes som en spillovereffekt mellom arbeidstakere med ulike kvalifikasjoner. Den samfunnsmessige avkastningen reflekteres bare delvis i den private avkastningen av utdanning, fordi gevinsten tilfaller alle uansett kvalifikasjonsnivå. Skillet mellom den private og samfunnsmessige avkastningen avhenger av segregeringsnivået på utdanningsgrupper mellom bedrifter. Forskerne viser at den samfunnsmessige avkastningen av utdanning overstiger den privatøkonomiske, fordi høyere utdanning hos grupper av ansatte også øker produktiviteten til andre ansatte.
- Et annet prosjekt viser at *sysselsettingen av høyt utdannet og faglært arbeidskraft har økt på bekostning av de ufaglærte de siste tiårene*. Teknologiske endringer er en sannsynlig årsak til dette. Effekten på arbeidsledigheten kan begrenses ved at lavt utdannet arbeidskraft blir billigere. Forskerne viser imidlertid at i norsk industri har relative lønninger vært stabile, selv i perioder der ledigheten blant arbeidere med lav utdanning har økt relativt til de med høyere utdanning. Den gjennomsnittlige ledigheten er derimot av stor betydning for det samlede lønnsnivået i næringen. Dataen viser også at høyt utdannede akademikere har hatt en gradvis nedgang i lønningene relativt til alle andre grupper etter 1987.

Samlet vurdering av programmet

Programmets gjennomføring har vært effektiv og prosjektene har i stor grad hatt tilfredsstillende framdrift. Forsinkelsene som ble rapportert i 1999 er i de fleste prosjektene tatt inn. Programmet har gått inn i sin avsluttende fase og siste år med full finansiering. De fleste prosjektene vil bli avsluttet i løpet av 2001.

Referanseliste

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr/ferdigstilles
Morten Nordberg: Hvem er de ledige	Rapport, Frischsenteret, 1:2000	ISSN 15019721
Knut Røed: Relative Unemployment Rates and Skill-Biased Technological Change	Memorandum, Økonomisk institutt, UiO, 38:1999	ISSN 08011117
Knut Røed & Morten Nordberg: Have the Relative Employment Prospects for the Low-Skilled Deteriorated After All?	Memorandum, Økonomisk institutt, UiO, 19:2000	ISSN 08011117
Ragnhild Steen Jensen: Kvinner og jobb etter småbarnsfasen	Rapport ISF 10:2000	ISBN 82-7763-145-6
Harald Dale-Olsen og Dag Rønningen: Jobb- og arbeidskraftsstrømmer i Norge og OECD	Rapport. Sosiale og økonomiske studier 104. Statistisk sentralbyrå	ISBN 82-537-4866-3
Torild Hammer: Unemployment in a Segmented Labour Market? A study of youth unemployment in Norway	Rapport NOVA 4:2000	ISBN: 8278940916

Dagsvik, J.K.: On the structure of behavioral multistate duration models	Notat, Statistisk Sentralbyrå	
Erik Hernæs og Steinar Strøm: Family Labour Supply when the Husband is Eligible for Early Retirement	Memorandum 13:2000, Økonomisk institutt, UiO	ISSN 08011117
Helen Berg: Innvandreres integrasjon på arbeidsmarkedet	ECON Forskningsrapport 53/2000	
Berit Berg: Mangfold. Om rekruttering og integrering av innvandrere i statlige virksomheter	SINTEF Teknologiledelse IFIM (2000)	ISBN 82-14-02068-9
Pål Longva og Oddbjørn Raaum: Earnings Assimilation of Immigrants in Norway – A Reappraisal	Memorandum 05:2000, Økonomisk institutt, UiO	ISSN 08011117
Barth, Erling & Dale-Olsen, Harald: Employer's Wage Policy and Worker Turnover, in Haltiwanger, m.fl (eds) The Creation and Analysis of Linked Employer-Employee Data	Artikkel i vitenskapelig antologi Amsterdam, North-Holland, 1999	ISBN 0444502564
Kjell Salvanes, S. Burgess & J.Lane: Sources of Income Dispersion and Firm Differences: Using Matched Employer-Employee data from Norway, in Haltiwanger, m.fl (eds) The Creation and Analysis of Linked Employer-Employee Data	Artikkel i vitenskapelig antologi Amsterdam, North-Holland, 1999	ISBN 0444502564

Næring, finans og marked

Hjemmeside: <http://program.forskningsradet.no/finans/>

Programperiode: 1997 – 2002

Finansieringspartnere 2000: KUF, NHD, AAD, FIN

Disponibelt budsjett 2000: 7,2 mill kroner

Forbruk: 7,5 mill kroner

Mål for programmet

Forskningsprogrammet tar utgangspunkt i to hovedtrender som preger næringsutviklingen: Den ene dreier seg om betydningen av kunnskap og innovasjoner for verdiskaping og vekst, den andre om internasjonalisering og globalisering. Økt innsikt i drivkreftene bak disse utviklingstrekkene og hvilke konsekvenser de har for foretak, regioner og land, kan forbedre grunnlaget for politikktutforming på nasjonalt nivå med sikte på å styrke det framtidige inntektsgrunnlaget i samfunnet. Programmets hovedtemaer er: 1) Betydningen av kunnskap for innovasjon og næringsutvikling, 2) Sammenhenger mellom verdiskaping i samfunnet og hvordan arbeids- og kapitalmarkedene og ulike immaterielle infrastrukturiltak fungerer, 3) Hva internasjonalisering og globalisering betyr for økonomisk vekst, næringsutvikling og effektiv ressursutnyttelse, for foretak og land, 4) Sammenhenger mellom ulike markedsforhold og offentlige reguleringer på den ene side, og økonomisk effektivitet i statisk og dynamisk forstand på den annen side.

Aktivitetsrapport

Det har i 2000 pågått 11 prosjekter i programmet med aktiv deltakelse fra 8 norske forskningsmiljøer. Tre av prosjektene er paraplyprosjekter. I tillegg er det opprettet et nettverk for innovasjonsstudier, med deltakelse fra norske og utenlandske forskere. Prosjektene fordeling på temaområder er god. Samfunnsøkonomi utgjør den faglige tyngden i programmet, men det er også prosjekter innenfor finansiell økonomi, industriell økonomi, organisasjonssosiologi og foretaksstrategi. Programmets institusjonsprofil reflekteres av fordelingen på fagdisipliner. SNF er den enkeltinstitusjonen som har størst andel av prosjektene. I tillegg er det prosjekter ved NUPI, STEP-gruppen, TIK-senteret ved Universitetet i Oslo, CMI, NTNU, Handelshøyskolen BI og Institutt for samfunnsforskning.

Institusjonsprofilen har snarere vokst fram av prosjektporteføljen enn som en følge av bevisste institusjonsstrategiske prioriteringer.

To av prosjektlederne er kvinner. Dette er positivt sett i lys av at det er et stort behov for å rekruttere kvinnelige forskere i samfunnsøkonomi ved universiteter og høyskoler. Det er to doktorgradsstipendiater i programmet. I samtlige prosjekter utgjør internasjonalt samarbeid en viktig bestanddel. Dels er forskere fra utlandet ansatt på prosjektene, dels gjør de norske forskningsmiljøene bruk av og videreutvikler sine internasjonale nettverk på en mer uformell basis.

Programmet arrangerte våren 2000 i samarbeid med Handelshøyskolen BI et vellykket dagsseminar om "Corporate governance", der norsk og internasjonal forskning ble presentert. Styret tok i 2000 initiativ til å starte et prosjekt om den nye økonomien med deltakelse fra SNF, Frischsenteret og Statistisk sentralbyrå. Styret har videre startet planleggingen av en bok i samarbeid med FAKTA-programmet i Industri og energi med sikte på utgivelse i avslutningsåret 002. Boka vil ta utgangspunkt i forskningen i de to programmene.

Resultatrapport

Generelt vurderes framdriften i prosjektene som god. Det er publisert 21 artikler i vitenskapelige tidsskrifter med referee. Videre er det utgitt en bok, 54 artikler/rapporter/-konferansepapers og 11 populærvitenskapelige artikler. Nedenfor presenteres noe av forskningen i programmet:

- En studie av *internasjonalisering av FoU i norsk-kontrollerte industribedrifter* viser at bedriftene grovt sett kan kategoriseres i to grupper: "Tradisjonelle", som gjerne er større, veletablerte bedrifter i industrier som har stått sterkt i Norge, og "nye", som typisk er mindre bedrifter i næringer som vokser meget raskt på verdensbasis, men ikke tidligere har stått så sterkt i Norge. De "nye" har gjennomgående en langt sterkere satsing på FoU og er mer internasjonaliserte i sin FoU-prosess enn de tradisjonelle. Likevel tyder undersøkelsen på at støtte fra Forskningsrådet utgjør en lavere andel av FoU-budsjettene i de "nye" enn i de "tradisjonelle" bedriftene. Intervjuer gjennomført i studien indikerer at de FoU-ansvarlige er gjennomgående mer kritiske i "nye" bedrifter når gjaldt kvaliteten på utdanningstilbudet, Forskningsrådets innretning og tilbudet fra instituttsektoren.
- En annen studie av *internasjonalisering* har undersøkt *motivene for direkte utenlandsinvesteringer i norske flernasjonale selskaper*. Studien viser at norske utadgående investeringer i første rekke er drevet fram av motivet markedstilgang, dvs. nærhet til kundene. Mindre framtrepende motiver er billig arbeidskraft og nærhet til ledende industrielle klynger og teknologiske sentre.
- I et prosjekt behandles *metodiske problemer ved mikroøkonometriske evalueringsstudier av effektene av offentlig støtte til kommersiell FoU*. Det benyttes eksempler fra evalueringsstudier av bransjeprogrammer i USA, Japan, Israel og Norge. De økonometriske analysene baseres på at tildeling av støtte kan betraktes som et såkalt kvasi-eksperiment, der de bedrifter som mottar støtte utgjør eksperimentgruppen, mens de bedrifter som ikke mottar støtte utgjør kontrollgruppen. For å beregne effekten av FoU-støtten brukes forskjellen i de økonomiske resultatene til bedrifter i eksperiment- og kontrollgruppen. Det blir imidlertid vanskelig å beregne effekten hvis de bedrifter som mottar støtte avviker fra gjennomsnittet når det gjelder forventet resultatutvikling uavhengig av støtten. Dersom mottakerbedriftene typisk er kriserammede, kan effekten av FoU-støtten bli undervurdert. På den annen side, dersom mottakerbedriftene ligger i fronten teknologisk og dette øker deres forutsetninger for å oppnå gode økonomiske resultater, kan effekten av FoU-støtten

bli overvurdert. Det er videre en metodisk utfordring å estimere spill-over effekter av FoU-støtten til bedrifter som ikke mottar støtte.

Samlet vurdering av programmet

Ut fra en samlet vurdering holder prosjektene i programmet god kvalitet og er nyttige for brukere. Programmet blir gjennom ulike tiltak koordinert med andre tilgrensende programmer i Forskningsrådet, spesielt FAKTA-programmet i Industri og energi.

Forskningsprogrammet om økonomisk kriminalitet

Hjemmeside: <http://program.forskningsradet.no/oekrim/>

Programperiode: 1992 – 2001

Finansieringspartnere 2000: KUF, FIN, JD

Disponibelt budsjett 2000: 2,6 mill kroner

Forbruk: 3,3 mill kroner

Mål for programmet

Programmets overordnede mål er å utvikle et bedre kunnskapstilfang om økonomisk kriminalitet. Kunnskapen skal kunne benyttes som støtte for utforming av regelverket og den økonomiske politikken, og for å bedre etterforskningen og andre tiltak som settes i verk mot økonomisk kriminalitet. Programmet skal videre bidra til kompetanseheving og til å rekruttere forskere som kan beholdes innenfor feltet. Følgende tema vektlegges i programmet: 1) Skatte- og avgiftsunndragelser, 2) Regnskaps- og revisjonsområde, 3) Finans- og verdipapirmarkedet, 4) Datakriminalitet, 5) Gråsoner mellom organisert og økonomisk kriminalitet - Hvitvasking av penger, 6) Straffeforfølgning og kontroll i forbindelse med økonomisk kriminalitet og 7) Korrupsjon.

Aktivitetsrapport

Programmet har i 2000 vært organisert med 6 hovedprosjekter med i alt 11 delprosjekter. De fire forskningsutførende miljøene er: Handelshøyskolen BI, Institutt for offentlig rett ved Universitetet i Oslo, Institutt for kriminologi ved Universitetet i Oslo, og Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning (SNF)/Norges Handelshøyskole i Bergen. Når det gjelder fagfelt, er programmet konsentrert om bedriftsøkonomi/finansiell økonomi, offentlig rett og kriminologi. De økonomiske studiene omfatter bl.a. innsidehandel, konkurs, regnskapsmanipulering og internprising i flernasjonale selskaper. I en rettslig studie analyseres hvitvasking. Innenfor kriminologi studeres fondsmeglerforetak og regulering av verdipapirmarkedet, samt organisert kriminalitet i et nettverksperspektiv.

Det er to doktorgradsstipendiater i programmet, en kvinne og en mann. De fleste prosjektene har vært presentert på internasjonale forskerseminarer, og det er utstrakt internasjonalt forskningssamarbeid innenfor programmet.

Programstyret gjennomførte i 2000 en egenvurdering av programmet. Egenvurderingen konkluderte med at forskningen i forhold til ressursbruken i relativt stor grad har bidratt til å oppfylle programmets mål og delmål. Programmets begrensede størrelse og mangel på stabilitet i finansieringen har imidlertid gjort det vanskelig å sikre en langsiktig rekruttering av forskere til feltet, spesielt med fagbakgrunn i jus. Programmet går ut i 2001, og det har vært ført drøftinger mellom Forskningsrådet og departementene om hvordan aktiviteten kan videreføres. Forskningsrådet har poengert betydningen av å følge opp handlingsplanen mot økonomisk kriminalitet fra 2000, der programmet inngår som ett av virkemidlene. Tematisk

bør forskningen knyttes opp mot satsingsområdene i handlingsplanen, og bl.a. omfatte tiltak innenfor politi og påtalemyndighet, konkurskriminalitet, hvitvasking, korrupsjon og IKT-kriminalitet. Forskningsrådet legger vekt på å få i gang forskning på områder som har vært lite dekket gjennom de tidligere prosjektene i programmet, herunder kontroll- og etterforsknings-effektivitet. Spesielle tiltak vil bli vurdert for å forsterke den juridisk baserte forskningen og øke innsikten om de internasjonale dimensjoner ved økonomisk kriminalitet.

Resultatrapport

Prosjektene i programmet har hatt god framdrift, og de faglige målsettingene er blitt oppnådd i resultatperioden. Det har blitt utgitt en artikkel i et internasjonalt vitenskapelig tidsskrift med refereordning. Det er videre utgitt 9 artikler/rapporter/papers og en populærvitenskapelig artikkel. I tillegg er 4 manuskripter levert for utgivelse i rapportserien fra programmet. I det følgende presenteres noen resultater fra forskningen.

- I et prosjekt om revisors rolle i forebyggingen av økonomisk kriminalitet gjennomføres det et prosjekt om revisors evne til å oppdage feil og misligheter i regnskapet. I prosjektet inngår en empirisk studie om feilinformasjon oppdaget av revisor i norske regnskaper i 63 revisjonsoppdrag hos større norske revisjonsfirma for regnskapsåret 1997. Dette er det mest omfattende forskningsprosjektet som hittil har vært gjennomført innenfor fagfeltet revisjon i Norge.
- I et prosjekt om finansregnskapets rolle i forhold til økonomisk kriminalitet inngår en empirisk studie av regnskapstilpasning og -manipulasjon i Norge basert på regnskapsdata for hele 200.000 bedrifter. Siden virksomhetens kontantstrøm er lett å verifisere, skjer ofte regnskapstilpasninger ved at virksomheten påvirker tidsavgrensningene, for eksempel ved å redusere avskrivningene for dermed å øke resultatet. Arbeidet dokumenterer at resultatet er unormalt godt før virksomheten gjennomfører større låneopptak.
- Et av prosjektene i programmet omhandler forsterket kontroll av næringsdrivendes regnskapsførsel som virkemiddel i kampen mot økonomisk kriminalitet. Siktemålet med delprosjektet er å utvikle et kontrollsystem som bevisstgjør de næringsdrivende med hensyn til de krav lovgivningen stiller til regnskapsinformasjon, og eventuelt inndra de økonomiske fordelene som næringsdrivende kan oppnå ved å bryte kravene. Dette foreslås gjort gjennom et ”dagbottsystem”. Systemet har til hensikt å bidra til bedre kvalitet på regnskapsinformasjonen, og mer rettferdige konkurranseforhold. Bedre kvalitet på regnskapene og regnskapsdokumentasjonen vil i seg selv redusere omfanget av økonomisk kriminalitet, fordi omfanget av brudd på regnskapslovgivningen reduseres. Systemet vil videre virke forebyggende, fordi god kvalitet på regnskapene gjør trusselen om straff for andre former for økonomisk kriminalitet mer reell. Endelig vil systemet vil gjøre det lettere å avdekke økonomisk kriminalitet og bidra til å effektivisere oppfølging av avdekket økonomisk kriminalitet, fordi bedre kvalitet på regnskapsdokumentasjonen forenkler arbeidet gjennom at det blir lettere å få oversikt over sakskomplekset.

Referanseliste

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr/ferdigstilles
Legislative hensyn ved kriminalitetsbekjempelse	Programmets rapportserie, nr. 44	82-12-01386-3/2000

PETROPOL

Hjemmeside: <http://program.forskningsradet.no/petropol/>

Programperiode: fase 1: 1996-2000, fase 2: 2001-2005

Finansieringspartnere 2000: OED, KUF, Statoil, Norsk Hydro

Disponibelt budsjett 2000: 7,8 mill. kroner

Forbruk: 5,6 mill. kroner

Mål for programmet

Det overordnede målet for PETROPOL er å styrke kompetansen og heve kvaliteten på den norske samfunnsfaglige petroleumsforskningen. Programmet utforsker hvilke krav internasjonaliseringen stiller til industrien, hvilke omstillingsbehov som reises, omfang, form og tempo i internasjonaliseringen, og mulige samfunnsøkonomiske og politiske følger. PETROPOL skal bidra til at det norske fagmiljøet besitter kompetanse på generelle petroleumspolitiske spørsmål og på forhold som er spesifikke for olje- og for gassegmentene. Dette omfatter også kunnskap om regioner, organisasjoner og stater utenfor Norge som har, eller ventes å få, stor betydning for norsk petroleumspolitik og -næringsvirksomhet.

Aktivitetsrapport

Virksomheten i 2000 har vært preget av avslutningen av prosjekter for årene 1996-99, evaluering av innsatsen i denne perioden, og utforming av ny programplan for 2001-2005.

Tyve prosjekter var i gang ved starten av året, av disse har 10 pågått ut 2000. Det har vært 3 dr. gradsstipendiater (alle menn) knyttet til prosjektene. På grunn av betydelige kutt i forskningsbudsjettene både i offentlig og privat sektor, stod programmet i fare for å måtte terminere flere prosjekter før tiden. Dette ble forhindre gjennom tilskudd fra Forskningsrådets generelle midler fra KUF. Hovedtyngden av prosjektene har i år ligget på tema knyttet til internasjonalisering, inkludert miljøforhold. Seks prosjekter er utført i U&H-sektoren, 11 i instituttsektoren og ett som samarbeidsprosjekt mellom universitet og institutt. Prosjektene er fordelt på 11 institusjoner, med Universitetet i Oslo (4 prosjekter fordelt på 3 institutter), SNF (3), Fridtjof Nansens Institutt (2) og CICERO (2) som de mest aktive. Som ledd i arbeidet med å sikre prosjektenes relevans og kvalitet og styrke kontakten mellom forskere og brukere, oppnevnte programstyret referansegrupper for de fleste prosjektene. Fjorten av de som pågikk i 2000 hadde referansegrupper, men aktivitetsnivået var sterkt varierende.

Programstyret vedtok tidlig på året en ny formidlingsplan med sterk vekt på elektronisk formidling på norsk og engelsk. En ny hjemmeside ble lansert i juni, med en løpende nyhetstjeneste og informasjon om resultatene fra igangværende og avsluttede prosjekter. Det trykte nyhetsbrevet, som ble startet i 1997, kom ut med ett nummer i juni 2000 og ett i januar 2001. Planen er å legge ned den trykte utgaven i løpet av 2001 og erstatte den med en sterkere satsing på elektronisk formidling og seminarvirksomhet.

Programstyret gjennomførte i september en studie- og kontakttur til Iran som ledd i arbeidet med å styrke programmets internasjonale profil og undersøke mulighetene for samarbeid mellom norske og iranske forskningsmiljø. To av forskerne i PETROPOL deltok på turen og presenterte sine prosjekter for et lydhørt publikum. Det planlegges en oppfølging i form av en workshop i Oslo våren 2001.

I oktober arrangerte PETROPOL en konferanse om "Statoil og SDØEs fremtid", som samlet vel 80 personer fra oljeselskap, det akademiske miljø, departementer, politiske partier og diplomatiet. Formålet var å formidle innsikter og synspunkter fra forskere og internasjonale observatører av oljebransjen, og stimulere til diskusjon om et aktuelt tema i norsk politikk. Konferansen fikk stor mediaoppmerksomhet i NRK radio og fjernsyn, og i aviser. Flere prosjekt har holdt egne workshops og konferanser, både forskersamlinger og brukerrettede opplegg. Det største tiltaket var en internasjonal workshop om "Human and Regional Security

around the South China Sea”, arrangert i juni i Oslo av Sør-Kinahavsprosjektet. Her ble 37 akademiske papers lagt fram for seks temapaneler. Deltakelsen fra landene i regionen var meget god, i tillegg deltok ledende forskere fra Nord-Amerika, Europa og Australia.

Resultatrapport

Nedenfor gjengis viktige resultater fra noen av de prosjekter som ble avsluttet i 2000.

- *I Angola har økt oljeproduksjon ført til økonomisk tilbakegang for folk flest.* Hvorfor dette har skjedd og hvilken rolle utenlandske oljeselskap, deriblant norske, har og kan ha i denne sammenheng, har vært tema for et samarbeidsprosjekt mellom FNI og ECON. På grunn av de enorme oljeinntektene har Angola ikke bygd opp en mer tradisjonell økonomisk og sosial struktur med industri, landbruk, skatt og incitament for næringsdrivende. Makthaverne holder opposisjonen nede og forsyner seg av oljeinntektene mens resten av befolkningen får liten eller ingen glede av rikdommen. Forskerne konkluderer med at en langsiktig utviklingsstrategi i slike land må inneholde reelle, meningsfulle svar på de etiske utfordringene oljeselskapene står overfor i produsentlandet. Selskapene bør over tid bidra til løsninger på disse problemene, blant annet ved å vise at de tar sitt etiske ansvar på alvor.
- *Hvordan ville norsk økonomi sett ut uten oljevirkksomheten?* Ville vi ha klart å mobilisere de ressursene som i dag er sysselsatt i oljevirkksomheten eller i virksomhet finansiert av permanentinntekten fra olje? Det tentative svaret på det siste spørsmålet er nei, og svaret på det første at Norge ville liknet på EU-landene, med en BNP-vekst på 1,8 % per år gjennom de siste 25 årene i stedet for 3,3 %, og en arbeidsledighet på rundt 6,5% i stedet for 3,3%. I tillegg til høyere vekst og lavere ledighet, resulterte innfasingen av oljesektoren og deler av permanentinntekten i økonomien i en omstilling fra konkurranseutsatt til skjermet virksomhet. Omstillingene fant sted i en periode med sterk vekst i arbeidstyrken, noe som bidro til å dempe deres omfang. Den fremtidige utfasing av oljesektoren vil derimot finne sted i en periode med lav vekst i arbeidstyrken, og i forkant av eller parallelt med at den demografiske utviklingen gir økt behov for omsorgstjenester. Dette vil isolert sett bidra til å lette omstillingsprosessen, enten den kommer som følge av en naturlig utfasing av petroleumssektoren eller som følge av et kraftig prisfall.
- En modellberegning tyder på at kvotehandling under Kyotoprotokollen vil kunne forsterke det forventede prisfallet på gass i Europa. Årsakene er flere, men en hovedårsak er at fri kvotehandling fører til at det blir gjennomført mindre utslippsreduksjoner i Nord-Amerika og tilsvarende flere tiltak i Øst-Europa. I og med at gassmarkedene i Øst- og Vest-Europa i stor grad er sammenkoplede gjennom rørledninger, vil dette slå ut i gassprisene også i Vest-Europa.

Samlet vurdering av programmet

Programstyret gjennomførte våren 2000 en egenvurdering av PETROPOL 1996-2000.

Egenvurderingen viste at programmet i perioden 1996-2000 har støttet 36 prosjekter inkludert 8 dr. gradsarbeider. Prosjektene er fordelt på programmets hovedtema som følger:

- 1) Grunnlagsproblematikk - begrepsavklaring, metodeproblemer (4 prosjekter)
- 2) Utfordringer knyttet til internasjonalisering (19 prosjekter)
- 3) Behov for omstilling i Norge (13 prosjekter)

Programstyret anser at de viktigste forskningstema i programplanen for PETROPOL 1996-2000, er blitt godt dekket. Styret er særlig fornøyd med den store bredden og høye kvaliteten på forskningen om *internasjonalisering*. Prosjektene har bidratt med ny innsikt i politiske og kulturelle forhold, og økonomiske, organisatoriske og juridiske rammebetingelser. Problem-

stillingene har dekket et vidt spekter: Midt-Østen og de nye oljeprovinsene, komparative studier av ulike lands petroleumsregimer, de norske oljeselskaperens internasjonalisering, det europeiske gassmarkedet, koplinger oljevirkosomhet og respekt for menneskerettigheter og implikasjoner av Kyotoavtalen for energimarkedene.

Prosjektene har i hovedsak blitt tilfredsstillende gjennomført ut fra faglige kriterier, men mange har hatt problemer med å holde den oppsatte framdriftsplanen. Tilbakemeldinger fra brukerne viser at det er produsert kunnskap av betydning for norsk og internasjonal petroleumsvirksomhet, spesielt under temaet internasjonalisering. Under temaet omstilling har forskningen omfattet mange problemstillinger, men viktige tema er likevel blitt stående udekket. Begrenset finansiering har gjort det vanskelig å bygge opp større norske forskningsmiljø med internasjonal tyngde innen samfunnsfaglig petroleumsforskning.

Brukernes oppslutning om formidlingstiltakene har vært god, det gjelder både seminarer, workshops og programmets nettside og nyhetsbrev. Spesielt er programstyret fornøyd med den økte bredden i brukerdeltakelsen. Ikke bare oljeselskap og myndigheter viser interesse for denne forskningen, også leverandørindustrien er blitt aktive brukere. De gode erfaringene med de tematisk fokuserte seminarer av ½ - 1 dags varighet tilsier at dette bør bli hovedmodellen framover for brukerrettede tiltak.

Videreføring av PETROPOL og ny programplan for 2001-2005

Programstyret anbefalte høsten 1999 at den samfunnsvitenskapelige petroleumsforskningen skulle bli videreført for en ny 5-årsperiode. Anbefalingen var begrunnet i at endringsprosessene i petroleumssektoren globalt går raskere og har mer vidtrekkende implikasjoner enn på flere tiår. Problemstillingene krever stor faglig bredde og innsikt i hvordan ulike faktorer spiller sammen i praksis. Dette setter ekstra store krav til forskningen, som må være langsiktig og flerfaglig. Den norske forskningen bør i større grad bli eksponert for et internasjonalt publikum, både av hensyn til kvalitetssikring og spredning til et større publikum. Det er en viktig oppgave å skaffe tilstrekkelige midler og ta nye grep for å realisere ambisjonen om at flere norske forskningsmiljø skal ha en internasjonalt ledende posisjon på dette forskningsfeltet. Programstyrets forslag til programplan for 2001-2005 ble vedtatt av Områdestyret for kultur og samfunn i juni. Ifølge planen skal forskningen i PETROPOL konsentreres om fire problemområder og tema:

- 1) Aktørenes strategier og deres implikasjoner
- 2) Energimarkeder under omforming
- 3) Nye petroleumsprovinsene: etisk-normative og interkulturelle utfordringer
- 4) Petroleumssektoren som menneskelig kapital: kilde til ny verdiskapning?

Nytt programstyre ble oppnevnt med virkning fra 1.10.2000. For perioden 2001-2005 er det lagt opp til finansiering fra OED, Norsk Hydro og Statoil. Andre bidragsytere kan også bli aktuelle.

I august 2000 ble forskningsmiljøene invitert til å sende inn prosjektskisser for 2001-2003 på grunnlag av den nye programplanen. 45 skisser kom inn, og 16 ble valgt ut til å utforme fullstendige prosjektsøknader. Programstyret innstilte derfor tre større prosjekter til bevilgning.

Referanseliste

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr/ferdigstilles
The Kyoto Mechanisms and Russian Climate Politics	Royal Institute of	

	International Affairs, October, 2000.	
,"European Market Integration for Gas? -Volume Flexibility and Political Risk",	SNF-report, 2000.	
The future of the Saudi Arabian Economy. Possible effects on the world oil market.	Statistics Norway. Report. No. 7, 2000.	ISBN 8253747810
Hjemlandseffekter av direkte utenlandsinvesteringer i norsk oljeindustri.	SNF rapport. Nr. 25, 1999.	
ANGOLA FROM AFRO-STALINISM TO PETRO-DIAMOND CAPITALISM,	James Currey Publishers, Oxford 2000	

Evaluering av Reform 97

Hjemmeside: <http://program.forskningsradet.no/reform97>

Programperiode: 1998-2003

Finansieringspartner 2000: KUF

Disponibelt budsjett 2000: 20,2 mill kroner

Forbruk: 9,4 mill. kroner

Mål for programmet

Bakgrunnen for programmet er at KUF i 1998 ba Forskningsrådet om å sette i gang en forskningsbasert evaluering av Reform 97. Programmet skal løpe i til våren 2003 og har et samlet budsjett på 45 mill. kroner. Hovedspørsmålene for evalueringen er i hvilken grad reformen gjennomføres i tråd med mål og intensjoner, og hvordan skolen kan forbedres og videreutvikles i tråd med reformens intensjoner. Programmet har følgende formål:

- kartlegge endringer og utvikling som gir bakgrunn for videre planlegging, justering og oppfølging av grunnskolesektoren
- vurdere om de løsninger som er valgt er egnet til å realisere de mål som er satt
- peke på sterke og svake sider samt utilsiktede positive og negative virkninger
- få fram forslag til forbedringspunkter og tiltak knyttet til disse

Aktivitetsrapport

Der ble arrangert en programkonferanse i oktober med ca.120 deltakere fra forskningsinstitusjoner, departementer og offentlig forvaltning for øvrig. Det er i løpet av 2000 igangsatt nye prosjekter innenfor feltet samarbeid hjem-skole. Det er også satt i gang prosjekter med fagvis evaluering av læreplanene. Dessuten er det satt i gang et forholdsvis stort prosjekt ved Samisk høyskole knyttet til evaluering av L 97 samisk.

Av de 25 prosjektene som nå er igangsatt, er 8 ved statlige høyskoler, 8 ved universitetene, 7 i instituttsektoren og 3 ved privat høyskole. Det er totalt oppgitt 46 medarbeidere på prosjektene, hvorav 21 er kvinner. Av prosjektene er 10 innen pedagogiske fag, ett statsvitenskap, ett sosialpsykologi, ett arkitektur, ett sosialantropologi, og de øvrige tverrfaglige innen samfunnsfag. Det er planlagt totalt 7 dr. grader innenfor prosjektene.

Tre av de tyngste forskningsmiljøene er tillagt en koordineringsfunksjon i forhold til programplanens tre hovedtema. Dette innebærer ansvar for nettverk, faglig kvalitet og internasjonalisering. Programstyrets leder og administrasjonen har deltatt på flere internasjonale konferanser om evaluering/utdanningsforskning.

Resultatrapport

To prosjekter knyttet til evaluering av KRL-faget ble avsluttet i 2000. Rapportene ble overlevert kirke-, utdannings- og forskningsministeren i oktober, og det ble samtidig holdt en pressekonferanse med rundt 50 deltakere.

Evalueringen av KRL-faget er gjennomført som to ett-årige prosjekter. Hovedspørsmålet har vært hvordan fritaksordningen fungerer. Rapportene peker på følgende viktige forhold:

- 5 prosent av elevene har delvis fritak fra KRL-faget
- 80 prosent av foreldrene har ikke vurdert fritak, og det synes å være bred oppslutning om behovet for et felles verdifag
- omfanget av kristendomsundervisning innenfor KRL-faget varierer sterkt fra skole til skole (fra under 30 prosent til over 80 prosent av undervisningen)
- fritaksordningen praktiseres svært ulikt fra skole til skole, og informasjonen skolene gir synes å være varierende og mangelfull
- det synes å være vanskelig for foreldrene å vite hvordan de skal benytte fritaksordningen.

Evalueringen vil være et viktig grunnlag for arbeidet med en stortingsmelding om KRL-faget.

Samlet vurdering av programmet

Programstyrets hovedsiktemål har vært å sikre en god evaluering. De igangsatte prosjektene dekker evalueringens hovedtemaer på en god måte. Det har lyktes programstyret å engasjere de tyngste fagmiljøene innen pedagogikk/utdanningsforskning, og det er oppnådd en god fordeling mellom universitets-, høgskole- og instituttsektor. Det er dessuten knyttet en forskningsleder til programmet med bred erfaring fra evaluering av utdanningsreformer.

Referanseliste

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr
Kunnskapsstatus Reform 97	Prosjektrapport Dronning Mauds Minne	
Erfaringer med KRL-faget	Prosjektrapport NLA-forlaget	82-7468-077-4
Et fag for enhver smak?	Prosjektrapport 3/2000, Diaforsk	82-90586-91-4

Program for reiselivsforskning

Hjemmeside: <http://program.forskningsradet.no/reiseliv>

Programperiode: 1998 – 2002

Finansieringspartnere 2000: NHD, LD

Disponibelt budsjett 2000: 9,6 mill. kroner.

Forbruk: 10,9 mill. kroner

Mål for programmet

Det overordnede målet er å utvikle og formidle kunnskap om reiselivsrelatert virksomhet med sikte på at kunnskapen skal gi grunnlag for økt lønnsomhet og verdiskapning i reiselivsnæringene og belyse betydningen av samfunnsmessige, kulturelle og miljømessige forhold. Dette innebærer å styrke den forskningsmessige kunnskapen om reiselivsspørsmål, samt bidra til utviklingen av sterke norske forskningsmiljøer innen fagfeltet. Programmet har fire prioriterte forskningstemaer: 1. Forbrukeratferd, 2. Markedsorientert produktutvikling, 3. Eierskap, struktur og lønnsomhet, samt 4. Samfunnsmessige og økonomiske virkninger.

Aktivetsrapport

Programmet finansierte i 2000 i alt 28 prosjekter. De viktigste forskningsmiljøene er SNF/NHH og TØI (4 prosjekter hver), BI, Vestlandsforskning og Høgskolen i Finnmark (3 prosjekter hver), Høgskolen i Lillehammer, Østlandsforskning og Høgskolen i Stavanger (2 prosjekter hver). Flere av miljøene samarbeider på tvers gjennom nettverksprosjekter.

Det ble i 2000 startet et nytt forskningsprosjekt om betydningen av skatter og avgifter og lignende for reiselivsnæringens konkurransevilkår i Norge. Prosjektet er et samarbeidsprosjekt mellom Reiselivet fellesråd, TØI og ECON. Programstyret tok i 2000 initiativet til å styre temaet "Eierskap, struktur og lønnsomhet" mer spesifikt rundt problemstillinger knyttet til eierskap, kjeder og regions-/destinasjonsutvikling.

Programstyret ser det som viktig å videreutvikle kontakt med brukere, både det offentlige og næringen. Det siste er ikke minst viktig i lys av programmets målsetting om å bidra til økt lønnsomhet og verdiskapning i næringen. I den forbindelse er programmets formidlingsplan revidert og man startet arbeidet med å styrke "hverdagsformidlingen". Programmets hjemmeside er fornyet og vil få en mer aktivt plass i programmets formidling. Det ble i 2000 gitt ut to nyhetsbrev som spres ved hjelp av RBLs medlemsblad, programmets egne adresseliste. Nyhetsbrevene legges også ut på hjemmesidene.

Den internasjonale aktiviteten i programmet har utviklingspotensial. Ingen av prosjektene er knyttet opp mot EUs 5. rammeprogram. Mange av forskerne har imidlertid solide internasjonale nettverk på personbasis.

Resultatrapport.

Syv prosjekter er avsluttet i løpet av året/ved årsskiftet, fire innen temaet Forbrukeratferd, to innen temaet Markedsorientering og ett innen temaet Samfunnsmessige og økonomiske virkninger. Det er utgitt flere delrapporter fra en rekke prosjekter.

- Formålet med studien er å bidra til faktabasert kunnskap om *hvordan ferievanene har utviklet seg fra 1986 til 1999*, både i volum og innhold. Her er det lagt vekt på å kartlegge stabilitet og endring i valg mellom å feriere eller ikke, mellom ulike hovedtyper av reisemål og overnattings- og transportformer. De som ferierte i Norge om sommeren overnattet stort sett i 1999 som for 13 år siden. Det var større vekst i etterspørselen etter private overnattingsformer i hjemlandet enn for kommersielle i den varme årstiden. Det store flertallet brukte egen bil både på ferie i Norge og andre nordiske land, et mønster som var meget stabilt ikke minst når ferieturen var lagt til Norge.
- Rapporten *"Reiselivsprodukter og markedskommunikasjon - En sammenligning av reklame formidlet i trykte medium, radio og internett"* tar utgangspunkt i endringene i markedskommunikasjon for reiselivsbedrifter ved overgangen fra den fysiske til den elektroniske markedsplassen og at internett som medium har egenskaper som mer tradisjonelle medier ikke har. I undersøkelsen har man sammenlignet internett med andre medier som trykt reklame og radio som medium. Funn tyder på internett er spesielt hensiktsmessig medium i forbindelse med høy-involverende produkter som f.eks. hotell.
- De utenlandske turistene som kommer til Norge har god økonomi, og for disse gruppene er prisfølsomheten relativt lav. Et foreløpig blick på prosjektets innsamlede data peker i retning av at turister som ferierer i Norge er mer opptatt av opplevelser enn av kostnadsnivå. Selv om over 40 prosent av utenlandske bilturister i Norge i en undersøkelse svarer at prisnivået i Norge er høyere enn forventet, svarer de fleste at oppholdet har vært verd

pengene. En hypotese prosjektet arbeider med er at turistene tilpasser seg prisnivået ved å finne billigere alternativer til reise, overnatting og servering enn de ville valgt i andre land. Turistene kompensere for det høye prisnivået i Norge ved å kjøpe mindre av avgiftsbelagte tjenester

- Norge konkurrerer med mange land om de samme turistene, her kan forskjeller i kostnader påvirke norsk reiselivs muligheter til å konkurrere om den stadig økende etterspørselen. Dermed kan skatte- og avgiftsnivået påvirke konkurranseevnen, også innenlands. Transport av reisende til og fra Norge, og også innen landet, er et område med økende konkurranse fra utenlandske aktører som følge av dereguleringen i internasjonal transport. Ulike lands avgiftspolitikker kan slå ut på konkurranseevnen ved at bedrifter som holder til i land med lavere avgifter vil kunne få konkurransefordeler, også når de opererer i Norge.

Referanseliste

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr
Ferielivets merkelige uforanderlighet - Fakta fra en panelstudie av stabilitet og endringsprosesser i nordmenns ferieadferd 1986-1999.	Vestlandsforskning	ISBN: 82-428-0188-6
Nordmenns friluftsliv og naturopplevelser - Fakta fra en panelstudie av langtidsendringer 1986-1999.	Vestlandsforskning.	ISBN: 82-428-0187-8
Norske reiselivsbedrifter på Internett - Tilbud av distribusjons- og verdiøkende tjenester.	SNF-rapport.	ISBN: 82-491-0107-3
Implikasjoner av interaktive multimedier for kommunikasjon og distribusjon av reiselivsnæringen - Teoretisk rammeverk.	SNF-rapport	ISBN: 82-491-0001-8
Reiselivsprodukter og markedskommunikasjon - En sammenligning av reklame formidlet i trykte medium, radio og internett.	SNF-rapport.	ISBN: 82-491-0064-6
Reiselivsnettsteder og markedet for booking av feriereiser på Internett.	Norsk regnesentral.	ISBN: 82-539-0471-1

Skatteøkonomi

Hjemmeside: <http://program.forskningsradet.no/skatt/>

Programperiode: 1995 – 2003

Finansieringspartner 2000: FIN

Disponibelt budsjett 2000: 3,4 mill. kroner

Forbruk: 2,3 mill. kroner

Mål for programmet

Programmet skal gi kunnskap til myndigheter og andre brukere av skatteøkonomisk forskning. Programmet skal videre bidra med kompetanseutvikling og rekruttering. Dette skal skje i nært samarbeid mellom lærestedene, forskningsinstitusjonene og brukermiljøene. I perioden 1998-2000 har programstyret prioritert prosjekter innenfor to hovedtema: Empirisk baserte analyser av fordelingsvirkninger av skatter på tvers av grupper og over livsløpet, og Regional beskatning og mobilitet. Det legges stor vekt på å opprettholde en fleksibilitet når det gjelder den tematiske profilen av prosjektene. Det er derfor gitt en åpning for å søke om prosjekter innenfor andre skatteøkonomiske tema enn de to prioriterte.

Aktivitetsrapport

Det har pågått 8 prosjekter i regi av programmet i 2000. To av prosjektene har omhandlet Regional beskatning og mobilitet, 3 har vært innenfor satsingsområdet Empirisk baserte

analyser av fordelingsvirkninger av skatter på tvers av grupper og over livsløpet, og 4 innenfor øvrige skatteøkonomiske tema. Fordelingen anses som tilfredsstillende i og med at Regional beskatning og mobilitet var et nytt tema i programmet fra 1998, og ett av prosjektene innenfor dette temaet er relativt stort.

Programstyret har valgt å konsentrere satsingen på fire forskningsmiljøer: Forskningsavdelingen i Statistisk sentralbyrå, SNF-Bergen/Norges Handelshøyskole, Frisch-senteret/Økonomisk institutt ved Universitetet i Oslo og Allforsk/Sosialøkonomisk institutt ved NTNU. Dette representerer kjernemiljøene innenfor skatteøkonomisk forskning i Norge.

Forskningsprogrammet yter viktige bidrag til kompetanseoppbygging innenfor temaområdet. Det er et mål at programmet både skal engasjere seniorforskere og bidra til å styrke rekrutteringen på feltet. Det legges vekt på at stipendiater og en del av de øvrige prosjektmedarbeiderne følger doktorgradsutdanningen ved universitetene eller Norges Handelshøyskole.

Et sentralt mål for programmet er å skape møteplasser for forskere og brukere av skatteøkonomisk forskning. Gjennom seminarvirksomheten i Skatteforum søker programstyret å bidra til utviklingen av et nettverk mellom forskerne på programmet, og mellom norske og utenlandske forskningsmiljøer. I tillegg er sentrale brukermiljøer representert på samlingene. Skatteforum 2000 rettet oppmerksomheten mot bl.a. skattekonkurranse og det norske skattesystemet sett i et internasjonalt perspektiv.

Programstyret har i 2000 utarbeidet revidert programplan for 2001-2003. Følgende tema vil ha prioritet i den kommende treårsperioden:

- 1) Betalingsordninger i offentlig sektor/pris- vs. skattefinansiering
- 2) Nasjonal og internasjonal mobilitet og økonomisk politikk
- 3) Empirisk baserte analyser av fordelingsvirkninger og effektivitet
- 4) Skatteunndragelser

Resultatrapport

Det er publisert 3 artikler i vitenskapelige tidsskrifter med referee og utgitt totalt 20 artikler/ rapporter/konferansepapers, herunder 11 i rapportserien fra programmet. En av prosjektlederne er en kvinne, og 7 er menn. Den faglige framdriften i prosjektene har vært god. Nedenfor presenteres noe av forskningen i programmet.

- En analyse av *fordelingseffektene av det nye opplegget for taksering av bolig* i forbindelse med beskatning tyder på at det å unnta fordel av egen bolig fra inntektsbeskatning har en neglisjerbar effekt på inntektsulikheten i forhold til dagens skatteregler. Når skattefritaket på bolig gjennomføres provenynøytralt gjennom lavere verdi på rentefradraget (lavere skatt på alminnelig inntekt) og skjerpet bruttobeskatning (høyere trygdepremie), øker inntektsulikhetene noe. Dersom skattefritak for bolig ledsages av flatere skatt (økt skatt på alminnelig inntekt og redusert trygdepremie) blir derimot inntektsulikhetene noe lavere.
- En studie av *handel og valg av prinsipp for varebeskatning under imperfekt konkurranse* konkluderer med at valg av prinsipp for moms vil avhenge av hvor tett den økonomiske integrasjonen er. Ved full økonomisk integrasjon og ingen handelshindringer er det optimalt fra et globalt velferdsperspektiv å legge moms på produsentleddet. I en situasjon med relativt store handelskostnader endres konklusjonen. Det er da optimalt å benytte dagens system hvor moms kun ilegges i det land hvor varene konsumeres.
- Temaet for et prosjekt har vært globalisering og utforming av finanspolitikk i en verden med mobile bedrifter og næringsklynger. Forskergruppen argumenterer for at det ikke

nødvendigvis er rett at skattesatsen for mobile bedrifter som befinner seg i en næringsklynge bør være lav, slik det ofte hevdes i den politiske debatten. Tvert i mot kan det fremmes argumenter for at disse bedriftene i utgangspunktet bør ilegges en høyere skatt, siden næringsklynger kan generere en høyere grunnrente for den enkelte bedrift. I en modellsituasjon der to land er aktive aktører i et spill om næringsklynger, og hvor næringsklyngen i sin helhet befinner seg i ett av landene, vil det kunne være optimalt for dette landet å ilegge en positiv skatt på kapitalavkastning. På denne måten er landet i stand til å tilegne seg deler av den grunnrenten som klyngedannelsen genererer. Resultatene av studien understreker betydningen av kunnskap om næringsforhold, klyngemekanismer og rammevilkår som den enkelte aktør tilbys i utlandet ved utformingen av optimal skattepolitikk.

Samlet vurdering av programmet

Forskningen i programmet holder et høyt faglig nivå og har klar relevans for brukere. Programmets bidrag til kompetanseoppbygging må fortsatt vektlegges.

Referanseliste

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr/ferdigstilles
Skatteforum 2000	Programmets rapportserie nr. 63	ISBN 82-12-01498-3

Kommuneloven

Hjemmeside: <http://program.forskningsradet.no/komlov>

Programperiode: 1997 – 2003

Finansieringspartnere 2000: KUF, KR D, MD, SHD, Kommunenes Sentralforbund

Disponibelt budsjett 2000: 4,5 mill. kroner

Forbruk: 8,5 mill. kroner

Mål for programmet

Programmet skal kartlegge og analysere virkningene av den nye kommuneloven av 1993 for det kommunale og fylkeskommunale styringssystem, for den statlige styringen, og for innbyggerne, samt øke kunnskapen og forskningskompetansen på de aktuelle områdene som grunnlag for eventuell ny lovgivning, nye tiltak og endringsprosesser. Aktiviteten er inndelt i følgende seks temaer: Lokalsamfunn, borger; Beslutningsprosesser og -utfall; Arbeidstakere, profesjoner, likestilling; Styringsnivåer: stat, kommune og mellomnivået; Møte- og dokumentoffentlighet: åpenhet i kommunal forvaltning; Planforskning i Lokal Agenda 21-perspektiv.

Aktivitetsrapport

Den faglige rammen for programmet forelå tidlig i 1997, og forskningsaktiviteten er deretter bygd gradvis opp. Programmet har totalt 24 prosjekter. Programmets prosjektportefølje er bredt sammensatt, og omfatter nå også rettsvitenskapelig kompetanse, ved siden av statsvitenskap, økonomi og planfag. Seks prosjekter omfatter doktorgradsopplegg. Det er innslag av internasjonalt samarbeid i flere prosjekter, bl.a. gjennom komparative perspektiver, utenlandsopphold, forskernettverk. Nesten halvparten av programmets prosjektledere er kvinner (11 av 24). Prosjektene gjennomføres dels ved universiteter (8 av 24) og dels ved andre forskningsinstitusjoner, og er bredt geografisk fordelt. En betydelig andel av prosjektene gjennomføres ved NIBR i Oslo.

I juni arrangerte programmet et presseseminar på Grand Hotel med tittel "Kommunenes framtid: Statens forlengede arm eller lokalpolitisk verktøy?". På seminaret ble boken "*Towards a New Concept of Local Self-Government?*" lansert. Boken presenterer en internasjonal studie av utviklingen i kommunesektoren i syv land, deriblant Norge. Av spørsmål som var framme på seminaret var bl.a. "Er det kommunenes selvstyre i Norge er svekket på 90-tallet?" og "Lokalpolitikk uten innhold? Hva bruker kommuner verden over sin økte formelle selvstendighet til?" Presseseminarer ga god mediedekning. Boken har fått bred distribusjon nasjonalt og internasjonalt.

Programmet legger stor vekt på nettverksarbeid og undervisningsformidling. Programmsamlingen i Tromsø i oktober samlet ca 60 deltakere, og hadde som mål faglig inspirasjon gjennom foredrag fra norske og utenlandske forskere på feltet, i tillegg til nettverksdanning og gjensidig informasjon forskerne imellom, og mellom programstyret, forskerne og sentrale forskningsbrukere. Programmet hadde invitert i alt 27 personer fra departementer, fylkeskommuner og kommuner, herav 8 politikere. Dette var den tredje og siste samling av denne type i programmet.

Formidlingsarbeidet i programmet er videreutviklet. Programmet har etablert en Fakta-arkserie som er et tiltak for å supplere prosjektenes egen sluttformidling. Hvert prosjekts resultater vil bli oppsummert i en populærvitenskapelig form på et trykt ark, som blir distribuert til aktuelle personer og grupper, i tillegg til å bli publisert på programmets nettsider. Fakta-ark nr 1 utkom høsten 2000. Utover i 2001 vil det utkomme mange, og ved programmets slutt vil det foreligge 24 Fakta-ark. Programmets nettsider er videreutviklet og programmet iverksatte i løpet av 2000 et (avgrenset) tiltak for å inspirere til utradisjonelle formidlingstiltak i prosjektene. Resultatet var magert.

I august arrangerte programmet en *idedugnad* om videre forskning på kommunefeltet. På idedugnaden deltok programstyret og noen inviterte forskere og forskningsbrukere på feltet. Programstyret har på bakgrunn av idedugnaden utarbeidet et innspill om videre aktivitet på feltet til Området for kultur og samfunn.

Programstyret gjennomførte i januar et miljøbesøk på NIBR, som er den viktigste forskningsutførende institusjon i programmet. Med dette har programstyret fullført sin besøksrunde i de viktigste miljøene. Programstyret foretok i april en studietur til Demokratidagarna i Örebro i Sverige. Turen ga nærmere innblikk i den nylig avsluttede Demokratiutredningen i Sverige, og inspirasjon særlig på formidlingssiden i programarbeidet.

Resultatrapport

I det følgende presenteres fem resultater fra forskningen.

- *Fylkeskommunane er aktive utviklingsagentar og regionbyggjarar i sine regionar.* Mange av dei er pådrivarar for regionen i inngangen til kunnskapssamfunnet. Dei er også bærebjelkar for det regionale kulturlivet. Dei er viktige bindeledd mellom regionen og Europa gjennom eit tett nettverk av grensekryssande samarbeidsprosjekt. Slike fungerer dei som internasjonale koplingsboksar for næringslivet i regionen. Ikkje minst har dei hatt gjennomslag med prosjekt i mange EU-program. Dei er aktive partnerar innan INTERREG saman med regionar i våre naboland, frå Arkangelsk til Brest. Men fylkeskommunane blir nok hemma i si utviklarrolle av at den statlege kontrollen med kommunar og fylkeskommunar er meir detaljert enn i andre nordiske land. Fylkeskommunen står i eit tydeleg konkurranseforhold til den statlege regionalforvaltninga og har tapt terreng i

forhold til denne i dei seinare år. Fylkeskommunane ivaretar roller som primærkommunane eller statleg regionalforvaltning ikkje kan erstatte.

- *De norske fylkeskommunene skiller seg ut fra de svenske landstingskommunene og de danske amtsrådene ved at de er mer omstridt og diskutert.* Den norske utviklingen har paradoksale trekk. Fylkesnivået er i større grad splittet mellom lokalt politisk valgte institusjoner og statlig fagforvaltning. Den statlige forvaltningen på fylkesnivået har de siste 20 årene ekspandert og brakt fylkeskommunen mer "i klemma". Intensjonene fra etableringsåret 1976 om å gjøre fylkeskommunen til en allmen kommune er ikke fulgt opp. Dette er motsatt utviklingen i Sverige, hvor regionale folkevalgte institusjoner nå har blitt styrket, og forskjellig fra Danmark hvor den politisk valgte amtskommunen er enerådende på mellomnivået. Hvis man i Norge ønsker å redusere fylkeskommunens rolle, er det derfor motsatt av hva som skjer i våre naboland. Den norske fylkeskommunen sikrer en lokal politisk motvekt mot statlig byråkrati og bidrar dermed til å balansere lokale og nasjonale interesser. Fylkeskommunen er for eksempel gjennom sine representanter godt forankret både i det regionale og lokale samfunnet og i det nasjonale partisystemet, noe som bidrar til en balanse mellom det lokale og det statlige nivået i det politiske systemet. En svekkelse av fylkeskommunen vil bety en tilsvarende svekkelse av denne balansen.
- *På 1990-tallet var omorganiseringsaktiviteten i norske kommuner betydelig.* En analyse viser at kommunene ikke ubevisst har iverksatt det vi kan kalle moderne organisasjonsløsninger - som for eksempel etablering av strategiske politiske organer, de-spesialisering av utvalgsstrukturen, divisjonalisering eller oppsplitting av administrative enheter, målstyring, kvalitetssikring, konkurransetsetting og bruk av private tjenesteprodusenter. I hvilken grad de moderne løsningene er tatt i bruk ser ut til å være tilpasset både kommunenes behov og deres evne til å gjennomføre denne typen tiltak. Det er de store sentrale kommunene som har gjennomført flest tiltak. Dette antas å henge sammen med stor grad av kompleksitet i store organisasjoner, samt tilgjengelig kunnskap og ekspertise til å arbeide med organisasjonsutvikling. Det er videre kommuner med relativt dårlig eller negativ utvikling i økonomien som i størst grad har innført moderne organisasjonsløsninger. "Nøden" ser altså ut til å tvinge fram endringer i kommunene. I tillegg henger omfanget sammen med at administrasjonssjefen er relativt ung, med relativt kort ansettelsestid i kommunen. Det kan forklares med at unge administrasjonssjefer er oppdratt i en annen skole enn de eldre, samtidig som kravet til å fremvise resultater ved ansettelse i ny stilling sannsynligvis motiverer endring.
- Et viktig aspekt ved den nye kommuneloven er den lokale frihet til å organisere arbeidsgiverfunksjonen på en ny måte. Dette gir grunnlag for *endrede relasjoner mellom kommunen som arbeidsgiver og profesjonene*. En hypotese har vært at de nye organisasjons-, styrings- og ledelsesprinsippene som er introdusert i offentlig sektor de siste ti-årene, særlig New Public Management (NPM), har vært knyttet til ønsket om å "drive profesjonene tilbake", og å redusere profesjonenes innflytelse over de arbeidsfelt de er knyttet til. En analyse viser at et slikt ensidig negativt syn på profesjonenes rolle i lokalstyret, ikke gjenfinnes som generelt fenomen. Analysen viser at kommunale reorganiseringer i retning NPM-relaterte organisasjonsmodeller ikke primært er begrunnet i ønsket om å redusere profesjonenes innflytelse. Analysen viser videre at det er et opplevd behov for kommunikasjon mellom fag og politikk i alle kommuner. I de kommuner hvor de formelle kanaler for slik kommunikasjon er brutt, oppstår et savn. For skolesektoren kan dette kort oppsummeres slik: Lærerne savner skolesjefen og sektorpolitikkerne, og politikkerne savner den direkte kommunikasjonen med lærerne. Analysen viser at i slike situasjoner utvikles kompensatoriske tiltak av ulik art for å sikre slik kommunikasjon.

- En analyse har vist at det etter gjeldende rett ikke er adgang til å oppstille straffe-sanksjonerte instruksjoner om taushetsplikt for lokalt folkevalgte. Dette er en "nyvinning" ved å være det motsatte av hva som har vært lagt til grunn i den forvaltningsrettslige og kommunalrettslige litteraturen hittil. Analysen har vært et viktig grunnlag for en ny veileder, "Taushetsplikt for folkevalgte", som er utarbeidet av Kommunal- og regionaldepartementet og beregnet på ordførere, varaordførere, utvalgsledere og sekretariat for folkevalgte. Veilederen gir en oversikt over gjeldende rett på feltet, og drøfter problemstillinger knyttet til kommunalt og fylkeskommunalt folkevalgtes taushetsplikt.

Samlet vurdering av programmet

Programmet er i ferd med å fullføre igangsetting av forskning. Aktiviteten vurderes som helhet å være god utfra kriterier som faglig kvalitet og relevans. Programmet har en organisering som bl.a. omfatter en aktiv forskningsleder. Drifts- og gjennomføringsfasen har hittil vært som forventet. Programmet har samarbeid med andre aktuelle satsinger innenlands, og har et internasjonalt perspektiv. Det arbeides aktivt med formidling, oppsummering og syntetisering av forskningsresultatene. Det ligger samlet sett til rette for en god programgjennomføring.

Referanseliste

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr/ferdigstilles
Erik Amnå & Stig Montin (eds): Towards a New Concept of Local Self-Government? Recent Local Government Legislation in Comparative Perspective.	Bok	ISBN 82-7674-582-2. Fagbokforlaget 2000.
Nyseth, T.; Ringholm, T.; Roiseland, A.; Aarsæther, N.: Dugnad og demokrati. Bydelsutval, bygdelag og velforeninger som politiske institusjoner.	Bok	ISBN 82-4460-175-7. Kommuneforlaget 2000.
Helge Ramsdal m.fl.: Mot den nye kommunen: Om lokalstyret og velferdsstatens profesjoner.	Artikkel i Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift nr 1, 2000	ISSN 0801-1745
Signy Irene Vabo: New organisational solutions in Norwegian local councils: Leaving a puzzling role for local politicians?	Artikkel i Scandinavian Political Studies, 23, 4:343-372	2000
Ronny Lund: Munnkurv på folkevalgte - Taushetsplikt etter straffeloven § 121 for kommunale folkevalgte på grunnlag av "gyldig instruks".	Det juridiske fakultets skriftserie nr 83.	ISBN 82-7960-010-8. Universitetet i Bergen, 2000.
Ståle Opedal og Helge Strand Østtveiten: "Full kontroll?" En studie av kontroll- og tilsynsordningene i kommuner og fylkeskommuner.	Prosjektrapport 2000:10, NIBR	Oslo, NIBR 2000

Idrett, samfunn og frivillig organisering

Hjemmeside: <http://www.bi.no/nfr/isforg/>

Programperiode: 1998 – 2007

Finansieringspartnere 2000: Kulturdepartementet (spillemidler)

Disponibelt budsjett 2000: 10,4 mill. kroner

Forbruk: 8,9 mill. kroner

Mål for programmet

Programmet skal bygge opp kompetanse og frambringe ny kunnskap om viktige trekk i samfunnsutviklingen som belyser forholdet mellom idrett, samfunn og frivillig organisering. Det overordnede målet er todelt, nemlig å:

- utvikle bedre kunnskap om idrettens omfang, betydning og betingelser i det norske samfunn, samt å bygge opp forskningsmiljø med høy akademisk kompetanse på feltet;

- benytte idretten som temaområde for å belyse generelle trekk ved samfunnsutviklingen med hensyn til endringer i det sivile samfunn og frivillig organisering i skjæringsfeltet mellom stat og marked, slik som profesjonalisering, kommersialisering, offentlig og privat tjenesteyting.

Aktivitetsrapport

Programstyret fordelte i 1998 midlene for første fase, 1998-2002, og det har derfor i 2000 vært begrenset rom for å initiere ny aktivitet. Et unntak er en særskilt satsing på forskning om doping som oppfølging av Handlingsplanen *Anti-dopingarbeid i Norge* som Regjeringens kontaktutvalg for antidopingarbeid utarbeidet høsten 1999. Forskningen skjer her i nært samarbeid med Norges Idrettsforbund og Olympiske Komité. Det er igangsatt to prosjekter og et forprosjekt innen dette feltet.

I programmet har det i alt vært aktivitet i 23 prosjekter. Kompetanseoppbygging står sentralt, og programstyret har lagt vekt på å støtte rekruttering gjennom doktorgradsstipend (10) og postdoktorgradsstipend (3). I underkant av en tredel av stipendiatene er kvinner. Programstyret ønsker å øke kvinnedelen i neste fase av programmet. Så vel samfunnsfag som humaniora er representert i prosjektporteføljen, med klar hovedvekt på samfunnsfagene. Særlig sosiologi er godt representert, men også antropologi, historie, statsvitenskap og økonomi er med. Økonomi bør styrkes, jf. også nedenfor.

Prosjektene ligger innenfor fem prioriterte temaområder, med hovedtyngde innenfor Idrettens omfang, uttrykksformer og sosiokulturelle betydning og Det organiserte idrettslivet. Mer enn to tredeler av forskningsmidlene er kanalisert til disse to områdene. Innen temaområdet Idrettens kommersielle og næringsmessige betydning er det gitt støtte til to prosjekter. Ut i fra den sterke kommersialiseringen i idretten ser programstyret det som viktig å styrke forskningen innen dette temaet. Utfordringene er å få sentrale økonomimiljøer til å engasjere seg på feltet. Også temaområdet Idrettsanlegg og idrettsutøvelse bør styrkes ut over de to prosjektene som er i gang. Området er relativt nytt forskningsmessig, med få tradisjoner i Norge. Det må derfor bygges opp kompetanse over tid. Innenfor temaområdet Idrettspolitikkk gjennomføres et samarbeidsprosjekt mellom Telemarksforskning og Rogalandsforskning. I en seinere fase vil også dette temaområdet bli styrket.

Programstyret har valgt å konsentrere prosjektene til et relativt lite antall institusjoner, i alt åtte forskningsmiljøer er involvert. Om lag 40 prosent av prosjektene foregår ved Norges idrettshøgskole, som også ivaretar funksjonen som kjernemiljø for de to temaområdene Idrettens omfang, uttrykksformer og sosiokulturelle betydning og Det organiserte idrettslivet. Institutt for samfunnsforskning er en sentral samarbeidspartner for høgskolen for sistnevnte område, i tillegg til at instituttet gjennomfører tre prosjekter selv. Tre prosjekter foregår ved Høgskolen i Telemark/Telemarksforskning-Bø, som ivaretar kjernemiljøfunksjon for de to temaområdene Idrettsanlegg og idrettsutøvelse og Idrettspolitikkk. De to prosjektene innen Idrettens kommersielle og næringsmessige betydning foregår ved Handelshøgskolen BI.

En institusjonsmessig konsentrasjon av prosjektstøtten har styrket oppbyggingen av forskningsmiljøer, og ved å definere kjernemiljøer har man oppnådd en sterkere forankring i institusjonene. Begge kjernemiljøene har vært aktive i nettverksbygging ved å arrangere seminarer og workshops. Norges idrettshøgskole gjennomførte i 2000 *3rd International Work Shop on Football History and Culture* og seminaret *Gender and Sexuality in Sport Settings*.

Programstyrets utlysning innen doping avslørte behov for en særskilt kompetanseoppbygging innen de samfunnsvitenskapelige fagområdene av dette problemfeltet. Som resultat av studietur til framtrede britiske forskningsmiljøer høsten 2000, har programstyret tatt initiativ til en internasjonal workshop for å klarlegge hvordan man kan få til en mest mulig slagkraftig forskning og kompetanseoppbygging knyttet til de samfunnsmessige betingelsene for å forebygge doping.

Resultatrapport

- I prosjektet *Idrett, en meningsfull fritidsaktivitet for ungdom?* har det vært gjennomført en studie av et alternativt fysisk aktivitetsopplegg som ble tilbudt ungdom på to videregående skoler i Bærum. Resultatene viser at på tross av stor interesse og positiv tilbakemelding fra de unge, var det bare få elever som tok del i aktiviteten. Årsakene er sammensatte, men likevel sterkt relatert til det potensialet som fritiden representerer i forhold til subjektiviseringsprosessen de unge er inne i. Studien viste at fritiden kanskje er den aller viktigste konteksten for markering av *distanse* og *tilhørighet*, og at markeringen representerer det primære "hverdagsprosjektet" for de unge. Utstyrsprodusenter, radiostasjoner, restaurantiere og andre fritidsinvestorer er de viktigste bidragsyterne til dette "prosjektet". Penger blir derfor viktig, og ungdommene er villige til å strekke seg langt for å tjene egne penger på fritiden. De unge viste også liten tillit til offentlige prosjekter. De mente at slike tiltak oftest seiler under falske flagg og samtidig at "det ikke er kult å ta imot tilbud fra Frelsesarmeen". Studien viste også at både *kjønn*, *kropp* og *kompetanse* representerte sentrale barrierer på veien inn i fysisk aktivitet, leik og idrett. Disse variablene vever seg inn i allerede nevnte problemstillinger. Hvis man betrakter fysisk aktivitet og leik som et positivt element i de unges hverdag, så viser studien at det er jentene som definitivt er de største taperne.
- Prosjektet *Socially Constructed Body Narratives within Teenage Sport and Physical Activity* fokuserer særlig på hvilken betydning kjønn har i den sosiale konstruksjonen av den idrettslige/fysiske identiteten. Studien viser at tradisjonelle oppfatninger om hva det betyr å være maskulin, fortsetter å prege maskuline kropper i idrett. Idrettsungdom beskriver en hegemonisk form for maskulinitet som bygger på kvaliteter som fysisk styrke, dominans og vellykkethet. I tillegg skal den maskuline idrettskroppen være vakker, noe som kan høyne den enkeltes 'utbytteverdi' i et samfunn som betraktes som meget kroppsfiksert. Prisen for å oppnå denne maskulinitetsformen kan være høy, inkludert mye smerte, langvarige skader, isolasjon, oppstykket skolegang, og en sårbar identitet. Det virker som om idrettsungdommen som konstruerer den hegemoniske formen for maskulinitet opplever en viss trygghet i dette, i et samfunn som er preget av kjønn. Det er derfor et paradoks at denne opplevde tryggheten er svært sårbar. Til og med de som tilfredsstillt kravene til hegemonisk maskulinitet kan plutselig miste sin maskulinitet under visse omstendigheter. Data belyser også at andre former for maskulinitet kan konkurrere med og utfordre den dominante formen innenfor fysisk aktivitet, men at disse i hovedsak konstrueres utenom den organiserte idretten.

Samlet vurdering av programmet

Programmet er i rute i forhold til planen. Mange av prosjektene i første fase gjelder doktorgradsutdanning, med prosjekter som avsluttes i 2001 og 2002. Resultater i noe omfang vil først kunne ventes seinere. Bortsett fra initieringen av en forskningsinnsats om doping, er programmet i en driftsfase, noe det vil være i ytterligere ca ett år, med oppfølging av prosjektene og kjernemiljøene/institusjonene som en sentral oppgave. Nye prosjekter vil det

være økonomisk rom for først fra 2002. Programstyret vil ha en utlysning i 2001 med sikte på dette.

Referanseliste

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr/ferdigstilles
Idrett, samfunn og frivillig organisering	Konferanserapport	82-12-01453-3

Kompetanse, utdanning og verdiskaping

Hjemmeside: <http://www.nsd.uib.no/forskning/kuv/>

Programperiode: 1997 - 2002

Finansieringspartnere 2000 : KUF og NHD

Disponibelt budsjett 2000: 15,1 mill. kroner

Forbruk: 18,2 mill. kroner

Mål for programmet

Programmets overordnede mål er å frembringe kunnskap som belyser forholdet mellom utdanning og samfunn, med særlig vektlegging av sammenhengen mellom utdanning/-opplæring og verdiskaping i arbeidslivet. Programmet spenner over alle nivåer i utdanningssektoren og omfatter læring i arbeidslivet. Det skal legges vekt på å få frem kunnskap som vedrører grupper med en annen kulturell og språklig bakgrunn og deres tilgang til og bruk av utdanning/opplæring.

I programmet er følgende fire forskningstema prioritert: "Organisering, styring og samordning", "Etterspørsel: Innhold, kvalitet og vurdering", "Kompetanse og verdiskaping i arbeidslivet" og "Teknologi og læring". Basert på dette er prosjektene igjen gruppert i syv moduler: "Kompetanse, læringsprosesser og verdiskaping i arbeidslivet", "Utdanning, arbeidsmarked og verdiskaping", "Rekruttering til og effekter av utdanning", "Styring, ressurser og kvalitet", "Teknologi og læring", "Utdanning, samfunn og nasjonsbygging" og "Utdanning og arbeidsliv: Deltakelse og ulikhet". Hensikten med modulorganiseringen er å skape et nettverk av forskere som arbeider med beslektede tema og problemstillinger

Aktivitetsrapport

Virkemiddelprofilen i programmet er i hovedsak FoU prosjekt, men innenfor disse delfinansieres en rekke doktorgradsstipend. Dette har resultert i at programmet pr. i dag til sammen har 15 doktorgradskandidater i prosjektporteføljen. 3 dr.grader er avlagt hittil i programperioden. For å styrke programmets internasjonale profil har programmet i år 2000 utlyst midler for utenlandsopphold for programmets stipendiater. Det kom inn 4 søknader som alle ble innvilget.

Forskningen utføres i hovedsak ved instituttsektoren, universitet og vitenskapelige høyskoler, men flere prosjekter utføres ved eller i samarbeid med høgskolesektoren og ved de regionale forskningsinstituttene. Mange av prosjektene er flerfaglige. De dominerende fagdisiplinene er sosiologi, økonomi og pedagogikk, men statsvitenskap, historie og språkvitenskap er også representert i programmet.

Ingen av prosjektene inngår i direkte, formalisert samarbeid over landegrensener. Derimot har mange prosjektledere og medarbeidere gode internasjonale faglige kontaktnett som de aktivt benytter i sitt forskningsarbeid. Kontakten med det danske forskningsprogrammet "*Ledelse*,

organisation og kompetence” (LOK) har blitt ført videre. Programstyrets leder ble invitert av Finska Akademien og det finske utdanningsministeriet i forbindelse med oppstarten av et finsk program om utdanningsforskning *”Life as learning”*. Hensikten var å dele erfaringer fra Kompetanse, utdanning og verdiskaping. Denne kontakten er blitt videreutviklet, og har ført til at UiO er blitt partner i EU prosjektet *”Learningspace”*.

I samarbeid med Regjeringens forum for kompetanseutvikling ble det avholdt en konferanse med tittelen *”Kompetanse og læring i arbeidslivet”*. Det var ca. 200 deltakere tilstede på konferansen, og den betegnes som meget vellykket.

Resultatrapport

Publiseringen fra prosjektene har i 2000 tatt seg opp og betegnes som god. Flere av prosjektmedarbeiderne er også aktive på formidlingsiden i hovedsak i form av foredrag og innlegg på brukerkonferanser/seminar, intervju og kronikker. I perioden er det avlagt en dr. grad med tittelen: *”Transferable training and the collective action problem for employers: An analysis of further education and training in four Norwegian industries”* ble avlagt ved London School of Economics. Nedenfor følger noen resultater fra programmet.

- Under temaområdet *”Styring, ressurser og kvalitet”* dokumenterer prosjektet *”Kvalitet i høyere utdanning”* hvordan seks norske universiteter og høyskoler har arbeidet med å heve kvaliteten på sine utdanningstilbud i perioden 1989-1999. Funn antyder at lærestedene i liten grad adopterer offentlig politikk på dette feltet, men at lærestedene heller relaterer den til egen situasjon og problemstillinger. Resultatet er at de ulike lærestedene definerer kvalitet ulikt, og iverksetter ulike kvalitetstiltak. Noen felles forståelse og definisjon av hva som konstituerer kvalitet i høyere utdanning forekommer ikke.
- Under temaområdet: *”Kompetanse, læringsprosesser og verdiskaping i arbeidslivet”* viser prosjektet *”Dokumentasjon av realkompetanse”* at vi så langt har vært vant til å sidestille kompetanse med formell utdanning. Flere undersøkelser viser imidlertid at arbeidsplassen er en svært viktig læringsarena, og at både arbeidstakere og arbeidsgivere er enige om at læring gjennom arbeid er den viktigste kilden til produktiv kompetanse. Ikke alle typer arbeid har like gode betingelser for læring og kompetanseutvikling. Det er nå utviklet en metodikk for å undersøke lærevilkårene på norske arbeidsplasser. Syv ulike lærevilkår er identifisert. Metodikken gjør det også mulig å måle lærevilkårene for ulike grupper på arbeidsmarkedet, kvinner og menn, unge og gamle, ulike bransjer m.m., og undersøke hvordan disse utvikler seg over tid. Analyser fra samme prosjekt viser at høy utdanning er en viktig inngangsbillett for å få en jobb som gir gode læringsmuligheter, og at olje og bergverksdrift er den bransjen som har best lærevilkår, og størst andel læringsintensive jobber. Varehandel, hotell og restaurant kommer dårligst ut med størst andel læringsfattige jobber. Forskjellene mellom store og små bedrifter er overraskende små.
- Et prosjekt under temaområdet *”Utdanning og arbeidsliv: Deltakelse og ulikhet”* viser at *jenteandelen på datastudier er mye høyere i Sørøst-Asia enn i vestlige land og Skandinavia*. Det kan virke som om den del av de fagene vi oppfatter som tradisjonelt mannsdominerte og *”harde”* i vestlige land, som statistikk, matematikk, datafag og kvantitative vitenskaper er kvinnedominert i østlige land som Singapore og Malaysia. Dette viser at vår polariserte kjønnsdeling når det gjelder harde og myke fag, er kulturelle konstruksjoner og ikke skyldes medfødte eller biologiske egenskaper ved kjønnene, fremgår det av prosjektet: *”Kvinne og dataingeniør? Kvinnelige dataingeniør-studenters forming av profesjonsidentitet”*.

- *Avkastningen av generell arbeidsmarkedserfaring og bedriftsintern ansiennitet, og hvordan disse varierer mellom ulike typer arbeidskraft og mellom ulike typer bedrifter, studeres ved hjelp av koblete person og bedriftsdata. De viktigste funnene fra denne analysen er at individer med høyere utdanning ser ut til å ha høyere avkastning av erfaring og ansiennitet enn andre, noe som indikerer at humankapital erhvervet gjennom skolegang og gjennom arbeid er komplementære. Videre ser ansiennitetspremiene ut til å variere sterkt med indikatorer for teknologisk endring, men ikke så mye med teknologisk nivå. Resultatene av prosjektet "Utdanning, avkastning og verdiskaping" indikerer også at kollegers kvalifikasjoner har stor betydning for læring på jobben.*

Samlet vurdering av programmet

Samlet sett betraktes utviklingen og fremdriften i programmets prosjekter som god. Prosjektprofilen har etterhvert blitt av en slik karakter at den kan bidra til å fylle de mål som er satt for programmet.

Byutvikling – drivkrefter og planleggingsutfordringer

Hjemmeside: <http://program.forskningsradet.no/by/>

Programperiode: 2000 – 2004

Finansieringspartnere 2000: KUF, MD, KR, SD

Disponibelt budsjett 2000: 3,4 mill. kroner

Forbruk: 0,9 mill. kroner

Mål for programmet

Programmets generelle mål er å øke den forskningsbaserte kunnskapen om urbane områder, spesielt ved å fokusere på sammenhengene mellom teknologisk endring, demografi og næringsutvikling; sosiale og kulturelle endringsprosesser; fysiske, romlige endringsprosesser. På dette grunnlaget tas det sikte på å identifisere de viktigste drivkreftene bak urbaniseringsprosesser og byenes transformasjon i Norge. Forskingen skal klarlegge hvordan positive og negative konsekvenser av byutviklingsprosesser slår ut i forhold til ulike samfunnsinteresser og befolkningsgrupper, og identifisere tiltak som kan bidra til utvikling av bypolitikk. Programmet har en hovedinndeling av forskningstemaer som skiller mellom byteorisk innsikt, empirisk basert kunnskap om endringsprosesser og utvikling av handlingsalternativer: Byforståelse/byteori, Empirisk kunnskap om endringsprosesser herunder deltemaer Teknologiske, demografiske og næringsmessige endringsprosesser, Sosiale og kulturelle endringsprosesser, og Fysiske endringsprosesser, og Utvikling av handlingsalternativer. Når det gjelder empiriske studier er de norske storbyregionene; Osloregionen, Bergensregionen, Stavanger/Sandnesregionen og Trondheimsregionen, samt landsdelssentraene Tromsø og Kristiansand, prioritert.

Aktivitetsrapport

Programstyret ble oppnevnt i slutten av 1999 og hadde sitt oppstartmøte i februar 2000. Hovedtyngden av arbeidet i 2000 har vært knyttet til programmets oppstart, både utarbeiding av programplanen og gjennomføring av en søknadsrunde. Programplanen ble godkjent av områdestyret i mai. Deretter ble interesserte forskningsmiljøer invitert til å sende inn korte prosjektskisser. Interessen for programmet fra forskningsmiljøer viste seg være stor. Det ble mottatt over 160 skisser fra 40 FoU-miljøer med en samlet søknadssum på ca 240 mill. kroner. Etter en samlet vurdering ble 19 prosjekter bevilget i 13 forskningsmiljøer til et samlet beløp på 27,3 mill.kr totalt over hele programperioden.

Programstyret har vært opptatt av å utvikle en prosjektportefølje med en faglig bredde og lagt vekt på at alle programmets hovedtema blir belyst gjennom prosjekter. Tverrfaglighet har vært et viktig prinsipp for sammensetning av prosjektporteføljen slik at mange prosjekter går på tvers av tema. Prosjektene dekker alle tematiske hovedfeltene, men har imidlertid overvekt på temaet om teknologiske, demografiske og næringsmessige endringsprosesser med åtte prosjekter og ca 35 prosent av midlene. For øvrig er det innvilget ett prosjekt innenfor temaet byforståelse/byteori, fem prosjekter innenfor sosiale og kulturelle endringprosesser, ett litt større prosjekt innenfor fysiske endringsprosesser og fire prosjekter innenfor utvikling av handlingsalternativer hvorav to fokuserer på fysisk planlegging og to på overordnet bypolitikk og nye styringsformer. En fjerdedel av prosjektledere er kvinner. Videre er et dr. gradsarbeid med en kvinnelig stipendiat knyttet til prosjektene.

Universitets- og høyskolesektoren er godt representert i prosjektporteføljen med 7 prosjekter, instituttsektoren har fått midler til 12 prosjekter. Av enkeltinstitutter har NIBR kommet best ut med 5 prosjekter og sammenlagt mest midler. Arkitektthøgskolen i Oslo har etablert et større flerfaglig nettverksprosjekt som bygger på samarbeid mellom flere forskningsmiljøer i Norge og internasjonalt, bl.a. fra Sverige, Italia, Storbritannia og USA. Videre har også de andre større prosjektene en solid deltakelse fra internasjonale fagmiljøer. Programmets tema er utpreget flerfaglig og har samlet forskere fra flere disipliner hvorav arkitektur sammen med by- og arealplanlegging og samfunnsgeografi er de mest sentrale. Deretter kommer sosiologi, statsvitenskap og økonomi.

Det er lagt særlig vekt å utvikle etablerte og nye samarbeidskonstellasjoner mellom institutter. Programstyret legger stor vekt på utvikling av møteplasser og oppbygging av aktive nettverk og har satt i gang planleggingen av tverrfaglige forskernettverk.

Resultatrapport

Siden programmet har vært gjennom en oppstartsfase og prosjektene starter først i begynnelsen av 2001, er det foreløpig ingen resultater å rapportere.

Samlet vurdering av programmet

Det vurderes at programmet kommet godt i gang. Arbeidet har vært effektivt og framdriften i oppstartsfasen har fulgt planen. Programstyret har imidlertid konstatert at det er behov for å få en bedre dekning av problemstillinger om bl.a. byen som arena for fordeling av levekår og utvikling av boligområder. I 2001 planlegges derfor en mindre, lukket søknadsrunde.

Referanseliste

Rapportnavn	Type rapport	ISBN nr/ferdigstilles
Byutvikling – drivkrefter og planleggingsutfordringer	Programplan	ISBN 82-12-01450-9 2000